

Vergrijzing in Nederland

onderzoek uitgevoerd in opdracht van de
Rijksvoorlichtingsdienst/Publiek en Communicatie
ten behoeve van het ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport

Dick Verzijden, Jolanda Fransen

juni 2004

Inhoud

1	INLEIDING	1
1.1	Achtergronden	1
1.2	Doelstellingen van het overheidsbeleid	1
1.3	Het rapport van het NIZW	2
1.4	Concrete onderzoeksdoelstellingen	3
1.5	Uitvoering van het onderzoek	3
2	DE BELEVING VAN HET OUDER ZIJN	6
2.1	Wanneer is men 'oud'?	6
2.2	Hoe ziet men ouderen?	8
2.3	Hoe voelt men zich?	8
2.4	Financiële positie	9
2.5	Betalen voor hulpmiddelen	11
3	HET PROBLEEM VAN DE VERGRIJZING	12
4	VERGRIJZING EN HET ARBEIDSPROCES	16
4.1	Het stimuleren van langer deelnemen aan arbeidsproces	16
4.2	Wat kan de overheid doen	16
4.3	Wat kunnen werkgevers doen	17
4.4	Wat kunnen de mensen zelf doen	18
4.5	Reacties op stellingen	19
4.6	Eigen situatie	21
5	VERGRIJZING EN HET ZELFSTANDIG WONEN	24
5.1	Het stimuleren van langer zelfstandig wonen	24
5.2	Wat kan de overheid doen	24
5.3	Wat kunnen de aanbieders van woningen doen	25
5.4	Wat kunnen de mensen zelf doen	26
6	VERGRIJZING EN DE MANTELZORG	28
6.1	De bereidheid om mantelzorg te geven	28
6.2	Bereidheid om mantelzorg te ontvangen	30
6.3	De houding ten aanzien van generatiewoningen	31
6.4	Het geven en ontvangen van hulp	31
7	VERGRIJZING EN HET VRIJWILLIGERSWERK	33
7.1	Eigen ervaring met vrijwilligerswerk	33
7.2	Rol van de overheid	34
7.3	Rol van de organisaties	35
	SAMENVATTING	37
	Bijlage 1 Verslag kwalitatief onderzoek	
	Bijlage 2 Vragenlijst kwantitatief onderzoek	
	Bijlage 3 Tabellen	

1 INLEIDING

In opdracht van de Rijksvoorlichtingsdienst/Publiek en Communicatie heeft VELDKAMP onderzoek gedaan naar de beleving van de Nederlandse bevolking ten aanzien van de vergrijzingsproblematiek. Dit onderzoek vond plaats ten behoeve van de door het ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (VSW) op te stellen nota over de vergrijzingsproblematiek en het te voeren ouderenbeleid. VWS verzorgde een 'Plan van aanpak: Visie op vergrijzing en het integrale ouderenbeleid' (verder te noemen: 'Plan van aanpak') en het NIZW verrichtte een uitgebreide studie naar de vergrijzingsproblematiek.

1.1 Achtergronden

De vergrijzing brengt met zich mee dat in de toekomst een groter deel van de Nederlandse bevolking ouder is dan 65 jaar. Volgens NIZW waren op 1 januari 2000 3,7 miljoen mensen 55 jaar en ouder en dat zullen er in 2030 naar verwachting 6 miljoen zijn. Dit betekent dat het aantal 55-plussers de komende dertig jaar met ruim 60% zal toenemen. In het jaar 2000 was 23% van alle Nederlanders 55 jaar en ouder, in 2030 zal dat percentage toenemen tot 35%. Het aandeel van de potentiële beroepsbevolking zal de komende jaren steeds kleiner worden. Als gevolg van de demografische verschuivingen zullen het stelsel van collectieve oudedagsvoorzieningen, de pensioensystemen en de gezondheidszorg aanmerkelijk duurder worden. Rond 2050 zal het grootste deel van de generatie babyboomers zijn overleden, waardoor de verhouding tussen de diverse leeftijdsgroepen weer evenwichtiger zal zijn. Er is dus sprake van een tijdelijk fenomeen.

1.2 Doelstellingen van het overheidsbeleid

In het Plan van aanpak worden de volgende doelstellingen van de Visie nota genoemd:

1. Inzicht in de effecten van de vergrijzing en de daaruit voortvloeiende beleidsontwikkelingen voor de korte en de lange termijn op de positie van de oudere.
2. Een beleidskader dat de betekenis van de vergrijzing vertaalt naar het ouderenbeleid en de positie van ouderen in de samenleving als uitgangspunt heeft.
3. Ontwikkelen van een discussieforum over vergrijzing en de positieve bijdrage van ouderen aan de samenleving.
4. Herijking van de coördinatie van het ouderenbeleid.

Daarnaast wordt in het Plan van aanpak vermeld dat in de Visie nota prioriteit zal worden gegeven aan de volgende beleidsthema's:

- het financieel-economisch draagvlak voor de vergrijzing en de houdbaarheid van de overheidsfinanciën
- de bevordering van de arbeidsparticipatie en de groeiende behoefte aan arbeidsintensieve dienstverlening in de zorgsector
- het woningbouwbeleid in relatie tot vergrijzing

- de collectieve arrangementen die in het kader van de verzorgingsstaat zijn ontwikkeld tegenover de toenemende vraag naar beleid op maat
- de sociaal-culturele ontwikkelingen in de samenleving, waaronder veiligheid en de problematiek van het toenemend aantal allochtone ouderen (met name toegespitst op de positieve maatschappelijke rol van ouderen in de samenleving).

Volgens het Plan van aanpak zullen de vijf beleidsthema's langs drie invalshoeken worden uitgewerkt. Ten eerste zal de complexiteit van de problematiek van vergrijzing uiteen worden gezet aan de hand van dilemma's waartegen de overheid zal oplopen. Ten tweede zal een internationale studie worden verricht naar de aanpak van andere Europese landen waar de vergrijzingsproblematiek zich al langer voordoet. Ten derde, ten slotte, zal de 'civil society' onder de loep worden genomen. Hierin staat de volgende kernvraag centraal: hoe zullen het individu en de gemeenschap zich tot elkaar gaan verhouden als ouderen een toenemend deel van de Nederlandse bevolking uitmaken?

1.3 Het rapport van het NIZW

In het rapport van het NIZW wordt een uitgebreide schets gegeven van de demografische ontwikkelingen en maatschappelijke trends in de groep ouderen. Hieruit blijkt dat in de toekomst de groep ouderen een meer heterogene samenstelling zal hebben dan nu het geval is, mede veroorzaakt door het aandeel allochtonen dat in de toekomst tot de groep ouderen zal behoren. Een groot deel van de ouderen zal fysiek nog zeer gezond zijn, een comfortabele financiële positie hebben en daardoor nog zeer actief in het leven staan. Daartegenover zal een deel van de groep ouderen een minder actieve levensstijl hebben, doordat hun gezondheid en financiën dit niet toelaten. In het rapport van het NIZW wordt daarom gesproken van het verlaten van de leeftijdsgrenzen in de beleidsvoering en wordt geopperd de groep ouderen te onderscheiden aan de hand van leefstijlen. Daarnaast laat de trend zien dat de ouderen van de toekomst beter zijn opgeleid, mondiger zijn en een betere inkomens- en vermogenspositie hebben. Ouderdom kan niet meer onder één noemer worden gevangen, maar moet worden onderscheiden in de actieve ouderdom en de hoge ouderdom, waar geen afgebakende leeftijdsgrenzen aan vast zitten. De groep ouderen die zich in de actieve ouderdomsfase bevindt kan zichzelf goed redden en is nog inzetbaar in de maatschappij. De groep ouderen die zich in de hoge ouderdomsfase bevindt is de groep die sterk is aangewezen op intensieve zorg van anderen en de overheid.

Vanuit deze ontwikkeling in de groep ouderen heeft het NIZW een drietal beleidsfilosofieën onder de loep genomen, van waaruit aandachtspunten en suggesties voor een nieuw ouderenbeleid naar voren worden gebracht. In het kort komt het erop neer dat de beleidsvoering in de toekomst meer ruimte zal moeten bieden aan de individuele keuzevrijheid en verantwoordelijkheidsbesef, terwijl het publieke domein zodanig zal moeten worden ingericht dat een actief betrokken instelling van de individuele burger vergemakkelijkt en gestimuleerd wordt. Het nieuw te vormen beleid zou zich onder andere moeten richten op de volgende aandachtspunten:

- ten gunste van het financieel-economisch draagvlak zal een langer arbeidsleven moeten worden gestimuleerd: men moet eerder in het leven beginnen met werken en zo lang mogelijk doorwerken
- stimuleren van het vrijwilligerswerk
- de kennis en arbeid van ouderen inzetten teneinde collectieve arrangementen te dienen.

De vraag is nu hoe de Nederlandse burger tegen deze nieuwe verdeling van verantwoordelijkheid in het kader van het financieel-economisch draagvlak aan kijkt: meer verantwoordelijkheid voor het individu tegenover minder verantwoordelijkheid voor de landelijke overheid. In hoeverre zien ouderen zichzelf in staat om deze verantwoordelijkheid op zich te nemen en in hoeverre is oud maar ook jong bereid om zijn/haar leven hiernaar in te richten?

1.4 Concrete onderzoeksdoelstellingen

Het onderzoek onder de Nederlandse bevolking dient inzicht te geven in de beleving van de Nederlandse bevolking van de vergrijzingsproblematiek.

Het zal dan gaan om de volgende onderzoeksvragen:

- In hoeverre leeft het probleem van de vergrijzing bij de Nederlandse bevolking: volgt men de discussies in de media, maakt men zich er wel eens zorgen over?
- Beeldvorming ten aanzien van ouderen: hoe zien jongeren ouderen; hoe zien ouderen andere ouderen en zichzelf; wanneer is men 'oud'?
- Arbeid: hoe denkt men over: werken tot 65 jaar, doorwerken na 65 jaar, parttime pensioen, afschaffen van fiscale maatregelen die het mogelijk maken eerder te stoppen, hoe lang zou men zelf willen doorwerken, de houding van de werkgever ten opzichte van ouderen.
- Woonsituatie: op welke manier kan gestimuleerd worden dat ouderen langer zelfstandig wonen.
- Mantelzorg: heeft men ervaring met mantelzorg, is men bereid zelf mantelzorg te verlenen.
- Vrijwilligerswerk: hoe denkt men over vrijwilligerswerk (voor ouderen), zou men zelf bereid zijn dit te doen.

1.5 Uitvoering van het onderzoek

In de eerste fase van het onderzoek heeft Veldkamp het rapport van het NIZW bestudeerd, mede omdat daarin een overzicht wordt gegeven van wat er bekend is van de situatie van ouderen.

In de tweede fase is *kwantitatief* onderzoek uitgevoerd om na te gaan hoe men aankijkt tegen de vergrijzing, welke problemen men voorziet en hoe men denkt over mogelijke oplossingen. In deze fase zijn de opvattingen achterhaald van jongeren en ouderen, omdat groepsgesprekken zijn gehouden met 20 tot 40 jarigen, met 40 tot 60 jarigen en met personen van 60 jaar en ouder. De gesprekken zijn op 21 en 22 april 2004 gevoerd. In bijlage 1 wordt verslag gedaan van dit gedeelte van het onderzoek.

Als derde fase van het onderzoek is *kwantitatief* onderzoek verricht bij de Nederlandse bevolking van 20 jaar en ouder.

Voor de selectie van ondervraagden is gebruik gemaakt van TNS NIPO CASI. Dit is een panel van meer dan 100.000 personen, die via een eigen computer offline vragenlijsten invullen over diverse onderwerpen. De gegevens kunnen in zeer korte tijd verzameld worden. Om kwaliteitsredenen is gekozen om het panel te werven via de traditionele mondelinge en telefonische onderzoeken.

Er is bewust niet gekozen voor een snelle werving via internet. Op die manier wordt een bias in het panel van zwaardere internetgebruikers voorkomen. Er zijn daarnaast veel inspanningen getoond om panelleden te werven uit groepen waar de computerpenetratie relatief gezien lager is, zoals ouderen en lager welstandigen. Dit alles om verzekerd te zijn van een socio-demografisch evenwichtige opbouw van het panel.

Een belangrijk onderdeel van het onderzoek is dat de resultaten van het onderzoek worden weergegeven naar de waarden die respondenten naleven.

Het merendeel van de panelleden van TNS NIPO CASI kan ingedeeld worden in een achttal segmenten. Het betreft een psychologische segmentatie, gebaseerd op de waarden van Rokeach (The Nature of Human Values, 1973). Bij zo'n segmentatie wordt de totale groep opgedeeld in subgroepen op basis van overeenkomsten in hun waardenhiërarchie. Deze segmentatie wordt de WIN-segmentatie genoemd. De acht segmenten zijn gedefinieerd door de waarden die de respondenten het belangrijkste vinden in hun leven.

- *Traditionelen*: het actief zorgen (beschermen, vergroten) voor het welzijn van anderen, altruïstisch, behoudend, gericht op rust en vrede. Dit segment bevat relatief veel vrouwen, ouderen, lager opgeleiden. Ze hebben een sterke voorkeur voor CDA, ChristenUnie en SGP.
- *Conservatieven*: niet willen opvallen, zich aan normen en regels houden, gericht op eigen wereldje, veel vooroordelen en 'ze-denken'. Ook dit segment heeft relatief veel vrouwen en lager opgeleiden. Ze hebben een gemiddelde leeftijd. Voorkeur voor grote politieke partijen en niet voor D'66, GroenLinks of SP.
- *Hedonisten*: lichamelijk en emotioneel genot, plezier, impulsiviteit, gezelligheid, gemakzucht. Het segment heeft iets meer mannen dan vrouwen, is jonger dan gemiddeld, is lager opgeleid. Hoog percentage 'weet niet' en 'gaat niet stemmen'.
- *Modalen*: de modalen zijn in alles 'gemiddeld'.
- *Ambitieuze materialisten*: succes, competentie, ambitie, acceptatie, 'scoren', verdienen, comfortabel leven, 'bitchy' en 'macho'-gedrag. Ambitieuze materialisten zijn vaak mannen, jongeren, gemiddeld opgeleid. Vaak tweeverdieners. Voorkeur voor LPF en VVD.
- *Professionals*: onafhankelijkheid, ontwikkelen, iets bereiken, een soort yuppen. Professionals zijn vaak mannen, gemiddeld vrij jong, hoog opgeleid. Vaak tweeverdieners. Hebben vaak een voorkeur voor LPF en VVD.
- *Progressieven*: begrip van en voor anderen, zichzelf en de wereld daar om heen, wereldverbeteraars, babyboomers. Bij de progressieven zijn er iets meer vrouwen dan mannen, de gemiddelde leeftijd is iets ouder. Ze zijn hoog opgeleid en hebben een hoog inkomen. Vaak hebben ze een voorkeur voor D'66 en juist niet voor CDA.
- *Sociaal geëngageerden*: harmonie, stabiliteit en veiligheid, zowel in de samenleving als geheel, als in de eigen leefwereld, de eigen situatie en relaties. Ook bij de sociaal geëngageerden gaat het vaker om vrouwen dan mannen, iets ouder, voor hun leeftijd hoog opgeleid. SP, GroenLinks en ChristenUnie hebben vaak de voorkeur.

Voor het onderzoek was het uitgangspunt het ondervragen van 800 personen netto van 20 jaar en ouder, voor een derde bestaande uit 20 tot 40 jaar, een derde 40 tot 60 jaar en een derde 60 jaar en ouder.

De vragenlijst is in dit rapport opgenomen als bijlage 2. Het veldwerk heeft gelopen van 7 mei tot en met 21 mei 2004. In totaal hebben 902 personen aan het onderzoek meegedaan.

In de analyse zijn de resultaten uitgesplitst naar de drie leeftijdsgroepen en naar de waardensegmenten.

De steekproef is na weging representatief op de kenmerken leeftijd, geslacht, opleidingsniveau, aantal personen in het huishouden, regio. Uitgangspunt van de weging zijn de gegevens van de Mini-Census 2002. De tellingen zijn opgenomen als bijlage 3.

In de volgende hoofdstukken worden de resultaten weergegeven in afgeronde percentages, waarbij percentages met de eerste decimaal ≥ 5 naar boven zijn afgerond en percentages met een decimaal < 5 naar beneden. Ontstonden hierdoor bij optelling kolom- of rijtotalen groter of kleiner dan 100%, dan zijn deze niet gecorrigeerd. Een percentage kleiner dan 0,5 is aangegeven met een sterretje (*).

2 DE BELEVING VAN HET OUDER ZIJN

2.1 Wanneer is men 'oud'?

De meeste mensen denken wel eens na over oud zijn met betrekking tot zichzelf.

1 | Denkt na over oud zijn

	%
• ja, vaak	19
• ja, soms	70
• nee, nooit	11

Ouderen denken er wel vaker over dan jongeren, maar de verschillen zijn minder groot dan verwacht.

2 | Denkt na over oud zijn, naar leeftijd

	jonger 40 jaar	40-60 jaar	60+
	%	%	%
• ja, vaak	15	13	28
• ja, soms	70	77	65
• nee, nooit	16	10	7

Wat is oud? Vanaf welke leeftijd beschouwt men iemand als 'echt oud'? Voor de meeste mensen is dat 70 à 79 jaar.

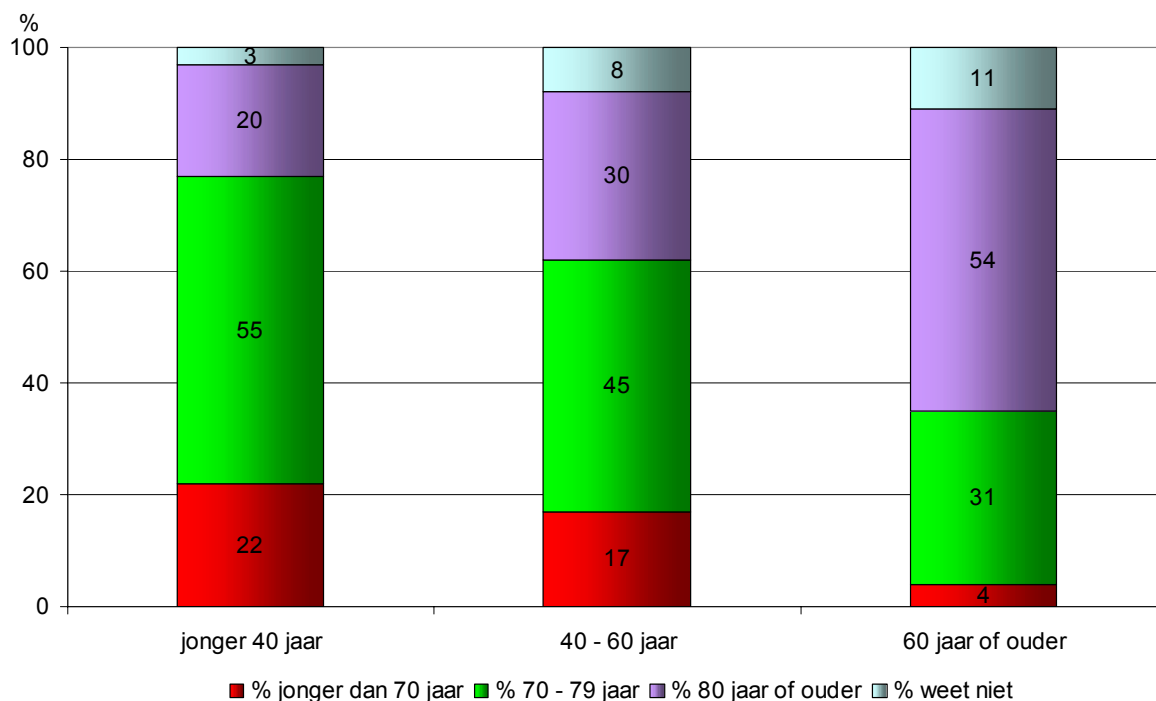
3 | Wanneer is men echt oud

	%
• jonger dan 60 jaar	2
• 60 à 69 jaar	12
• 70 à 79 jaar	44
• 80 jaar of ouder	35
• weet niet	7

Bij deze vraag zijn er duidelijke verschillen naar de eigen leeftijd. Ouderen noemen 80 jaar of ouder vaker 'echt oud' dan jongeren.

4 | Wanneer is men 'echt oud'?

Een vijfde van de ondervraagden lijkt het wel prettig om 65 jaar of ouder te zijn, 18% juist niet. Bijna de helft lijkt het noch prettig, noch onprettig. Hoe ouder men is, des te positiever men denkt over het 65 jaar of ouder zijn.

Men denkt nogal eens dat de eigen generatie andere ouderen oplevert dan de huidige generatie ouderen.

5 | Eigen generatie andere ouderen dan huidige ouderen

	%
▪ ja, heel andere ouderen	31
▪ ja, wel wat andere ouderen	48
▪ nee, geen andere ouderen	10
▪ weet niet	11

Bij deze vraag zijn er nauwelijks verschillen tussen de drie leeftijdscategorieën. Men denkt dat de eigen generatie anders zal zijn dan de huidige generatie ouderen:

- ze zullen actiever zijn (door 15% genoemd)
- ze zullen 'moderner' zijn, een andere mentaliteit hebben (door 14% genoemd)
- ze zullen zelfstandiger en mondiger zijn (door 11% genoemd)
- ze zullen beter met technische hulpmiddelen (zoals de computer, pinautomaat etc.) kunnen omgaan (door 10% genoemd)
- ze zullen meer geld te besteden hebben (door 6% genoemd)
- ze zullen gezonder, vitaler zijn (door 4% genoemd)
- ze zullen minder sociaal en meer op zichzelf gericht zijn (door 3% genoemd).

Het aspect modern, andere mentaliteit wordt door jongeren vaker genoemd dan door ouderen. Het omgekeerde is het geval met 'ze zullen meer geld te besteden hebben'. Dat aspect wordt vaker genoemd door ouderen. Bovendien noemen jongeren nogal eens het omgekeerde: ze zullen minder te besteden hebben:

6 | Ouderen zullen in de toekomst meer of minder te besteden hebben, naar leeftijd

	jonger 40 jaar	40-60 jaar	60+	totaal
	%	%	%	%
▪ ze zullen meer te besteden hebben	3	6	8	6
▪ ze zullen minder te besteden hebben	3	1	-	1

2.2 Hoe ziet men ouderen?

Hoe men ouderen ziet, is vastgesteld door de volgende stelling voor te leggen: ouderen worden gezien als tweederangsburgers.

7 | Stelling: ouderen worden gezien als tweederangsburgers

	%
▪ helemaal mee eens	4
▪ wel mee eens	23
▪ noch eens, noch oneens	22
▪ mee oneens	31
▪ helemaal mee oneens	17
▪ weet niet	3

Iets meer dan een kwart vindt wel dat ouderen worden gezien als tweederangsburgers. De oudste groep is het er iets vaker mee eens (wel of helemaal eens: 29%) en iets minder vaak mee oneens (wel of helemaal mee oneens: 44%) dan de twee andere leeftijdsgroepen (wel of helemaal eens: 24%; wel of helemaal mee oneens: 50%).

Progressieven vinden veel vaker dat ouderen worden gezien als tweederangsburgers (wel of helemaal eens: 43%).

2.3 Hoe voelt men zich?

De meeste ondervraagden voelen zich wel gezond.

8 | Gezond voelen

	%
▪ ja, heel gezond	41
▪ ja, tamelijk gezond	49
▪ nee, niet zo erg gezond	10
▪ weet niet	*

Naarmate men ouder is, voelt men zich (iets) minder gezond.

9 | Gezond voelen, naar leeftijd

	jonger 40 jaar	40-60 jaar	60+
	%	%	%
▪ ja, heel gezond	53	41	32
▪ ja, tamelijk gezond	44	50	54
▪ nee, niet zo erg gezond	2	9	14
▪ weet niet	1	-	-

Een op de tien ondervraagden voelt zich wel eens eenzaam.

10 | Stelling: ik voel me vaak eenzaam

	%
▪ helemaal mee eens	2
▪ wel mee eens	8
▪ noch eens, noch oneens	15
▪ mee oneens	39
▪ helemaal mee oneens	34
▪ weet niet	1

Gevoelens van eenzaamheid blijken niet met leeftijd samen te hangen.

Meer dan een derde maakt zich wel eens zorgen over de toekomst.

11 | Stelling: ik maak me vaak zorgen over de toekomst

	%
▪ helemaal mee eens	7
▪ wel mee eens	28
▪ noch eens, noch oneens	34
▪ mee oneens	22
▪ helemaal mee oneens	8
▪ weet niet	1

Ouderen maken zich vaker wel eens zorgen over de toekomst (wel of helemaal eens: 37%) dan de groep 40 tot 60 jaar (36%) en vooral degenen die jonger zijn dan 40 jaar (30%).

Progressieven en conservatieven maken zich vaker dan gemiddeld zorgen over de toekomst, ambitieuze materialisten en professionals maken zich minder vaak dan gemiddeld zorgen over de toekomst.

2.4 Financiële positie

De meeste ondervraagden ontvangen naast hun AOW een pensioen als ze 65 jaar zijn: 74% zelf en 11% via de partner. Slechts 8% geeft aan geen pensioen te ontvangen; 6% weet het niet.

De oudste groep heeft relatief vaak geen pensioen (12%) vergeleken met jongeren (6%).

Vaak heeft men (daarnaast) nog geld gereserveerd (42%) of is dat van plan (12%) voor als men 65 jaar is. Bijna de helft van de ondervraagden maakt zich wel eens zorgen over zijn of haar financiële situatie bij 65 jaar:

12 | Zorgen financiële situatie bij 65 jaar

	%
▪ ja, vaak	6
▪ ja, soms	43
▪ nee, nooit	49
▪ weet niet	3

Bij deze vraag zijn er geen verschillen naar leeftijd.

Vervolgens zijn drie stellingen voorgelegd die betrekking hebben op de financiën.

13 | Stellingen financiën

	helemaal eens	wel eens	noch eens, noch oneens	oneens	helemaal oneens	weet niet
	%	%	%	%	%	%
▪ Nederlanders moeten sparen voor de periode dat ze niet meer werken	17	40	28	10	3	2
▪ ouderen met een behoorlijk kapitaal mogen best wel wat minder AOW krijgen	15	29	15	26	14	1
▪ de ouderen van nu maken de pot op; er blijft niets meer over voor de toekomstige ouderen	4	18	23	35	16	4

Vooral met de tweede en de derde uitspraak zijn jongeren het (veel) vaker eens dan ouderen.

14 | Stellingen financiën, naar leeftijd; percentage helemaal eens + wel eens

	jonger 40 jaar	40-60 jaar	60+	totaal
	%	%	%	%
▪ Nederlanders moeten sparen voor de periode dat ze niet meer werken	56	52	67	57
▪ ouderen met een behoorlijk kapitaal mogen best wel wat minder AOW krijgen	53	39	34	44
▪ de ouderen van nu maken de pot op; er blijft niets meer over voor de toekomstige ouderen	37	21	6	22

Naar WIN-segmentatie zijn er bij deze stellingen ook verschillen. Progressieven vinden vaker dat Nederlanders moeten sparen voor de periode dat ze niet meer werken (69% eens); conservatieven vinden vaker dat ouderen met een behoorlijk kapitaal wat minder AOW zouden mogen krijgen (49% eens). Progressieven en geëngageerden vinden minder vaak dat ouderen van nu de pot opmaken (respectievelijk 65% en 68% oneens, terwijl van de totale steekproef 51% het oneens is met deze stelling)

2.5 Betalen voor hulpmiddelen

Het zelf betalen voor een rollator is enige tijd geleden uitgebreid in de publiciteit geweest. Een vraag daarover is wel relevant voor ons onderzoek.

15 | *Stelling: ouderen die gebruik willen maken van voorzieningen die het mogelijk maken om meer zelfstandigheid te behouden (zoals krukken, een aangepast bed, een rolstoel, een rollator) dienen dit zelf te betalen*

	%
▪ helemaal mee eens	1
▪ wel mee eens	4
▪ noch eens, noch oneens	22
▪ mee oneens	40
▪ helemaal mee oneens	31
▪ weet niet	1

Slechts 5% is het met deze stelling eens. Het opvallende is dat ouderen het vaker eens zijn met deze stelling (10%) dan de groep 40 tot 60 jaar (5%) en degenen die jonger zijn dan 40 jaar (2%). Progressieven en professionals zijn het minder oneens met deze stelling dan gemiddeld.

3 HET PROBLEEM VAN DE VERGRIJZING

Vrijwel iedereen heeft wel gehoord van het probleem van de vergrijzing.

16 | Gehoord, gezien, gelezen over probleem van vergrijzing

	%
▪ ja, vaak	45
▪ ja, wel eens	51
▪ nee	5

De oudste groep heeft er wat vaker over gehoord (50%) dan de jongere groepen (43%). Progressieven hebben er vaker over gehoord (59%) en hedonisten minder vaak (30%).

Wat is volgens de ondervraagden 'vergrijzing'?

Vrijwel iedereen geeft aan dat er meer ouderen zullen komen of dat de verhouding tussen jongeren en ouderen niet meer in evenwicht is. Een aantal respondenten geeft direct al aan dat deze scheefgroei problemen zal gaan opleveren, omdat er een verschuiving zal optreden in de bestaande verhoudingen tussen niet-beroepsmatig actieve ouderen en werkende jongeren, naar een groter percentage ouderen. Van alle ondervraagden refereert 22% aan dit probleem, opvallend genoeg even vaak bij de 20 tot 40 jarigen (22%), de 40 tot 60 jarigen (22%) en de 60-plussers (21%). De vergrijzing is als volgt omschreven aan de respondenten:

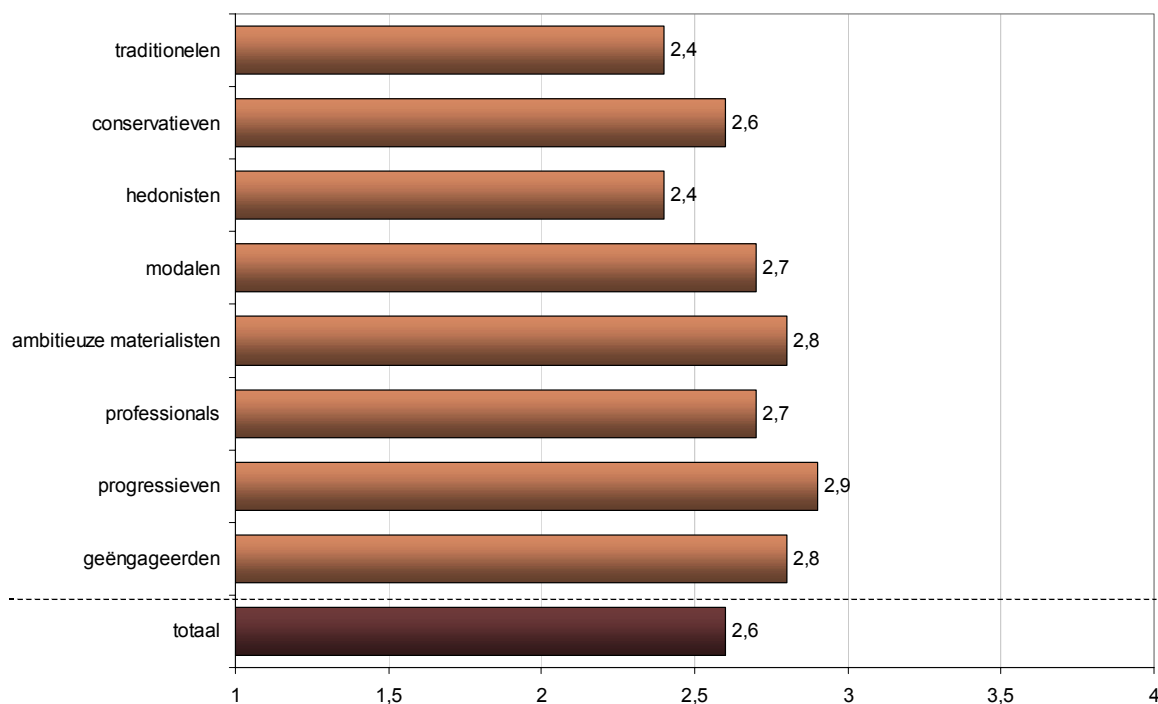
"Op dit moment is 13% van de Nederlandse bevolking 65 jaar of ouder. In 2030 zal het percentage 65-plussers ongeveer 25% zijn, dus bijna een verdubbeling. Dit proces noemen we vergrijzing: het percentage 65-plussers neemt toe en het percentage dat jonger is dan 65 jaar neemt af." Volgens veel respondenten is de vergrijzing echt een probleem voor de Nederlandse samenleving.

17 | Vergrijzing probleem voor Nederlandse samenleving

	%
▪ in sterke mate een probleem	14
▪ is wel een probleem	43
▪ is enigszins een probleem	25
▪ is geen probleem	11
▪ weet niet	7

Voor iets meer dan de helft van de Nederlanders is de vergrijzing wel een probleem, voor 14% zelfs in sterke mate. Bij deze vraag zijn geen leeftijdsverschillen: ouderen vinden het in dezelfde mate een probleem als jongeren. Er is wel een verschil naar de waardensegmentatie.

18 | Vergrijzing probleem voor Nederland, naar WIN-segmenten*

* gemiddelde score, waarbij in sterke mate een probleem = 4 en geen probleem = 1

Progressieven, ambitieuze materialisten en geëngageerden vinden het vaker dan gemiddeld een probleem, terwijl traditionelen en hedonisten het juist minder dan gemiddeld als een probleem zien.

Er is ook een toelichting gevraagd waarom men vergrijzing een probleem vindt. We citeren:

- Als één op de vier Nederlanders straks ouder is dan 65, dan moeten we met een relatief kleine groep een grote groep verzorgen. Er zijn straks wellicht te weinig 'jongeren' om de ouderen te verzorgen (denk aan mensen die kunnen werken in de zorg, in ziekenhuizen, etc.). Als de tendens doorgaat dat het bedrijfsleven aantrekt en niemand in de zorg wil werken omdat je daar minder verdient (...) hebben we dadelijk wel een probleem. Dan zitten we met een tekort in de zorg en een overschot aan ouderen. De samenstelling van de maatschappij wordt onevenwichtig.
- De huidige generatie moet meer geld opbrengen om de ouderen van straks een toekomst na hun pensioen te kunnen bieden. De ziektekosten worden ook alsmear groter en het consumeren wordt lager, waardoor de economie sterk zal dalen en een neerwaartse spiraal wordt bereikt.
- Het is vooral een probleem voor de arbeidsmarkt. Er zullen banen niet opgevuld kunnen worden. Daarnaast denk ik dat vooral banen waarbij menselijke arbeid moet worden verricht niet opgevuld kunnen worden. De oudere generatie is een generatie van aanpakken en werken, niet zeuren maar doen, de generatie van nu heeft dat veel minder.
- Kosten van gezondheidszorg zullen alleen maar toenemen, terwijl er minder jongeren zijn om premies af te dragen, waardoor de pot leeg zal raken en iedereen in de toekomst alles zelf moet gaan betalen.
- Omdat de jongere generatie er hard voor moet werken om de ouderen een beetje op de been te houden. Niet te vergeten dat de jongeren zelf ook voor later wat opzij moeten zetten.
- Omdat gezondheidszorg steeds inkrimpt, waardoor plaatsing in verpleeg- en verzorgingshuizen steeds moeilijker wordt. Ook het aantal jongere mensen neemt af, dus loop je er steeds vaker te-

---

gen aan dat mensen geen mantelzorgers hebben om zo lang mogelijk in hun thuissituatie te blijven.

- Afname potentieel beroepsbevolking, afname economische groei, afname concurrentiepositie (op de arbeidsmarkt) e.d.
- Dat i.v.m. AOW-uitkeringen de sociale uitkeringen door te weinig werknemers moeten worden opgebracht, wat een grote druk op de loonkosten legt, wat weer negatieve effecten op de concurrentiepositie heeft op de arbeidsmarkt en wat grotere werkloosheid meebrengt en daardoor de premies voor AOW-uitkeringen helemaal onbetaalbaar worden.
- De AOW zal door minder mensen moeten worden gefinancierd. Daar staat tegenover dat de ouderen plaats maken voor de jongeren op de arbeidsmarkt, waardoor er minder WW-uitkeringen nodig zullen zijn. Dit lost het huidige werkloosheidsprobleem voor een deel op. Dat aspect wordt zwaar onderbelicht.
- De jongeren van nu vinden het een probleem om langer door te werken. De jongeren van nu zien het niet zitten om tot 65 jaar te werken. Te zorgen voor anderen past niet in hun beeld.
- De kosten die oud worden met zich meebrengt (o.a. ziektekosten, AOW) moeten uit het sociale verzekeringsstelsel betaald worden. De jongeren moeten het sociale verzekeringsstelsel 'voeden' en hoe meer ouderen en minder jongeren, dan gaat dit toch een probleem worden. De 'pot' zal snel leeg zijn.
- Een kleinere groep werkenden moet de betaling van o.a. de AOW voor een steeds groter wordende groep ouderen waarborgen. Je kunt als overheid van deze groep werkenden echter niet verlangen dat zij nu een hogere premie betalen en tegelijkertijd een eigen spaarpotje creëren voor als ze zelf 65-plusser zijn.
- Er komt een te grote financiële last op de schouders van de werkende samenleving te liggen. Het zal dan ook meer dan waarschijnlijk zijn dat de ouderen moeten inleveren.
- Mensen moeten dadelijk langer blijven werken omdat de pot leeg is.
- Omdat er een relatief groot deel van de belastinggelden besteed moet worden aan de nadelen van het ouder worden. Deze kosten moeten opgebracht worden door een generatie die minder dan ooit solidair is met anderen.
- Omdat het ouder zijn zo meteen niet te betalen is en dat de voorzieningen achteruit zullen gaan.
- AOW wordt in de toekomst wellicht onbetaalbaar.
- Dat we dan aan het potverteren zijn, maar dat ligt niet aan de ouderen want die hebben vanaf dat ze met werken zijn begonnen, daar aan bijgedragen. De overheid had eerder daarop moeten inspelen.
- Het is de vraag of de werkende massa de premies voor de oude dag kan en wil betalen! En of er voor hen nog iets over is wanneer zij zelf tot de ouderen behoren!
- Men zal toch wat moeten doen om de pot te verdelen. Ik ben bang dat dit in belangrijke mate ten koste gaat van de onderlaag van de bevolking en dat de tweedeling rijk/arm Zuid-Amerikaanse proporties gaat aannemen.
- Ouderen worden te duur in de gezondheidszorg en de AOW wordt te duur en moet door te weinig mensen opgebracht worden, het is immers een omslagstelsel.
- Zuiver economisch. Het is voor de toekomstige werkers nauwelijks meer op te brengen en het is de vraag of ze wel solidair willen en kunnen blijven.

Veel respondenten denken zelf te maken te zullen krijgen met het probleem van de vergrijzing.

19 | *Denkt zelf te maken te krijgen met problemen van vergrijzing*

	%
• ja, zeker wel	15
• ja, ik denk van wel	48
• nee, ik denk van niet	19
• nee, zeker niet	4
• weet niet	13

Zowel de groep jonger dan 40 jaar als de groep 40 tot 60 jaar denken vaker er mee te maken te zullen krijgen dan de oudste groep.

20 | *Denkt zelf te maken te krijgen met probleem van de vergrijzing, naar leeftijd*

	jonger 40 jaar	40-60 jaar	60+
	%	%	%
• ja, zeker wel	21	17	6
• ja, ik denk van wel	51	55	37
• nee, ik denk van niet	11	11	39
• nee, zeker niet	2	3	9
• weet niet	15	13	9

Van de 60-plussers denkt 43% er mee te maken te krijgen, van de jongeren 72%.

Met welke problemen verwacht men zelf in aanraking te komen? Dat is vooral de verlaging van AOW of pensioen:

21 | *Zelf problemen als gevolg van vergrijzing (open vraag)*

	%
• verlaging AOW of pensioen	19
• verslechtering zorg, minder zorg	9
• langer doorwerken	9
• premies, belastingen omhoog	6
• afhankelijk kinderen, ouders, burea	3
• problemen met huisvesting ouderen	3

Er zijn bij deze (open) vraag aanzienlijke verschillen tussen jongeren en ouderen, zoals de volgende tabel laat zien.

22 | *Zelf problemen als gevolg van vergrijzing, naar leeftijd*

	jonger 40 jaar	40-60 jaar	60+
	%	%	%
• verlaging AOW of pensioen	24	23	11
• verslechtering zorg, minder zorg	12	10	7
• langer doorwerken	15	14	1
• premies, belastingen omhoog	15	4	3
• afhankelijk kinderen, ouders, burea	7	3	1
• problemen met huisvesting ouderen	2	3	4

De oudste groep verwacht weinig problemen, de jongste groep des te meer.

4 VERGRIJZING EN HET ARBEIDSPROCES

4.1 Het stimuleren van langer deelnemen aan arbeidsproces

We legden de ondervraagden het volgende voor:

“De overheid verwacht dat de vergrijzing gevolgen zal hebben voor de betaalbaarheid van voorzieningen als de AOW, de zorg en dergelijke, als gevolg van het feit dat er relatief weinig jongeren zullen werken en relatief veel ouderen niet werkzaam zullen zijn. Daarom ontwikkelt de overheid een beleid gericht op de ouderen. Een van de onderdelen van het beleid is gericht op de deelname aan het arbeidsproces, de overheid wil stimuleren dat mensen langer aan het arbeidsproces blijven deelnemen. Wat vindt u van dit voornemen van de overheid?”

Iets meer dan een kwart vindt dit een positief voornemen.

23 | Voornemen overheid stimuleren langer werken

	%
• ik vind dit heel positief	5
• ik vind dit positief	21
• noch positief, noch negatief	30
• ik vind dit negatief	28
• ik vind dit heel negatief	12
• weet niet	3

Jongeren staan duidelijk minder positief tegenover dit voornemen dan ouderen. Begrijpelijk omdat dit langer doorwerken niet meer van toepassing zal zijn op het grootste gedeelte van de ouderen. Overigens: de werkenden bij de groep 60+ reageren ook meer dan gemiddeld positief.

24 | Voornemen overheid stimuleren langer werken, naar leeftijd

	jonger 40 jaar	40-60 jaar	60+
•	%	%	%
• (heel) positief	25	19	41
• noch positief, noch negatief	30	28	30
• (heel) negatief	40	51	28
• weet niet	4	2	2

Opvallend is dat het vooral de groep 40 tot 60 jaar is, die het voornemen van de overheid om langer werken te stimuleren, negatief waardeert. Professionals, geëngageerden en vooral progressieven reageren meer dan gemiddeld positief, hedonisten juist niet.

4.2 Wat kan de overheid doen

Het merendeel denkt dat de overheid wel iets kan doen waardoor mensen langer dan nu het geval is aan het arbeidsproces zullen blijven deelnemen.

---

 25 | *Kan overheid iets doen waardoor mensen langer doorwerken*

	%
• ja, overheid kan veel doen	12
• ja, overheid kan wel wat doen	49
• nee, overheid kan niets doen	17
• weet niet	22

Bij deze vraag zijn er geen leeftijdsverschillen. Professionals, geëngageerden en progressieven denken vaker dat de overheid er iets aan kan doen, conservatieven en hedonisten minder vaak.

Wat zou de overheid kunnen doen om mensen te stimuleren om langer door te werken? Men denkt dan vooral aan deeltijdbanen of flexibele werktijden voor oudere werknemers (door 15% genoemd). Financieel aantrekkelijke omstandigheden voor de werknemers zijn ook vaak genoemd (door 11% genoemd). Ander of aangepast werk voor ouderen wordt door 13% genoemd. Een aantal respondenten meent dat bedrijven gestimuleerd moeten worden om ouderen in dienst te nemen of te houden, bijvoorbeeld via belastingmaatregelen (door 4% genoemd); soms meent men dat leeftijdsdiscriminatie verboden moet worden (1%).

Andere oplossingen die men voorstelt zijn: het verhogen van de leeftijd waarop men met pensioen kan gaan (door 2% genoemd), het afschaffen van vut, pre-pensioen-regelingen of in ieder geval het financieel onaantrekkelijk maken om eerder dan 65 jaar met pensioen te gaan (door 5% genoemd) en ouderen de mogelijkheid te geven te werken na 65 jaar (door 4% genoemd).

De jongeren (jonger dan 40 jaar) menen vaker dan ouderen dat financieel aantrekkelijke omstandigheden voor ouderen een prikkel zullen zijn om door te werken; de groep 40 tot 60 jaar ziet relatief vaak mogelijkheden om ouderen minder uren te laten werken of met flexibele werktijden. De oudste groep kiest relatief vaak voor afschaffen vut, of pre-pensioen-regelingen en voor de mogelijkheid voor ouderen om door te werken na 65 jaar.

4.3 Wat kunnen werkgevers doen

Men meent ook dat werkgevers iets kunnen doen om ouderen, langer dan nu het geval is, te laten doorwerken.

---

 26 | *Kunnen werkgevers iets doen waardoor mensen langer doorwerken*

	%
• ja, werkgevers kunnen veel doen	14
• ja, werkgevers kunnen wel wat doen	52
• nee, werkgevers kunnen niets doen	12
• weet niet	22

Voor de oudste groep (60+) meent dat werkgevers wel wat of veel kunnen doen (77%). Bij degenen die jonger zijn dan 60 jaar is dat 63%. Progressieven (84%) en geëngageerden (83%) scoren bij deze vraag positiever dan gemiddeld. Vrijwel iedereen denkt daarbij aan aangepast werk: lichter werk (lichamelijk of geestelijk), flexibele werktijden, stress verminderen, arboret (beter) hanteren, thuiswerken stimuleren. Daarnaast noemt men weer hogere salarissen en deeltijdbanen. Verder wordt opgemerkt dat men meer aandacht moet hebben voor de toegevoegde waarde van ouderen (ervaring) en meer begrip moet hebben voor een eventueel lagere productiviteit.

Een paar citaten:

- werk stimulerend en uitdagend houden, waardering tonen voor de (mensen)kennis van ouderen en daar ook naar willen luisteren; bijscholing stimuleren.
- Ze er niet uit schoppen als ze wat meer gaan kosten of minder snel hun werk doen en zorgen dat de ouderen geregeld bijgespijkerd worden in nieuwe technieken enz. Een goede werkomgeving scheppen waardoor mensen zin krijgen om langer door te werken.
- Ouderen worden nu vaak weggepest (je bent te duur, te traag etc.). Als de houding jegens ouderen verandert, men ze meer gaat waarderen om hun ervaring, dan willen ouderen best langer hun steentje bijdragen.
- Veel expertise gaat verloren als mensen met veel ervaring met pensioen gaan. Deze mensen zouden met bijvoorbeeld een extra lage belastingschijf gestimuleerd moeten worden om te blijven werken. Alles draait toch om geld?

4.4 Wat kunnen de mensen zelf doen

Men is ook vaak van mening dat mensen zelf iets kunnen doen waardoor ze langer aan het arbeidsproces kunnen blijven deelnemen.

27 | *Kunnen mensen zelf iets doen waardoor ze langer doorwerken*

	%
• ja, mensen kunnen zelf veel doen	9
• ja, mensen kunnen wel wat doen	43
• nee, mensen kunnen zelf niets doen	20
• weet niet	28

Ook bij deze vraag meent vooral de oudste groep dat mensen zelf wel wat of veel kunnen doen (61%). Dit is 47% bij respondenten die jonger zijn dan 60 jaar. Progressieven (73%) en geëngageerden (66%) denken vaker dat mensen er zelf iets aan kunnen doen, conservatieven juist minder vaak (36%).

Het meest genoemde dat werknemers zouden kunnen doen, is op hun gezondheid letten en fit blijven (door 13% van alle ondervraagden genoemd). Daarnaast wordt vaak opgemerkt dat men bereid moet zijn een stapje terug te doen en minder uren per week te werken (door 6% genoemd). Ook wordt wel opgemerkt dat men door moet leren, zich moet bijscholen, cursussen moet volgen (5%) en open moet staan voor veranderingen in het bedrijf (2%). Twee citaten:

- Zorg dat je alert blijft, zorg dat je opgeleid blijft, blijf actief, blijf je kansen benutten, blijf mogelijkheden onderzoeken, ga nooit achterover leunen. Ik zie te vaak dat men, soms al na zijn of haar 50ste, minder actief begint te worden en het wat rustiger aandoet. Absolute onzin, leef gezond en gelukkig en je zult merken dat je heel lang lekker mee kan.
- Belangstelling in de maatschappij blijven tonen, betrokken blijven, kennis op peil houden c.q. uitbreiden, enthousiast om je heen zien en ontdekken wat de mogelijkheden zijn en vooral een positieve instelling.

4.5 Reacties op stellingen

Vervolgens zijn een aantal mogelijke maatregelen, om te stimuleren dat ouderen langer doorwerken, aan de respondenten voorgelegd. Een groot aantal daarvan zijn we ook tegengekomen bij de spontane reacties van de ondervraagden.

28 | Stellingen arbeidsparticipatie ouderen

	heel positief	tamelijk positief	noch pos. noch neg.	tamelijk negatief	heel negatief	weet niet	gemiddelde score *
	%	%	%	%	%	%	
• Hoe denkt u over flexibele werktijden voor oudere werknemers?	52	31	12	3	1	*	4,3
• Hoe denkt u over aangepast werk voor oudere werknemers?	47	35	12	3	2	1	4,2
• Hoe denkt u over belastingvoordelen voor werkgevers om de loonkosten voor oudere werknemers te kunnen betalen?	39	31	16	7	4	3	4,0
• Hoe denkt u over werknemers die daar fysiek en geestelijk toe in staat zijn de mogelijkheden geven om door te werken na het 65 ^{ste} jaar?	43	34	14	5	3	1	4,1
• Hoe denkt u over werknemers die daar fysiek en geestelijk toe in staat zijn verplichten om door te werken tot en met het 65 ^{ste} jaar?	6	9	19	29	37	1	2,2
• Hoe denkt u over het afschaffen van vut-regelingen?	5	8	19	30	34	4	2,2

* gemiddelde score op een vijfpuntsschaal, waarbij 5= heel positief en 1= heel negatief

Er is een grote meerderheid die positief staat ten opzichte van flexibele werktijden voor ouderen en aangepast werk voor ouderen. Ook als het gaat om belastingvoordelen voor werkgevers om de loonkosten voor ouderen te betalen. Mensen die dat willen, zouden door moeten kunnen werken na hun 65ste jaar. Men staat afwijzend tegenover het afschaffen van vut-regelingen en het verplicht doorwerken tot en met 65 jaar.

Bij deze twee laatste stellingen zijn er verschillen tussen jongeren en ouderen. Ouderen (60 jaar en ouder) staan welwillender tegenover het verplicht doorwerken tot en met 65 jaar en het afschaffen van vut-regelingen.

29 | Stellingen arbeidsparticipatie ouderen, naar leeftijd

	jonger 40 jaar	40-60 jaar	60+
• Hoe denkt u over werknemers die daar fysiek en geestelijk toe in staat zijn verplichten om door te werken tot en met het 65 ^{ste} jaar?	%	%	%
. (heel) positief	14	9	22
. noch positief, noch negatief	18	17	21
. (heel) negatief	67	73	55
. weet niet	*	1	1
• Hoe denkt u over het afschaffen van vut-regelingen?			
. (heel) positief	10	8	25
. noch positief, noch negatief	19	14	26
. (heel) negatief	67	75	44
. weet niet	4	3	4

Ook naar de waardensegmentatie zijn er bij deze stellingen verschillen. De hedonisten scoren bij alle stellingen minder dan gemiddeld positief. Het omgekeerde is het geval bij professionals, progressieven en in iets mindere mate geëngageerden. Zij reageren vooral meer dan gemiddeld positief over de stellingen over de flexibele werktijden voor ouderen, dat men – indien gewenst - door moet kunnen werken na 65 jaar (maar deze segmenten vinden niet vaker dan gemiddeld dat dat verplicht zou moeten worden!) en het afschaffen van vut-regelingen. Ambitieuze materialisten zijn vaak positief over het idee van belastingvoordelen voor werkgevers om oudere werknemers te kunnen betalen.

Vervolgens nog een aantal stellingen, waar men het eens of oneens mee kon zijn.

30 | Stellingen oudere werknemers

	helemaal eens	wel eens	noch eens, noch oneens	oneens	helemaal oneens	weet niet	gemiddelde score *
• Er wordt door bedrijven onvoldoende gebruik gemaakt van de kennis en ervaring van de oudere werknemer	27	44	18	5	1	5	4,0
• Werkgevers hebben over het algemeen weinig respect voor de oudere werknemer	13	37	29	12	2	7	3,5
• Jonge werknemers hebben over het algemeen weinig respect voor de oudere werknemer	14	34	27	20	3	4	3,4
• De meeste oudere werknemers kunnen het hoge tempo en de stress van het werk niet meer aan	18	40	25	12	1	3	3,6
• Vakbonden werken het langer doorwerken van ouderen tegen	9	18	36	8	4	25	3,3

* gemiddelde score op een vijfpuntsschaal, waarbij helemaal eens = 5, en helemaal oneens = 1

Bijna driekwart van de ondervraagden vindt dat er door bedrijven onvoldoende gebruik gemaakt wordt van de kennis en ervaring van ouderen. Zo rond de helft van de ondervraagden vindt dat noch werkgevers noch jonge werknemers veel respect hebben voor ouderen. Ook ongeveer de helft vindt dat ouderen meestal het tempo en de stress niet aankunnen.

Meestal zijn de ouderen het meer eens met deze stellingen dan de jongeren, zoals uit de volgende tabel blijkt.

31 | % eens met stellingen oudere werknemers, naar leeftijd

	jonger 40 jaar	40-60 jaar	60+
	%	%	%
• Er wordt door bedrijven onvoldoende gebruik gemaakt van de kennis en ervaring van de oudere werknemer	62	75	82
• Werkgevers hebben over het algemeen weinig respect voor de oudere werknemer	43	57	52
• Jonge werknemers hebben over het algemeen weinig respect voor de oudere werknemer	36	54	52
• De meeste oudere werknemers kunnen het hoge tempo en de stress van het werk niet meer aan	58	57	59
• Vakbonden werken het langer doorwerken van ouderen tegen	23	21	41

De twee stellingen die gaan over respect voor ouderen (door werkgevers en jonge werknemers) worden vooral onderschreven door respondenten van 40 jaar en ouder, terwijl de jongste groep veel terughoudender op deze stellingen reageert. Opvallend veel personen van 60 jaar en ouder vinden dat de vakbonden het langer doorwerken van ouderen tegenwerken. Er zijn geen verschillen naar leeftijd bij de stelling dat de meeste oudere werknemers het tempo en de stress van het werk niet meer aankunnen.

Progressieven vinden vaker dan gemiddeld dat werkgevers en jongeren weinig respect hebben voor oudere werknemers. Traditionelen en conservatieven delen de mening dat jongeren weinig respect hebben voor oudere werknemers. Vooral progressieven en geëngageerden vinden relatief vaak dat er door bedrijven onvoldoende gebruik gemaakt wordt van de kennis en ervaring van oudere werknemers. Bij de stelling over de vakbonden zijn er geen verschillen tussen de waardensegmenten.

4.6 Eigen situatie

Aan degenen die werken is gevraagd tot welke leeftijd men van plan is door te werken.

32 | Van plan door te werken tot ..... (indien werkend)

	%
• jonger dan 50 jaar	1
• 50-54 jaar	2
• 55-59 jaar	13
• 60-64 jaar	43
• 65 jaar	18
• hogere leeftijd dan 65 jaar	6
• weet niet	17

Van alle werkenden kiest 15% voor stoppen vòòr 60 jaar, 44% voor 60-64 jaar, terwijl 24% door wil gaan tot 65 jaar of later. Interessant zijn de resultaten naar leeftijdsgroep.

33 | Van plan door te werken tot ....., naar leeftijd (indien werkend)

	jonger 40 jaar	40-60 jaar	60+
	%	%	%
• 59 jaar of jonger	19	14	-
• 60-64 jaar	38	48	43
• 65 jaar of ouder	24	20	45
• weet niet	19	17	12

Bij de jongste groep (jonger dan 40 jaar) komt het relatief vaak voor dat men vòòr 60 jaar wil stoppen. Maar ook bij die groep kiest men vooral voor 60-64 jaar. Natuurlijk hangt dit samen met de mogelijkheden bij het bedrijf waar men werkt. De helft van degenen met werk, weet dat er een vut-regeling is bij het eigen bedrijf.

34 | Vut-regeling bij bedrijf (indien werkend)

	%
• ja	50
• nee	27
• weet niet	23

Voor de jongste leeftijdsgroep weet vaak niet of zo'n regeling bestaat bij het bedrijf (30% versus 17% bij degenen van 40 jaar en ouder).

Er is ook gevraagd hoe men zou staan tegenover het werken tot 65 jaar.

35 | Hoe staat men tegenover werken tot 65 jaar (indien werkend)

	%
• heel positief	9
• tamelijk positief	24
• noch positief, noch negatief	25
• tamelijk negatief	27
• heel negatief	12
• weet niet	3

Men reageert er eerder negatief op (39%) dan positief (33%). Het opvallende is dat de leeftijdsgroep 40 tot 60 jaar er negatiever tegenover staat dan de jongste groep.

36 | Hoe staat men tegenover werken tot 65 jaar, naar leeftijd (indien werkend)

	jonger 40 jaar	40-60 jaar	60+
	%	%	%
• (heel) positief	33	29	52
• noch positief, noch negatief	26	25	21
• (heel) negatief	37	44	26
• weet niet	4	2	2

Er zijn bij deze vragen ook verschillen tussen de waardensegmenten. Hedonisten en ambitieuze materialisten kiezen gemiddeld voor een relatief jonge leeftijd om te stoppen met werken en ze hebben meer dan gemiddeld bezwaren om door te werken tot 65 jaar. Progressieven en traditionelen hebben minder bezwaren dan gemiddeld tegen doorwerken tot 65 jaar en ze zijn ook langer dan gemiddeld van plan door te werken. Dat laatste geldt ook voor de geëngageerden.

5 VERGRIJZING EN HET ZELFSTANDIG WONEN

5.1 Het stimuleren van langer zelfstandig wonen

Als inleiding op vragen over zelfstandig wonen, legden we de respondenten het volgende voor: "Ook woonvoorzieningen kunnen op den duur een probleem worden. Op dit moment woont 5% van de 65-plussers in een bejaardenwoning, serviceflat, verzorgings- of verpleeghuis. Aangezien het aantal 65-plussers in de toekomst zal stijgen, verwacht de overheid dat het beroep op deze voorzieningen ook zal stijgen. Daarom wil de overheid stimuleren dat mensen zo lang mogelijk zelfstandig blijven wonen."

De meeste ondervraagden hebben waardering voor dit voornemen van de overheid.

37 | Voornemen overheid stimuleren langer zelfstandig wonen

	%
• ik vind dit heel positief	29
• ik vind dit positief	51
• noch positief, noch negatief	13
• ik vind dit negatief	5
• ik vind dit heel negatief	1
• weet niet	2

Ouderen reageren positiever op dit voornemen van de overheid dan jongeren.

38 | Voornemen overheid stimuleren langer zelfstandig wonen, naar leeftijd

	jonger 40 jaar	40-60 jaar	60+
	%	%	%
• (heel) positief	72	79	90
• noch positief, noch negatief	16	15	6
• (heel) negatief	10	4	3
• weet niet	2	1	1

Geëngageerden reageren er positiever op, hedonisten minder positief dan gemiddeld.

5.2 Wat kan de overheid doen

De meeste ondervraagden denken dat de overheid iets kan doen waardoor mensen langer dan nu het geval is, zelfstandig zullen blijven wonen.

---

 39 | Kan overheid iets doen waardoor mensen langer zelfstandig wonen

---

	%
▪ ja, overheid kan veel doen	33
▪ ja, overheid kan wel wat doen	44
▪ nee, overheid kan niets doen	5
▪ weet niet	18

Ouderen denken veel vaker dan jongeren dat de overheid iets kan doen.

 40 | Kan overheid iets doen waardoor mensen langer zelfstandig wonen, naar leeftijd

---

	jonger 40 jaar	40-60 jaar	60+
	%	%	%
▪ ja, overheid kan veel doen	25	31	42
▪ ja, overheid kan wel wat doen	47	47	43
▪ nee, overheid kan niets doen	9	5	3
▪ weet niet	20	17	13

Wat zou de overheid kunnen doen? Men noemt vooral: zorgen voor goede thuiszorg (door 37% van alle ondervraagden opgemerkt), en betaalbare thuiszorg (14%). Men vindt vaak dat de eigen bijdrage voor thuiszorg teruggedraaid moet worden.

Naast thuiszorg noemt men vaak: zorgen voor voldoende woningen die geschikt zijn voor ouderen (door 14% van alle ondervraagden genoemd) en zorgen voort aanpassingen in de woningen (door 17% genoemd). Voldoende woningen en aanpassingen in de woningen worden overigens vaker door ouderen genoemd dan door jongeren.

Verder worden ook andere zaken genoemd: mantelzorg en vrijwilligerswerk stimuleren (3%), mantelzorg betalen (bijvoorbeeld in de vorm van zorgverlof; 2%), hulpmiddelen beschikbaar stellen (3%), vervoer beschikbaar stellen (2%), huur betaalbaar maken (bijvoorbeeld door verhoging van huursubsidie voor ouderen; 4%), betere gezondheidszorg (2%), financiële steun voor ouderen (1%).

5.3 Wat kunnen de aanbieders van woningen doen

Ook de aanbieders van woningen (corporaties, woonzorginstellingen, projectontwikkelaars en dergelijke) kunnen in de ogen van de ondervraagden vaak wel iets doen, waardoor mensen langer zelfstandig kunnen blijven wonen.

 41 | Kunnen aanbieders woningen iets doen waardoor mensen langer zelfstandig wonen

---

	%
▪ ja, aanbieders kunnen veel doen	29
▪ ja, aanbieders kunnen wel wat doen	47
▪ nee, aanbieders kunnen niets doen	6
▪ weet niet	18

Vooraf de ouderen denken vaak dat aanbieders van woningen veel kunnen doen.

42 | *Kunnen aanbieders woningen iets doen waardoor mensen langer zelfstandig wonen, naar leeftijd*

	jonger 40 jaar	40-60 jaar	60+
	%	%	%
▪ ja, aanbieders kunnen veel doen	21	29	41
▪ ja, aanbieders kunnen wel wat doen	52	47	41
▪ nee, aanbieders kunnen niets doen	8	6	5
▪ weet niet	20	18	14

Vervolgens is gevraagd wat de aanbieders van woningen zouden kunnen doen.

De aanbieders zouden woningen kunnen bouwen die geschikt zijn voor ouderen, ze zouden meer aanleunwoningen kunnen bouwen en ze zouden voor aanpassingen in bestaande woningen kunnen zorgen. Men denkt daarbij bijvoorbeeld aan trapliften, grote deuren, stangen in douche en toilet, geen drempels, automatische deuren, grote ramen (voor de veiligheid, de zichtbaarheid), lagere aanrechten, ruimere en hogere wc's, aansluiting op alarmcentrale.

Bij de bouw: gelijkvloers, slaapkamer en badkamer beneden, begane grond, kleinere woningen.

Sommigen denken aan het bieden van voorzieningen zoals hulp in de tuin, service voor klein onderhoud (een deur die klemt, lampje vervangen). Soms noemt men het creëren van woongroepen dicht bij voorzieningen in de buurt, zodat je op elkaar kunt letten. Vaak wordt opgemerkt dat de huurprijzen betaalbaar moeten blijven. Enige citaten:

- Individuele aanpassingen in de woning die de zelfredzaamheid bevorderen. Aanpassing van het te betalen huurbedrag, rekening houden met de grootte van de woning en de bereikbaarheid van bijvoorbeeld slaapkamers. Bij hoogbouw bijvoorbeeld liftvoorziening, bereikbaarheid van diverse voorzieningen bijvoorbeeld winkels, huisarts en apotheek.
- De vormgeving van de woningen voor bejaarden richten op gebruik door minder valide mensen, de woningen voor ouderen clusteren met aanvullende voorzieningen in de gezondheidszorg zodat ook mogelijkheden ontstaan voor gezamenlijk gebruik van bijvoorbeeld beveiligingssystemen.
- De nieuwbouw zo ontwerpen dat er later makkelijk wijzigingen kunnen plaatsvinden, als mensen verzoeken om aanpassingen zoals verhoogd toilet, handgrepen, liften. Deze vragen honoreren zonder de aanvrager te zeer financieel te belasten.
- Flexibel bouwen, leidingloze wanden of wandgedeelten of schuifdeuren, doorbreekbare zones in plafonds of vloeren. Doordachte plaatsing van ramen en deuren, alles gelijkvloers. Geen drempels, aanpassing voor rolstoelgebruikers.
- In samenwerking met de overheid het sociale toezicht op een subtiele manier organiseren.
- Woningen aanpassen, bijvoorbeeld stortkokers voor het vuil zodat je niet met zware zakken hoeft te sjouwen, deuren die je automatisch open kan laten gaan. Bouwen bij winkels. Betaalbare aangepaste flats met extra logeerkamer voor eventuele slaapwacht.

5.4 Wat kunnen de mensen zelf doen

Vaak vindt men dat mensen zelf ook wat kunnen doen om langer zelfstandig te kunnen blijven wonen.

43 | *Mensen zelf iets doen om langer zelfstandig te wonen*

	%
▪ ja, mensen kunnen veel doen	10
▪ ja, mensen kunnen wel wat doen	42
▪ nee, mensen kunnen niets doen	21
▪ weet niet	27

Ouderen vinden vaker dan jongeren dat men er zelf wel iets aan kan doen.

44 | Mensen zelf iets doen om langer zelfstandig te wonen, naar leeftijd

	jonger 40 jaar	40-60 jaar	60+
	%	%	%
▪ ja, mensen kunnen veel doen	8	10	14
▪ ja, mensen kunnen wel wat doen	35	41	52
▪ nee, mensen kunnen niets doen	24	22	15
▪ weet niet	32	28	18

Wat zouden mensen dan kunnen doen? Dat is vooral actief blijven, gezond leven (door 16% van alle ondervraagden genoemd). Verder door aanpassingen aan de woning te (laten) doen (11%), te verhuizen naar een geschiktere woning (gelijkvloers, kleiner e.d.; 6%) en ook bij verhuizingen alvast te letten op de situatie die later zou kunnen ontstaan (2%).

Het is belangrijk dat je (tijdig) hulp vraagt, professionele hulp of van de buren, de kinderen e.d. (door 12% genoemd). Ook sociale contacten zijn belangrijk (je blijft actief en je kunt afspraken maken voor hulp; 5%).

Soms merkt men op dat je moet sparen voor situaties die je kunnen overkomen als je ouder bent (2%).

Bij jongeren ligt het accent meer op het vragen van hulp, bij ouderen op het actief blijven en aanpassingen aan het huis of verhuizen.

45 | Wat moeten mensen doen om langer zelfstandig te wonen, naar leeftijd

	jonger 40 jaar	40-60 jaar	60+	totaal
	%	%	%	%
▪ aanpassingen huis, andere woning, van te voren opletten	12	15	31	19
▪ actief blijven, gezond leven	10	14	25	16
▪ hulp vragen	16	10	12	12
▪ sociale contacten	3	4	9	5
▪ sparen	4	2	1	2

6 VERGRIJZING EN DE MANTELZORG

De duur van het zelfstandige wonen zou verlengd kunnen worden wanneer mensen uit elkaars naaste omgeving elkaar zouden helpen met huishoudelijke en lichte zorgtaken, oftewel mantelzorg. Wat is de houding van de Nederlandse burger ten aanzien van mantelzorg? Is men zelf bereid mantelzorg te verlenen en in hoeverre zou men zelf zorg van naasten accepteren? In de volgende paragrafen wordt ingegaan op deze vragen.

6.1 De bereidheid om mantelzorg te geven

Van de ondervraagden van 40 jaar en ouder heeft iets minder dan de helft (43%) zelf wel eens mantelzorg gegeven. Onder de groep jonger dan 40 jaar is dit aandeel aanzienlijk lager, namelijk 26%. Personen die wel eens mantelzorg hebben gegeven blijken vooral onder de WIN-segmenten van de traditionelen en de geëngageerden te vallen. Bij deze WIN-segmenten is de bereidheid om mantelzorg te geven ook meer aanwezig.

46 | Bereidheid om zelf (nog een keer) mantelzorg te geven

	jonger 40 jaar	40–60 jaar	60+	totaal
	%	%	%	%
• ja, te allen tijde	18	13	15	15
• dat hangt ervan af	62	61	54	57
• nee	9	12	18	13
• weet niet	12	14	13	14

Over het algemeen is ruim de helft (57%) alleen onder bepaalde voorwaarden bereid om (nog een keer) mantelzorg te geven. In onderstaande tabel staat per leeftijdsgroep weergegeven welke voorwaarden dit zijn:

47 | Indien “hangt ervan af”

	jonger 40 jaar	40-60 jaar	60+	totaal
	%	%	%	%
• aan wie moet mantelzorg gegeven worden	52	44	27	40
• de zwaarte van de mantelzorg (aard en duur)	24	17	26	22
• de eigen gezondheid (fysiek en mentaal)	5	13	36	19
• valt het te combineren met de eigen gezinssituatie	25	17	7	16
• als er tijd overblijft naast het werk	14	18	3	12
• hoeveel tijd het in beslag neemt	7	11	6	9
• de afstand/locatie	6	8	9	8
• eigen kennis en vaardigheden t.a.v. de benodigde zorg	1	4	4	4

De belangrijkste factor voor de jongste groep en de groep van 40 tot 60 jarigen is aan wie de mantelzorg moet worden gegeven. Sommigen zijn wel bereid mantelzorg te geven als het een direct familielid betreft, anderen vinden het belangrijk dat de relatie met de persoon goed is. In dit laatste geval is men ook bereid om aan een goede kennis of buurbewoner mantelzorg te geven. Voor de groep ouderen blijkt de eigen gezondheid de belangrijkste factor die bepalend is voor het al dan niet verlenen

van mantelzorg. Niet alleen fysiek, maar ook mentaal moet men sterk genoeg zijn om de zorg aan te kunnen.

De meningen ten aanzien van jongeren met betrekking tot de bereidheid om mantelzorg te geven lopen over het algemeen uiteen. De meerderheid doet hier echter geen eenduidige uitspraak over (43%). Ruim een kwart denkt dat jongeren in de toekomst waarschijnlijk/zeker niet bereid zijn mantelzorg te bieden aan ouderen in hun omgeving, terwijl 22% denkt dat jongeren hier wellicht/zeker wel toe bereid zijn. De leeftijdsgroepen laten geen significante verschillen in deze houding zien.

48 | Houding t.a.v. verantwoordelijkheid van jongeren over de zorg voor eigen ouders en ouderen in het algemeen

	helemaal eens	wel mee eens	noch eens noch oneens	oneens	helemaal oneens	weet niet
	%	%	%	%	%	%
• Jongeren behoren verantwoordelijkheid te nemen bij het verlenen van mantelzorg aan hun ouders.	13	34	32	15	4	2
• Jongeren behoren verantwoordelijkheid te nemen bij het verlenen van mantelzorg aan ouderen.	4	27	44	18	4	4

Bovenstaande tabel laat zien dat het wel verschil maakt of de zorgbehoevende een van de eigen ouders is of dat het om ouderen in het algemeen gaat. Wanneer het om de eigen ouders gaat, dan vindt men eerder dat de jongeren de verantwoordelijkheid voor de mantelzorg op zich moeten nemen. Gaat het over ouderen in het algemeen, dan heeft men hierover een minder uitgesproken mening.

Daarnaast is een opvallend verschil tussen de leeftijdsgroepen te zien op dit punt: de jongste groep is het meest de mening toegedaan dat de jongeren de verantwoordelijkheid moeten nemen bij het verlenen van mantelzorg aan hun ouders (55% helemaal/wel mee eens). Bij de overige twee groepen is dit percentage lager, namelijk 43%. Spreken we over mantelzorg voor ouderen in het algemeen, dan is de oudste groep het sterkst de mening toegedaan dat jongeren hiervoor de verantwoordelijkheid moeten nemen (38% helemaal/wel mee eens). Bij de overige twee groepen ligt dit percentage rond de 28%.

Tot slot is aan de respondenten wier ouders (of één van de ouders) nog in leven zijn, gevraagd of zij bereid zouden zijn om hen in huis te nemen als ze zorg nodig hebben. De jongste groep blijkt hiertoe de meest bereidwillige groep te zijn: 61% is hier misschien tot zeker toe bereid. Onder de 40 tot 60 jarigen is de bereidwilligheid het laagst: 35% is misschien tot zeker bereid beide of één van de ouders voor zorg in huis te nemen.

49 | Bereidheid om ouders voor zorg in huis te nemen

	jonger 40 jaar	40-60 jaar	60+	totaal
	%	%	%	%
• ja, zeker	22	7	9	17
• ja, misschien	39	28	32	35
• nee	34	57	60	43
• weet niet	5	7	-	6

6.2 Bereidheid om mantelzorg te ontvangen

Een klein deel van de ondervraagden ontvangt momenteel of heeft wel eens mantelzorg ontvangen (14%). Dit aandeel is vrijwel gelijk voor de drie leeftijdsgroepen.

50 | Bereidheid om zelf mantelzorg te ontvangen

	jonger 40 jaar	40-60 jaar	60+	totaal
	%	%	%	%
• ja, te allen tijde	28	24	30	27
• dat hangt ervan af	45	42	42	42
• nee	8	10	10	9
• weet niet	20	24	18	22

Bovenstaande tabel laat zien dat de bereidheid om mantelzorg te ontvangen voor ruim een kwart van de ondervraagden een vanzelfsprekendheid is. Opvallend is, dat 22% hier geen uitspraak over kan doen. Voor 42% is het afhankelijk van bepaalde factoren of men al dan niet bereid is mantelzorg te ontvangen. De volgende factoren worden genoemd:

51 | Bereidheid om zelf mantelzorg te ontvangen is afhankelijk van

	jonger 40 jaar	40-60 jaar	60+	totaal
	%	%	%	%
• wie geeft de mantelzorg	46	34	30	36
• de aard van de benodigde zorg	32	37	27	32
• in uiterste nood	13	13	25	17
• welke zorg wordt geboden	11	6	8	8
• in welke mate het belastend is voor de mantelzorger	8	8	4	6
• de lengte van de periode (alleen voor korte tijd)	3	3	4	3
• wat er nog aan alternatieven zijn	2	3	5	7

Ook in het geval van de bereidheid om mantelzorg te ontvangen is de relatie met de persoon die de zorg geeft de belangrijkste factor. Daarnaast vindt vooral de groep van 40 tot 60 jarigen het in grote mate afhankelijk van de aard van de benodigde zorg. Niet elk type zorg wil men van een mantelzorger krijgen: voor specifieke zorg schakelt men liever professionele hulp in.

Aan de ondervraagden die momenteel kinderen hebben is gevraagd of men bereid zou zijn bij één van de kinderen in huis te gaan wonen als men behoefte heeft aan mantelzorg. De jongste groep blijkt hier duidelijk anders tegenover te staan dan de oudste groep. Van de jongste groep zou 45% misschien tot zeker bij de kinderen in huis gaan wonen, terwijl bij de oudste groep 17% van de ondervraagden hiertoe bereid zou zijn. Van de oudste groep staat ruim driekwart hier negatief tegenover, terwijl dit bij de jongste groep 44% is. De 40 tot 60 jarigen zitten er in beide gevallen tussenin, al neigt hun houding op dit punt iets meer richting de houding van de oudste groep.

52 | Bereidheid om in geval van zorgbehoefte bij (één van de) kind(eren) in huis te wonen

	jonger 40 jaar	40-60 jaar	60+	totaal
	%	%	%	%
• ja, zeker	5	2	2	2
• ja, misschien	40	21	15	22
• nee	42	64	77	66
• weet niet	13	14	6	10

6.3 De houding ten aanzien van generatiewoningen

Vanuit de gedachte dat het voor menigeen praktisch onhaalbaar is om voor mantelzorg een familielid in huis te nemen of dat het gebrek aan privacy de bereidheid om hiertoe over te gaan voor beide partijen een hindernis kan zijn, is het idee van generatiewoningen ontstaan. Verschillende generaties wonen in hetzelfde gebouw, maar hebben elk hun eigen woonruimte ter beschikking. Dit zou de praktische belemmeringen voor het geven en ontvangen van mantelzorg wegnemen. Wat vinden de ondervraagden van het idee van de generatiewoningen?

53 | Houding ten aanzien van generatiewoningen

	jonger 40 jaar	40-60 jaar	60+	totaal
	%	%	%	%
• heel positief	13	12	13	12
• positief	45	47	38	44
• noch positief, noch negatief	25	23	28	25
• negatief	8	7	9	8
• heel negatief	3	3	4	3
• weet niet	6	8	8	8

De oudste groep is het minst te spreken over het idee van de generatiewoningen: 51% staat hier (heel) positief tegenover. Bij de andere twee groepen ligt dit percentage iets hoger, namelijk 58%. De drie groepen verschillen niet in hun mening of zij zelf in een generatiewoning zouden willen gaan wonen of niet. Bij de totale groep ondervraagden zijn de meningen hierover verdeeld: 35% zou dit wellicht tot zeker wel willen, 28% wil dit waarschijnlijk tot zeker niet, terwijl 30% hier nog geen duidelijke mening over heeft.

6.4 Het geven en ontvangen van hulp

Van alle ondervraagden zou 69% in staat zijn hulp te geven en zou 7% eigenlijk zelf hulp nodig hebben.

54 | Zou hulp kunnen geven, zelf hulp nodig hebben

	totaal
	%
• zou zelf hulp kunnen geven	69
• zou eigenlijk zelf hulp nodig hebben	7
• kan geen hulp geven/heeft geen hulp nodig	17
• weet niet	7

Jongeren kunnen vaker hulp geven, ouderen zouden vaker zelf hulp nodig hebben.

55 | Zou hulp kunnen geven, zelf hulp nodig hebben, naar leeftijd

	jonger 40 jaar	40-60 jaar	60+
	%	%	%
• zou zelf hulp kunnen geven	78	71	59
• zou eigenlijk zelf hulp nodig hebben	1	6	11
• kan geen hulp geven/ geen hulp nodig	14	14	23
• weet niet	7	9	6

Progressieven zouden relatief vaak hulp kunnen geven (82%), geëngageerden zouden relatief vaak zelf hulp nodig hebben (12%).

Aan de ondervraagden zijn enige stellingen voorgelegd, die met het geven en ontvangen van hulp te maken hebben. De resultaten zijn als volgt:

56 | Stellingen hulp

	helemaal eens	wel mee eens	noch eens noch oneens	oneens	helemaal oneens	weet niet
	%	%	%	%	%	%
• Het is vervelend voor oudere mensen wanneer zij om hulp moeten vragen	19	51	15	11	3	*
• Oudere mensen die geen hulp van anderen willen aannemen, doen zichzelf tekort	19	54	21	4	1	2
• Als je oud bent en hulp nodig hebt, moet je niet bescheiden zijn	12	51	27	8	1	3

Bij twee van de drie stellingen zijn er verschillen naar leeftijd. De oudste groep is het er vaker mee eens dat het vervelend is voor ouderen om hulp te moeten vragen dan personen jonger dan 60 jaar. De jongste groep is het minder eens met de stelling dat ouderen die geen hulp van anderen willen aannemen, zichzelf tekort doen dan personen van 40 jaar en ouder. De jongste groep kiest relatief vaak voor het antwoord 'noch eens, noch oneens'. Naar de WIN-segmenten zijn er bij deze stellingen geen duidelijke verschillen.

7 VERGRIJZING EN HET VRIJWILLIGERSWERK

De overheid wil in het kader van de vergrijzing stimuleren dat ouderen meer dan nu het geval is, vrijwilligerswerk gaan doen. Op deze manier kan gebruik worden gemaakt van kennis en ervaring van ouderen en ouderen blijven actief betrokken bij de maatschappij. Hoe staat de Nederlandse bevolking ten aanzien van dit voornemen van de overheid? In dit hoofdstuk wordt ingegaan op welke rol de overheid en welke rol organisaties zelf kunnen innemen om ouderen te stimuleren meer vrijwilligerswerk te gaan doen. Eerst volgt een weergave van de ervaringen met vrijwilligerswerk van de ondervraagden zelf en hun toekomstige verwachtingen hierover.

7.1 Eigen ervaring met vrijwilligerswerk

Momenteel doet ruim een kwart van de ondervraagden vrijwilligerswerk. Iets minder dan de helft heeft nog nooit vrijwilligerswerk gedaan.

57 | Eigen ervaring met vrijwilligerswerk

	jonger 40 jaar	40-60 jaar	60+	totaal
	%	%	%	%
• ja, ik doe op dit moment vrijwilligerswerk	18	25	39	27
• ja, ik heb vroeger vrijwilligerswerk gedaan	24	26	26	25
• nee, ik heb nooit vrijwilligerswerk gedaan	58	49	35	48

Bovenstaande tabel laat zien dat de oudste groep momenteel het meest aan vrijwilligerswerk doet (39%) en de jongste groep het minst (18%).

Ook als we het aantal uren bekijken dat men per week aan vrijwilligerswerk besteedt, steekt de oudste groep de meeste tijd in vrijwilligerswerk. Bij de jongste groep en de groep van 40 tot 60 jarigen doet het merendeel minder dan 5 uur per week vrijwilligerswerk, terwijl in de oudste groep 30% meer dan 10 uur in de week vrijwilligerswerk doet.

58 | Indien vrijwilligerswerk: aantal uren in de week vrijwilligerswerk

	jonger 40 jaar	40-60 jaar	60+	totaal
	%	%	%	%
• minder dan 5 uur	69	60	41	51
• 5 tot 10 uur	21	24	29	25
• 10 tot 20 uur	8	13	19	18
• 20 tot 30 uur	-	4	8	5
• 30 tot 40 uur	3	-	2	1
• 40 uur of meer	-	-	1	0

Als we de WIN-segmenten in hun gedrag met betrekking tot vrijwilligerswerk bekijken dan zien we dat de progressieven en de geëngageerden hierin de meest actieve groepen zijn (respectievelijk 43% en 36% doet momenteel vrijwilligerswerk). De ambitieuze materialisten zijn overduidelijk de minst actieve groep (11% doet momenteel vrijwilligerswerk).

Men doet het meest vrijwilligerswerk met betrekking tot werk voor maatschappelijke organisaties. Daarnaast is er een opvallend verschil te zien tussen de leeftijdsgroepen: de oudste groep doet in vergelijking met de andere twee groepen meer vrijwilligerswerk met betrekking tot hulp aan andere mensen. De andere twee leeftijdsgroepen doen relatief meer vrijwilligerswerk met betrekking tot sport of

59 | Indien vrijwilligerswerk: soort vrijwilligerswerk

	jonger 40 jaar	40-60 jaar	60+	totaal
	%	%	%	%
• met betrekking tot sport of hobby-verenigingen	44	48	35	40
• met betrekking tot hulp aan andere mensen	23	28	45	37
• met betrekking tot werk voor maatschappelijke organisaties (politiek, onderwijs, belangenbehartiging)	59	52	62	56

Of men verwacht zelf na het pensioen actief te zijn in vrijwilligerswerk vinden de jongste groep en de 40 tot 60 jarigen lastig om hier met zekerheid positief op te antwoorden. Van deze twee groepen denkt 16% dat men op dat moment niet actief zal zijn in het vrijwilligerswerk. In de oudste groep is de verwachting hierover meer gespreid.

60 | Actief in vrijwilligerswerk na pensioen

	jonger 40 jaar	40-60 jaar	60+	totaal
	%	%	%	%
• ja, zeker	11	11	26	15
• ja, wellicht	33	26	20	27
• misschien wel, misschien niet	34	38	17	31
• nee, waarschijnlijk niet	11	13	18	13
• nee, zeker niet	5	3	14	6
• weet niet	6	8	5	7

7.2 Rol van de overheid

De meerderheid vindt het een (heel) positief voornemen van de overheid om ouderen te stimuleren vrijwilligerswerk te gaan doen (69%). Slechts 6% staat hier (heel) negatief tegenover, terwijl 21% hier geen uitgesproken mening over heeft. De drie leeftijdsgroepen laten geen significante verschillen zien. Tussen de WIN-segmenten is wel een significant verschil te zien: de progressieven en de traditionelen blijken het positiefst te zijn ten aanzien van dit voornemen (respectievelijk 78% en 75% (heel) positief), terwijl de hedonisten en de conservatieven in vergelijking de minst positieve houding hebben (respectievelijk 62% en 63% (heel) positief).

Onderstaande tabel laat zien dat de ondervraagden het lastig vinden om in te schatten of de overheid iets kan doen om ouderen te stimuleren voor het vrijwilligerswerk: 44% heeft hier geen antwoord op.

61 | Kan overheid iets doen om ouderen te stimuleren tot vrijwilligerswerk?

	jonger 40 jaar	40-60 jaar	60+	totaal
	%	%	%	%
• ja, kan veel doen	9	9	8	8
• ja, kan wel wat doen	35	29	29	29
• nee, kan niets doen	13	18	24	18
• weet niet	43	44	39	44

Daarnaast zijn er significante verschillen te zien tussen de drie leeftijdsgroepen en de WIN-segmenten. De mening dat de overheid niets kan doen om ouderen te stimuleren tot vrijwilligerswerk is vaker aanwezig onder de oudste groep (24%). In de jongste groep is deze mening minder aanwezig (13%). Kijken we naar de WIN-segmenten, dan valt op dat de progressieven het meest van mening zijn dat de overheid hierin een rol kan spelen: slechts 4% van de progressieven denkt dat de overheid niets kan doen tegenover 57% die vindt dat de overheid wel wat tot veel kan doen.

Aan de respondenten die vinden dat er een rol voor de overheid is weggelegd om ouderen te stimuleren meer dan nu het geval is aan vrijwilligerswerk te doen, is de open vraag voorgelegd wat de overheid dan precies zou kunnen doen. Onderstaande tabel bevat een overzicht van de gegeven antwoorden.

62 | Wijze waarop overheid ouderen tot vrijwilligerswerk kan stimuleren

	totaal
	%
• bekendheid geven aan/voorlichting geven over de mogelijkheden tot vrijwilligerswerk	31
• (onkosten) vergoeding bieden	29
• fiscaal voordeel bieden/aantrekkelijk maken	14
• geen belasting heffen op vergoeding, niet korten op uitkering	4
• waardering geven aan vrijwilligerswerk; het serieus nemen	4
• voorrechten/kortingen bieden	4

Het meest genoemd wordt dat de overheid meer bekendheid zou moeten geven aan het vrijwilligerswerk. Aan de hand van publieke campagnes en voorlichtingsbijeenkomsten specifiek gericht op ouderen zou meer informatie moeten worden gegeven over wat er zoal voor vrijwilligerswerk te doen is en hoe men zich kan aanmelden. Daarnaast moet de positieve kant van het vrijwilligerswerk benadrukt worden: wie heeft er baat bij en wat krijgt men er zelf voor terug. Verder zal het volgens de ondervraagden helpen als het doen van vrijwilligerswerk voor ouderen financieel aantrekkelijker wordt gemaakt. Hierbij wordt niet alleen gedacht aan het bieden van een (onkosten)vergoeding, maar ook op fiscaal gebied zou het aantrekkelijker kunnen worden gemaakt: bijvoorbeeld een verhoging van de AOW als men vrijwilligerswerk doet.

7.3 Rol van de organisaties

De ondervraagden vinden het – net als voor de rol van de overheid – lastig in te schatten of de organisaties zelf op het gebied van vrijwilligerswerk een rol kunnen spelen in het stimuleren van ouderen om meer vrijwilligerswerk te doen: 46% heeft hier geen antwoord op. Toch denkt een groter deel van de ondervraagden dat de organisaties hier wel wat aan kunnen doen in vergelijking met het deel van de ondervraagden die denken dat de organisaties hier niets aan kunnen doen (41% versus 14%).

Aan de respondenten die vinden dat de organisaties er wel wat tot veel aan kunnen doen om ouderen te stimuleren meer aan vrijwilligerswerk te doen, is weer de open vraag voorgelegd wat de organisaties dan precies zouden kunnen doen. Onderstaande tabel bevat een overzicht van de gegeven antwoorden op deze vraag.

63 | *Wijze waarop organisaties ouderen tot vrijwilligerswerk kunnen stimuleren*

	totaal
	%
• publiciteit en voorlichting geven	38
• ouderen actief benaderen (eventueel persoonlijk)	22
• vrijwilligers belonen: financieel of in andere vorm	10
• waardering voor ouderen laten blijken; ouderen er serieus bij betrekken	8
• aantrekkelijke werkomstandigheden creëren (flexibele werktijden, gezelligheid, variatie)	6
• begeleiding en cursussen bieden	5

De ondervraagden zijn van mening dat ook de organisaties meer op het gebied van communicatie kunnen doen. Zij kunnen op hun gebied beter in kaart brengen wat er zoal te doen is aan vrijwilligerswerk. Daarnaast kunnen zij kleinschalige voorlichtingsavonden organiseren. Verder denken de ondervraagden dat het ook belangrijk is om de ouderen actief te benaderen, het liefst op persoonlijke wijze, door bijvoorbeeld bij de mensen langs te gaan. Dit wordt erg belangrijk gevonden, omdat men denkt dat de ouderen zelf niet weten hoe ze bij de organisaties moeten komen, of dat de drempel om zich aan te melden te hoog is.

SAMENVATTING

In opdracht van de Rijksvoorlichtingsdienst/Publiek en Communicatie heeft VELDKAMP onderzoek gedaan naar de beleving van de Nederlandse bevolking ten aanzien van de vergrijzingsproblematiek. Het onderzoek is uitgevoerd ten behoeve van de door het ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport op te stellen nota over de vergrijzingsproblematiek en het te voeren ouderenbeleid. Er is kwalitatief onderzoek uitgevoerd om na te gaan hoe men aankijkt tegen de vergrijzing, welke problemen men voorziet en hoe men denkt over mogelijke oplossingen. Daartoe zijn groepsdiscussies gehouden met 20 tot 40 jarigen, met 40 tot 60 jarigen en met personen van 60 jaar en ouder. Er is ook kwantitatief onderzoek uitgevoerd bij de Nederlandse bevolking vanaf 20 jaar. Voor de selectie van ondervraagden is gebruik gemaakt van TNS NIPO CASI, een panel van meer dan 100.000 personen, die via een eigen computer offline vragenlijsten invullen over diverse onderwerpen. Een belangrijk onderdeel van het onderzoek is dat de resultaten zijn weergegeven naar de waarden die respondenten naleven. Daarbij is gebruik gemaakt van een segmentatie gebaseerd op de waarden van Rokeach. De acht onderscheiden segmenten zijn gedefinieerd door de waarden die respondenten het belangrijkste vinden.

In totaal hebben 902 personen aan het onderzoek meegewerkt. Het onderzoek is uitgevoerd in mei 2004.

Het probleem van de vergrijzing

Vrijwel iedereen heeft wel gehoord van het probleem van de vergrijzing, 45% heeft er vaak over gehoord en 51% wel eens. Iets meer dan een vijfde van de ondervraagden noemt spontaan als probleem dat er een verschuiving zal optreden in de verhouding tussen niet-beroepsmatig actieve ouderen en beroepsmatig actieve jongeren, naar een groter percentage ouderen.

Voor iets meer dan de helft van de Nederlanders is de vergrijzing een probleem, voor 14% zelfs in sterke mate. Het opvallende is dat jongeren en ouderen niet verschillen in de mate dat ze vergrijzing een probleem vinden. Er zijn wel verschillen naar de waarden die men belangrijk vindt. Vooral progressieven zien in de vergrijzing een probleem, evenals ambitieuze materialisten en geëngageerden, terwijl traditionelen en hedonisten vergrijzing minder als probleem zien.

Als problemen voor de toekomst ziet men onder meer tekorten in de zorg, verhoging van de ziektekosten, te weinig mantelzorg, werkloosheid, banen die niet worden opgevuld, een economie die achteruit gaat en jongeren die niet (meer) solidair zijn met ouderen. Van alle ondervraagden denkt 63% te maken te krijgen met het probleem van de vergrijzing. Dat geldt vooral voor degenen die jonger zijn dan 60 jaar (72%). Van personen van 60 jaar en ouder denkt 43% er mee te maken te krijgen. Men verwacht problemen met AOW of pensioenen (19%), met de zorg (9%), dat men langer moet doorwerken (9%) en dat de premies of belastingen omhoog zullen gaan (6%). De oudste groep verwacht weinig problemen, de jongste groep des te meer.

Vergrijzing en het arbeidsproces

De overheid wil stimuleren dat mensen langer aan het arbeidsproces blijven deelnemen. Van alle ondervraagden vindt 26% dat een positief voornemen, terwijl 40% dit negatief waardeert. Jongeren staan duidelijk minder positief tegenover dit voornemen dan ouderen. Van degenen die jonger zijn dan 60 jaar, staat 21% er positief tegenover en 47% negatief; bij de 60-plussers is 41% positief en 28% negatief. Vooral progressieven staan er positief tegenover, hedonisten juist niet. Het merendeel meent dat de overheid iets kan doen waardoor mensen langer doorwerken (12% veel, 49% wel wat). Men denkt dan vooral aan deeltijdbanen, of flexibele werktijden voor oudere werknemers, aan financieel aantrekkelijke omstandigheden voor de oudere werknemers, aan ander of aangepast werk voor ouderen. Ook de werkgevers zouden er iets aan kunnen doen (14% veel, 52% wel wat). Vrijwel iedereen denkt daarbij aan aangepast werk (lichter, flexibele werktijden, stress verminderen, arboret beter hanteren, thuiswerken stimuleren).

In iets mindere mate kunnen de mensen zelf er ook wel iets aan doen (9% veel, 43% wel wat). Men noemt vooral: op de gezondheid letten en fit blijven. Daarnaast wordt opgemerkt dat men bereid moet zijn een stapje terug te doen en minder uren per week te werken.

Meer dan 80% staat positief tegenover flexibele werktijden en tegenover aangepast werk voor oudere werknemers. Het merendeel denkt ook positief over belastingvoordelen voor werkgevers om de loonkosten voor oudere werknemers te kunnen betalen (70% positief) en over de mogelijkheid voor oudere werknemers om door te werken na het 65ste jaar (77% positief). Maar men is tegen de verplichting om door te werken tot 65 jaar (66% negatief en 15% positief) en tegen het afschaffen van vut-regelingen (64% negatief en 13% positief).

Bijna driekwart van de ondervraagden vindt dat er door bedrijven onvoldoende gebruik gemaakt wordt van de kennis en ervaring van ouderen. Zo rond de helft van de ondervraagden vindt dat noch werkgevers noch jonge werknemers veel respect hebben voor ouderen. Vooral ouderen vinden nogal eens dat vakbonden het langer doorwerken van oudere tegenwerken.

Progressieven vinden vaak dat werkgevers en jongeren weinig respect hebben voor oudere werknemers.

We hebben ook gevraagd naar de eigen situatie en de eigen wensen. Van alle personen met werk kiest 15% voor stoppen vòòr 60 jaar, 44% voor stoppen tussen 60 en 64 jaar, terwijl 24% door wil gaan tot 65 jaar. Op de vraag 'hoe staat u tegenover het werken tot uw 65ste jaar', reageert 39% van degenen met werk negatief en 33% positief. De leeftijdsgroep 40 tot 60 jaar reageert er negatiever op dan de leeftijdsgroep tot 40 jaar. Bij de helft van degenen die betaald werk hebben, is er in het bedrijf sprake van een vut-regeling, bij 27% niet; 23% weet het niet.

Vergrijzing en het zelfstandig wonen

De overheid wil ook stimuleren dat mensen zo lang mogelijk zelfstandig blijven wonen. Van alle ondervraagden vindt 80% dit een positief voornemen, terwijl slechts 6% hier negatief op reageert. Ouderen reageren er positiever op (90%) dan personen die jonger zijn dan 60 jaar (76%). Geëngageerden reageren er meer dan gemiddeld positief op, hedonisten minder dan gemiddeld.

De meeste ondervraagden menen dat de overheid wel iets kan doen om mensen langer zelfstandig te laten wonen (33% veel, 44% wel wat). Vooral ouderen denken dat.

Men noemt vooral: zorgen voor goede en betaalbare thuiszorg. Daarnaast zorgen voor woningen die geschikt zijn voor ouderen en zorgen voor aanpassingen in de woningen. Verder noemt men mantelzorg en vrijwilligerswerk stimuleren.

Ook de aanbieders van woningen (corporaties, woonzorginstellingen, projectontwikkelaars) kunnen in de ogen van de ondervraagden iets doen om mensen langer zelfstandig te laten wonen (29% veel, 47% wel wat). Vooral ouderen vinden dat. De aanbieders van woningen zouden geschikte woningen voor ouderen kunnen bouwen en aanpassingen in bestaande woningen kunnen aanbrengen (trapliften, grote deuren, stangen in douche en toilet, geen drempels, lagere aanrechten, aansluiting op alarmcentrale e.d.).

Mensen zouden zelf ook iets kunnen doen om langer zelfstandig te kunnen blijven wonen (10% veel, 42% wel wat). Vooral ouderen vinden dat. Dat is vooral: actief blijven, gezond leven. Verder door aanpassingen aan de woning te (laten) doen, door tijdig te verhuizen naar een geschiktere woning en door (tijdig) om hulp te vragen. Ook sociale contacten zijn belangrijk, omdat je daardoor actief blijft en je kunt afspraken maken over hulp.

Vergrijzing en de mantelzorg

Van de ondervraagden van 40 jaar en ouder heeft 43% wel eens mantelzorg gegeven, van de jongeren 26%. Traditionelen en geëngageerden hebben vaker dan gemiddeld wel eens mantelzorg gegeven. Op dit moment zou 15% te allen tijde bereid zijn mantelzorg te geven, bij veel ondervraagden hangt dat er van af (57%). Het is afhankelijk van aan wie de mantelzorg gegeven moet worden, de zwaarte van de mantelzorg, de eigen gezondheid en of het te combineren is met de eigen gezinssituatie en het werk. De eigen gezondheid is vooral bij ouderen doorslaggevend.

Ruim een kwart denkt dat jongeren niet bereid zullen zijn ouderen in hun omgeving mantelzorg te bieden, 22% denkt dat wel. Bijna een derde vindt dat jongeren wel de verantwoordelijkheid behoren te nemen bij het verlenen van mantelzorg aan ouderen, 47% vindt dat dat wel behoort als het gaat om mantelzorg aan hun ouders. Dat laatste wordt vaker gevonden door personen die jonger zijn dan 40 jaar dan door ouderen. Van de jongste groep is 61% misschien of zeker bereid hun ouders in huis te nemen als zorg nodig zou zijn. Van de 40 tot 60 jarigen is 35% daar misschien of zeker toe bereid. Iets meer dan een kwart zou te allen tijde bereid zijn mantelzorg te ontvangen. Voor 42% zou dat er vanaf hangen: wie geeft de hulp, wat is de aard van de benodigde zorg, of alleen in uiterste nood. De jongste groep toont een veel grotere bereidheid om in geval van zorgbehoefte bij (een/een van de) kind(eren) in huis te gaan wonen dan vooral de oudste groep ondervraagden.

Iets meer dan de helft staat wel positief tegenover het idee van generatiewoningen, waarbij verschillende generaties in hetzelfde gebouw wonen met elk hun eigen woonruimte.

De meerderheid vindt dat ouderen die geen hulp van anderen willen aannemen, zichzelf te kort doen en dat je, als je hulp nodig hebt, niet bescheiden moet zijn. Maar men is het er ook over eens dat het vervelend is voor ouderen wanneer zij om hulp moeten vragen.

Vergrijzing en het vrijwilligerswerk

Op dit moment doet ruim een kwart van de ondervraagden vrijwilligerswerk, terwijl 48% nog nooit vrijwilligerswerk heeft gedaan. Van alle personen van 60 jaar en ouder doet 39% aan vrijwilligerswerk, van personen jonger dan 60 jaar 22%. Ouderen besteden ook meer tijd aan vrijwilligerswerk dan jongeren. Bij jongeren ligt de nadruk op vrijwilligerswerk voor sport- en hobbyverenigingen, bij ouderen op vrijwilligerswerk met betrekking tot hulp aan andere mensen.

Iets meer dan 40% denkt zeker of wellicht vrijwilligerswerk te gaan doen na het pensioen.

In het kader van de vergrijzing wil de overheid stimuleren dat ouderen meer vrijwilligerswerk gaan doen. De meeste ondervraagden vinden dit een positief voornemen (69%), terwijl slechts 6% dit

---

voornemen negatief evalueert. Er is daarbij geen verschil naar leeftijd, wel naar de waardensegmenten. Progressieven en traditionelen zijn het positiefst, hedonisten en conservatieven het minst positief.

Iets meer dan een derde meent dat de overheid wel iets kan doen om ouderen te stimuleren vrijwilligerswerk te gaan doen (8% veel en 29% wel wat). Het meest genoemd is dat de overheid meer bekendheid zou moeten geven aan vrijwilligerswerk. Verder zal het helpen als het doen van vrijwilligerswerk financieel aantrekkelijk wordt gemaakt. Ook organisaties op het gebied van vrijwilligerswerk zouden wel iets kunnen doen (8% veel, 33% wel wat). Ook bij deze organisaties denkt men vooral aan publiciteit en voorlichting. Verder zouden ouderen actief moeten worden benaderd door de organisaties, omdat men denkt dat ouderen vaak niet weten hoe ze bij de organisaties moeten komen of dat de drempel om zich aan te melden, te hoog is.

Bijlage 1 Verslag kwalitatief onderzoek

Inhoud

1	Onderzoeksverantwoording	1
2	Beleving van de vergrijzing bij 20 tot 40 jarigen	3
2.1	Ouder worden	3
2.2	Vergrijzing	4
2.3	Beleid ten aanzien van ouderen	5
2.4	Mantelzorg	6
2.5	Verantwoordelijkheden	6
3	Beleving van de vergrijzing bij 40 tot 60 jarigen	8
3.1	Ouder worden	8
3.2	Vergrijzing	9
3.3	Beleid ten aanzien van ouderen	9
3.4	Mantelzorg	10
3.5	Verantwoordelijkheden	11
4	Beleving van de vergrijzing bij 60-plussers	12
4.1	Ouder worden	12
4.2	Vergrijzing	12
4.3	Beleid ten aanzien van ouderen	13
4.4	Mantelzorg	14
4.5	Verantwoordelijkheden	14

1 Onderzoeksverantwoording

Veldkamp heeft drie groepsgesprekken georganiseerd met volwassenen in de leeftijdsgroepen van 20 tot 40 jaar, 40 tot 60 jaar en 60 jaar en ouder. De groepsgesprekken hebben alle in Amsterdam plaatsgevonden.

Per groep zijn acht respondenten uitgenodigd door een gespecialiseerd selectiebureau. Er is gestreefd naar een gelijke verdeling tussen mannen en vrouwen, werkzamen en niet werkzamen. De drie groepen hebben uiteindelijk de volgende invulling gekregen:

Groep 20 tot 40 jarigen:

- vrouw, 35 jaar, werkloos voorheen werkzaam in horeca, getrouwd, één kind
- man, 24 jaar, administratief medewerker bij rolstoelservicebedrijf, woont samen
- man, 33 jaar, redacteur, alleenstaand
- man, 25 jaar, werkloos, afgestudeerd hydrografie, woont bij ouders
- vrouw, 28 jaar, onderwijzeres, woont samen
- vrouw, 38 jaar, huisvrouw, getrouwd, drie kinderen
- man, 32 jaar, accountmanager, woont samen

Groep 40 tot 60 jarigen:

- vrouw, 52 jaar, parttime doktersassistent, getrouwd, één kind
- vrouw, 49 jaar, teamleidster zorgcentrum, alleenstaand, twee kinderen
- vrouw, 58 jaar, huisvrouw, getrouwd, drie kinderen
- man, 57 jaar, binnenhuisarchitect, getrouwd, vier kinderen
- man, 54 jaar, geniet momenteel invaliditeitspensioen, getrouwd, drie kinderen
- vrouw, 40 jaar, werkzoekend, alleenstaand, één kind
- man, 46 jaar, bouwkundig projectleider, getrouwd, twee kinderen
- man, 42 jaar, jurist bij de gemeente Amsterdam

Groep 60 jaar en ouder:

- man, 63 jaar, momenteel in de VUT voorheen werkzaam bij de politie, getrouwd, drie kinderen
- man, 73 jaar, gepensioneerd, voorheen werkzaam bij de gemeente Amsterdam, getrouwd, twee kinderen
- man, 64 jaar, momenteel in de VUT voorheen beveiligingsbeambte, getrouwd, vijf kinderen
- vrouw, 60 jaar, geeft reiki-sessies en is werkzaam als vrijwilligster in het onderwijs, één kind
- man, 74 jaar, gepensioneerd voorheen werkzaam bij havendienst, getrouwd, drie kinderen
- vrouw, gepensioneerd voorheen werkzaam als beveiligingsbeambte Schiphol, alleenstaand, drie kinderen
- vrouw, 61 jaar, momenteel prepensioen voorheen werkzaam als secretaresse, getrouwd, vier kinderen
- vrouw, 71 jaar, doet vrijwilligerswerk in ziekenhuis, weduwe, vier kinderen

De groepsgesprekken zijn gevoerd op 21 en 22 april 2004. Door middel van een gesloten videocircuit is aan de opdrachtgever gelegenheid geboden om de gesprekken simultaan te volgen. De groepsgesprekken namen elk circa anderhalf uur in beslag.

2 Beleving van de vergrijzing bij 20 tot 40 jarigen

2.1 Ouder worden

Binnen deze leeftijdsgroep is men nog niet bezig met de verre toekomst. Voor hen betekent bezig zijn met de toekomst: plannen hoe men de komende vijf jaar wil invullen. Men denkt dus niet verder dan een periode van vijf jaar. Daarnaast houdt men de planning binnen de levensfase waarin men zich bevindt. De enige manier waarop men met de verre toekomst rekening houdt is in de zin van sparen.

Wanneer is iemand oud? Oud zijn wordt niet door iedereen aan een leeftijd gebonden. Eerder denkt men aan hulpbehoevenden, mensen die moeite hebben met de normale dingen in het leven. Als er aan een leeftijdsgrens wordt gedacht, dan denkt men aan mensen van boven de 70. Niet iedereen heeft te maken met ouderen in hun directe omgeving. Enkelen hebben nog een opa of oma van in de 90 of een schoonvader van boven de 70. Deze familieleden zouden qua leeftijd als 'oud' kunnen worden bestempeld, maar omdat zij nog zelfstandig kunnen leven worden zij door de respondenten niet oud gevonden. Een enkeling heeft in het werk dagelijks met hulpbehoevende ouderen te maken (deze persoon is werkzaam bij een rolstoelservice-bedrijf).

Het clichébeeld van de altijd maar klagende oudere die voordringt in de rij voor de kassa en op straat maar oversteekt waar het hem uitkomt, leeft niet binnen de groep. Men is zich ervan bewust dat de levenservaring van ouderen veel waarde voor de jongere generatie kan hebben. Daarnaast noemt een enkeling de bezuinigingen waar ouderen mee te maken. Kortom, de groep heeft een positieve houding ten aanzien van ouderen en kan zich de belemmeringen waar ouderen mee te maken hebben goed voorstellen. De volgende opsomming van de positieve en negatieve kanten van het 'ouder zijn' wordt door de groep gegeven:

+	-
<ul style="list-style-type: none"> • wijsheid • veel tijd • duidelijkheid • geen dilemma's • het leven is bepaald • familie om je heen • mooie herinneringen • je hoeft je niet meer te bewijzen • zelfverzekerdheid • tijd om reizen te maken (als je geld hebt) 	<ul style="list-style-type: none"> • kwaaltjes • gebreken • eenzaamheid • angst voor de dood • armoede • afhankelijkheid • zeuren • niet zelfstandig kunnen wonen

De groep vindt dat er een merkbaar verschil is tussen de verschillende generaties: zij zijn zelf anders dan hun ouders, hun ouders zijn weer anders dan de grootouders. Over het algemeen denkt de groep dat wanneer hun eigen generatie in de toekomst de groep ouderen zal vormen, zij zullen verschillen van de huidige generatie ouderen. Men denkt dat door de bekendheid met

internet en e-mail er minder eenzaamheid onder hun generatie ouderen zal voorkomen. Daarnaast is men zich er ook van bewust dat er door de vergrijzing wellicht een aantal voorzieningen voor ouderen zullen wegvallen, zodat hun generatie ouderen genoodzaakt zal zijn om langer door te werken dan de huidige generatie. Men zou liever voor het 65e jaar willen stoppen met werken, maar men denkt dat door de vergrijzing het waarschijnlijker is dat men tot 70 jaar door moet gaan met werken. Al met al houdt men nu nog geen rekening met de toekomstige financiële positie. Het motto van deze generatie is: je moet nu genieten van het leven. Je weet niet wat de toekomst zal brengen, het is dan ook beter om bewuster het moment van nu te beleven.

2.2 Vergrijzing

De groep is bekend met het fenomeen 'vergrijzing': het aantal ouderen onder de bevolking neemt toe. Men schat momenteel het aandeel onder de Nederlandse bevolking dat 65 jaar en ouder is, hoger in dan werkelijk het geval is. De gemiddelde schatting van de groep ligt rond de 20%, terwijl dit momenteel 13% is. Het feit dat dit percentage over twintig jaar zal zijn verdubbeld baart het merendeel van de groep zorgen. Wie gaat de pensioenen betalen? Enkelen laten weten hier niet wakker van te liggen. Voor hen is het te ver in de toekomst om zich daar nu zorgen om te maken. In de media wordt men vooral geconfronteerd met het probleem van de eenzaamheid onder ouderen; de financiële consequenties van de vergrijzing worden momenteel nog onvoldoende onder de aandacht gebracht, zodat lang niet iedereen zich hier doorgaans mee bezighoudt.

Wie draait er op voor de kosten van de vergrijzing: de overheid, de ouderen zelf of de jongeren? De groep verwacht niet dat de overheid alle kosten op zich kan nemen, aangezien de groep ouderen steeds groter wordt. Het lijkt hen logisch dat men later zelf voor de kosten op moet draaien. Een enkeling denkt dat iedereen later verplicht is om voor zichzelf te sparen, terwijl dit nu vrijwillig is. Een ander vindt dit nogal frustrerend: "Ik betaal nu wel, maar er is later geen potje voor mij." De helft van de groep denkt dat ouderen verwachten dat de jongeren voor hen zullen zorgen, de andere helft denkt van niet.

Stelling: 'Jongeren hebben geen zin om premies te betalen voor ouderen.' Bij deze stelling heeft de groep een dubbel gevoel. Men denkt enerzijds dat de jongeren er wel toe bereid zijn. Anderzijds wordt gedacht dat jongeren de premies met tegenzin betalen omdat de overheid niet goed omgaat met de besteding van de premies. De groep denkt dat de solidariteit tussen jongeren en ouderen zich beperkt tot de naaste omgeving: je bent als jongere wel solidair met je ouders en andere bekenden, maar niet met de grote groep onbekende ouderen. Voor de toekomst denkt men dat de kloof tussen ouderen en jongeren groter zal worden. De trend van een individualistische samenleving is nu al enige tijd gaande en zal in de toekomst uitgroeien tot een 'ieder voor zich'-maatschappij. Naast dat het in de toekomst van de ouderen zal worden verwacht dat zij meer voor zichzelf kunnen zorgen, zullen de ouderen in de toekomst uit zichzelf ook bijdehandter in het leven staan.

2.3   **Beleid ten aanzien van ouderen**

Tijdens het groepsgesprek zijn enkele beleidsvoornemens naar voren gebracht en is de groep om een reactie gevraagd. Hieronder volgt een overzicht.

Mensen moeten zo lang mogelijk zelfstandig blijven wonen.

De groep kan het wel vinden in dit beleidsvoornemen, maar voorziet problemen met de uitvoering ervan. Mensen kunnen niet gedwongen worden om thuis te blijven wonen als zij dit zelf niet meer zien zitten. Daarnaast moet het wel mogelijk zijn dat mensen dan thuis verzorging kunnen krijgen. Het probleem is dat er dan thuiszorg nodig is, terwijl hier juist op moet worden bezuinigd.

Volgens de groep kan de overheid het langer zelfstandig blijven wonen bij ouderen stimuleren door de bestaande woningen hiervoor geschikt te maken, genoeg woonruimte te bieden en dan met name benedenwoningen. Daarnaast is op ouderen gericht openbaar vervoer, zoals de stadsmobiel ook een hulpmiddel om zo lang mogelijk zelfstandig te blijven net als een maaltijdservice. Deze laatste twee voorzieningen zijn wel erg stadsgebonden. Men vraagt zich dan ook af of dit buiten de stad ook mogelijk is. Met het oog op een goede voorbereiding op de toekomst zou de overheid onder jongeren goede spaarregelingen kunnen stimuleren. Maatregelen die mensen zelf kunnen nemen om langer zelfstandig in het leven te staan zijn volgens de groep: een gezonder leven leiden, actief blijven en vooruit denken. Als men op twee hoog woont, moet tijdig worden gedacht aan het verhuizen naar een benedenwoning. Daarnaast zouden volgens de groep woningbouwverenigingen en liefdadigheidsinstellingen een rol kunnen spelen in het stimuleren van een langer zelfstandig bestaan. De eerste voor wat betreft het woningaanbod en de tweede voor wat betreft de bestrijding van de eenzaamheid.

Mensen moeten langer aan het arbeidsproces deelnemen.

Als het nodig is en als er genoeg banen zijn, dan staat de groep hier wel achter, al wordt het niet leuk gevonden. Vooral het wegvallen van de keuzevrijheid om enigszins zelf te bepalen tot welke leeftijd men zou willen werken, staat de groep tegen. Men is tegenwoordig zo gewend geraakt aan het bestaan van de VUT-regeling, dat het niet meer gewoon wordt gevonden dat je tot je 65e moet blijven werken, terwijl dit vroeger wel het geval was.

De groep is van mening dat vooral vanuit het bedrijfsleven maatregelen kunnen worden genomen om een langere deelname aan het arbeidsproces onder de beroepsbevolking te stimuleren. Rekening houden met de werkdruk bij ouderen, meer gebruik maken van de kennis en expertise van ouderen, zoals het inzetten van ouderen als coach van de jongere collega en het stimuleren van thuiswerken.

Ouderen moeten meer vrijwilligerswerk gaan doen.

Dit beleidsvoornemen wordt niet door iedereen begrepen. Een enkeling heeft ouders die al vrijwilligerswerk doen. Daarnaast is de mening dat het oppassen op kleinkinderen (wat veel ouderen doen) ook een vorm van vrijwilligerswerk is. De jongeren zien niet goed de reden ervan in om dit beleid specifiek op de ouderen te richten. De groep is dan ook van mening dat de overheid duidelijk moet communiceren wat de voordelen hiervan zijn.

2.4 Mantelzorg

De meesten zijn bekend met het fenomeen 'mantelzorg', met uitzondering van een enkeling. Men weet dat het inhoudt dat men vrijwillig de zorg voor elkaar op zich neemt: familieleden, maar ook bijvoorbeeld de bureu. Men vindt het nuttig en nobel dat mensen mantelzorg aan elkaar geven. Momenteel heeft echter niemand er zelf mee te maken. Mocht één van de ouders behoefte hebben aan mantelzorg dan is de groep zondermeer bereid voor de ouder te zorgen. Dit wordt bijna vanzelfsprekend gevonden. Men denkt dat het niet zo hoeft te zijn, dat je als enig kind voor de zorg opdraait, maar dat er heel goed met andere familieleden, zoals broers, zussen, een regeling kan worden getroffen. Uiteraard moet men wel in staat zijn om deze zorg te bieden. Als een kind in het buitenland woont, dan wordt het lastig om de ouder mantelzorg te geven. De groep kan zich niet zelf herkennen in het heersende idee dat kinderen niet voor hun ouders willen zorgen. Wel kunnen zij zich voorstellen dat er kinderen zijn die hun ouders links laten liggen. Men denkt dat dit met de opvoeding te maken kan hebben.

Over het algemeen denkt de groep bij mantelzorgers aan een brede groep personen: vrouwen, jongeren, verplegers, ouderen, werklozen, familie en vrienden. Kortom: de meer zorgzaam ingestelde types.

Het merendeel van de groep denkt dat hun eigen ouders wel mantelzorg van hun kinderen zullen accepteren. Zij zullen er zelf ook geen moeite mee hebben om als zij zelf ouder zijn mantelzorg van hun eigen kind te accepteren. Enkelen denken dat hun ouders er wel moeite mee zullen hebben en het als een last voor hun kind zien. Zij kunnen het zich ook niet voorstellen om zelf mantelzorg van iemand anders dan de directe partner te accepteren. Een ander kan het van zichzelf niet eens voorstellen later überhaupt kinderen te hebben. Iedereen is het erover eens dat je het geven en nemen van mantelzorg niet kunt verplichten. Het verplichten van iets wat vrijwillig uit de mens moet komen kan leiden tot vervelende situaties en fraude.

Al staat men wel positief tegenover het geven en nemen van mantelzorg, een stuk minder positief staat men tegenover het in huis nemen van een zorgbehoevende ouder of later zelf bij de kinderen in te wonen als de situatie daarom vraagt. Sommigen zouden het als tijdelijke oplossing zeker doen, maar dan moet vooraf wel de periode bekend zijn. Een ander zou het alleen in uiterste nood doen, denkend aan de extreme situatie dat de zorgbehoevende ouder anders op straat zou komen te staan. Een enkeling geeft aan wel bereid te zijn om een ouder in huis te nemen als het een grote villa zou zijn. Het idee van 'generatie-woningen' spreekt slechts enkelen aan.

2.5 Verantwoordelijkheden

Hoe denkt de groep over de verdeling van de verantwoordelijkheid over de zorg van ouderen? Vindt men dat in de toekomst nog steeds een grote rol voor de overheid is weggelegd of moet men zelf meer verantwoordelijkheid nemen door tijdig maatregelen te treffen?

Binnen de groep is de mening hierover verdeeld. Het is opvallend dat degenen die momenteel een goede baan hebben ervoor pleiten dat de burger zelf maatregelen moet treffen om de ouderdagvoorziening veilig te stellen. Zij zijn van mening dat je altijd wel in staat bent om een bepaald bedrag af te dragen. De respondenten die deze zekerheid van een goede baan niet hebben, zijn van mening dat dit niet van iedereen verlangd kan worden.

Met uitzondering van een enkeling die er geheel voor pleit dat ouderen zelf verantwoordelijk zijn voor de eigen zorg is de rest van de groep van mening dat de overheid in ieder geval verantwoordelijk is voor de basiszorg, wat men extra voor zichzelf wenst moet men zelf bekostigen. De aanschaf van bijvoorbeeld een rollator zouden ouderen best zelf kunnen betalen.

Kortom, het merendeel van de groep vindt dat de overheid basiszorg aan de burger moet bieden. Het moet duidelijk zijn waar men recht op heeft wat zorg betreft. Voor de kosten van extra zorgbehoefte moet men zelf opdraaien. Om de burger te verplichten geld opzij te zetten en voorzieningen te treffen voor later vindt men te ver gaan. De hele groep is wel bereid om de ouders financieel te steunen, mocht dit nodig zijn. Echter, de groep denkt niet dat hun eigen ouders dit zullen aangeven en financiële hulp van hun kinderen zullen accepteren.

3 Beleving van de vergrijzing bij 40 tot 60 jarigen

3.1 Ouder worden

De groep geeft duidelijk aan in het nu te leven. Sommigen zijn wel met de toekomst bezig. Zij denken er dan vooral over hoe lang men nog zou willen werken. Opvallend is dat de meesten van hen ervan uitgaan dat zij of hun partner gebruik zullen maken van de VUT-regeling. Zij hebben de wens om eerder te stoppen met werken (tussen 55 en 60 jaar) en willen dan het liefst naar het buitenland emigreren. Een enkeling maakt zich wel eens zorgen over de toekomst. De angst om alleen achter te blijven wekt wanhoop op.

De groep vindt het moeilijk om aan oud zijn een leeftijd te binden. Men vindt het een relatief begrip. Lichamelijke gesteldheid is een betere indicator voor oud zijn. Mensen van in de tachtig die nog zelfstandig en actief in het leven staan, vindt men bijvoorbeeld niet oud. Mensen die geestelijk aftakelen worden door de groep oud gevonden.

Voor de meesten is oud worden een angstbeeld. Vooral de associatie met afhankelijkheid maakt het niet iets om naar uit te kijken. De groep heeft het volgende beeld van de positieve en negatieve kanten van het 'ouder zijn':

+	-
<ul style="list-style-type: none"> • wijsheid • niets meer moeten • zekerder zijn • kunnen zeggen wat je wilt • respect • 65+ kaart • meer tijd hebben • het voor elkaar hebben 	<ul style="list-style-type: none"> • kwetsbaar • afhankelijk • minder mobiel • ziek worden • voor de maatschappij tel je niet meer mee • eenzaamheid • dat je meer kost dan bijdraagt aan de maatschappij • geen invloed meer hebben om verandering in de wereld te brengen

De groep denkt dat hun generatie ouderen mondiger zal zijn dan de huidige generatie ouderen. Ook heeft men het idee dat hun eigen generatie meer plezier heeft kunnen maken in het leven, meer vrije tijd heeft gehad om interesses en hobby's te ontwikkelen. Men denkt aldus dat hun generatie ouderen anders in het leven zal staan dan de huidige generatie. Daarnaast is men zich ervan bewust dat de huidige generatie ouderen de privileges van de huidige VUT- en pensioenregelingen heeft en dat dit voor de eigen generatie geen zekerheid meer is. De meesten hebben hier wel voorzieningen voor getroffen, zoals het bezitten van een eigen huis en aanvullende pensioensopbouw.

Voor een deel van de groep komt de leeftijd dat men met de VUT kan gaan dichtbij. Echter, deze respondenten hebben nog plezier in hun werk en denken tot na hun zestigste wel door te gaan met werken. Anderen zijn er nog niet mee bezig. Een enkeling denkt eraan met 55 jaar te stoppen met werken.

3.2 Vergrijzing

De groep is bekend met het fenomeen vergrijzing. Hun inschatting van het huidige percentage 65-plussers, namelijk 30%, ligt echter veel hoger dan de werkelijkheid (13%). De groep is hier verbaasd over. Al met al maakt men zich zorgen om de consequenties die met vergrijzing samengaan. Vooral het feit dat er straks meer vraag naar zorg zal zijn, terwijl het aanbod afneemt baart men zorgen. Enkelen zijn van mening dat de situatie te zwart wordt afgeschilderd. Het is wel een feit dat er verhoudingsgewijs steeds meer ouderen zullen zijn, maar de ouderen zijn tevens relatief gezonder. Het percentage zorgbehoevende ouderen zal dus niet in dezelfde mate stijgen is bij hen de gedachte.

Aan de groep is de volgende stelling voorgelegd: 'Ouderen verwachten dat jongeren bereid zijn om voor ze te zorgen.' Het merendeel van de groep denkt dat dit niet het geval is. Misschien heeft een deel van de ouderen wel deze verwachting, maar de groep kan zich er zelf in ieder geval niet in herkennen.

Stelling: 'Jongeren hebben geen zin om premies te betalen voor ouderen.' Deze stelling ontvangt meer bijval van de groep. De groep heeft een tamelijk negatief beeld van jongeren. Men denkt dat jongeren helemaal geen bereidwillige houding hebben tegenover het betalen van premies. Vooral wanneer er sprake zal zijn van een verhoging van de premies zullen jongeren gaan klagen, gaat de gedachte binnen de groep. Men denkt dat de jongeren weinig solidair zijn met de ouderen. Enkelen denken dat er binnen de familie wel sprake kan zijn van enige solidariteit, maar buiten de familie hebben jongeren weinig begrip voor de ouderen, is de algemene gedachte binnen de groep. Jongeren zijn te veel met zichzelf en luxe bezig en hebben geen tijd om zich te bekommeren om ouderen.

3.3 Beleid ten aanzien van ouderen

Mensen moeten zo lang mogelijk zelfstandig blijven wonen.

De basisgedachte vindt de groep goed. Mensen willen dit zelf ook. Voorwaarde is wel dat de mogelijkheid tot thuiszorg aanwezig moet zijn. Nadeel is dat het de doorstroming belemmert. Ouderen blijven in de grotere woningen wonen, die meer geschikt zijn voor gezinnen. Er zouden eigenlijk meer woningen voor ouderen moeten komen.

Maatregelen die de overheid zou kunnen nemen: meer in de thuiszorg investeren, meer kleinere, gelijkvloerse woningen bouwen, woonomgeving voor ouderen aanpassen, meer winkels op loopafstand. Maatregelen die de burger zelf zou kunnen nemen, zijn meer doen aan mantelzorg, beter op de eigen gezondheid letten: niet roken, meer bewegen, zelf voor hulpmiddelen betalen, zoals een stoeltjeslift als men in een bovenwoning woont. De groep denkt niet dat burgers zelf tijdig een passende woning zullen gaan zoeken.

Mensen moeten langer aan het arbeidsproces blijven deelnemen.

De groep vindt het lastig om hier nu een voorstelling van te maken, aangezien in de huidige arbeidsmarktsituatie de ouderen die lang door blijven werken de banen voor de jongeren juist bezet houden. Tegen de tijd dat de vergrijzing zodanig heeft doorgezet dat het wel noodzakelijk is dat men langer blijft doorwerken, zal een deel van de groep al niet meer werkzaam zijn. Men gelooft niet dat de verschuiving zo hard zal gaan, dat deze leeftijdsgroep zich hierom zorgen hoeft te maken.

Om mensen zo lang mogelijk in het arbeidsproces te houden ziet de groep niet alleen een rol voor de overheid weggelegd, maar ook de werkgever zou maatregelen moeten treffen om dit te stimuleren. Binnen bedrijven zou meer flexibiliteit moeten komen: ouderen moeten de mogelijkheid hebben om minder uren te werken, zodat men geleidelijk kan afbouwen. Daarnaast zouden werkgevers extra bonussen en vakantiedagen aan de oudere werknemers kunnen uitkeren. Ook is het belangrijk dat in het soort werk rekening wordt gehouden met het feit dat het bij ouderen niet meer zo flexibel gaat. De overheid zou het belastingtechnisch aantrekkelijker kunnen maken voor ouderen om langer door te werken. Maatregelen die men zelf zou kunnen nemen om langer door te kunnen werken vindt de groep iets lastiger om te bedenken. Er wordt alleen genoemd dat men zou kunnen nadenken over het soort werk dat men op oudere leeftijd nog aan zou kunnen.

Mensen moeten langer mobiel blijven.

Dit beleidsvoornemen wordt positief ontvangen door de groep. Het is altijd goed als mensen zich zelfstandig kunnen verplaatsen. Iedere dag een wandelingetje maken, onder de mensen komen, is goed voor de sociale contacten. Het feit dat de overheid hier nu hulpmiddelen voor verstrekt vindt men erg goed. Volgens de groep zou de overheid daarnaast het openbaar vervoer beter op de ouderen kunnen afstemmen om de mobiliteit te stimuleren. Om ouderen het privilege te geven gratis gebruik te maken van het openbaar vervoer, wordt door het merendeel van de groep positief ontvangen. Als oudere zul je niet zo snel meer de auto nemen. Daarnaast zal dit een stimulans zijn om, als men in bezit is van een auto, deze weg te doen. Dit komt weer ten gunste van het milieu. Een enkeling ziet geen heil in het gratis aanbieden van openbaar vervoer. Het kan alleen handig zijn voor ouderen die woonachtig zijn in de Randstad. Ouderen die op het platteland wonen hebben er niet zoveel aan.

3.4 Mantelzorg

Een enkeling heeft direct ervaring met mantelzorg. Deze respondent heeft de zorg over zijn ouders. Anderen denken bij mantelzorg eerder aan vrijwilligersprojecten zoals De Zonnebloem en de 55+ dienst. Een deel van de groep denkt dat mantelzorg als familiesysteem aan het uitsterven is, omdat de jongeren te druk zijn met hun werk en eigen kinderen. Het feit dat tegenwoordig meer vrouwen werken dan vroeger heeft hier zeker toe bijgedragen. De groep denkt dat het tegenwoordig vooral de 50-plussers en werklozen zijn die mantelzorg verlenen. Al met al heeft de groep een negatieve houding ten aanzien van mantelzorg. Mantelzorg is iets dat uit jezelf moet komen, niet iets waar je om moet vragen. Men denkt dat hun eigen kinderen niet snel zullen aanbieden om voor hen te zorgen of zelfs in huis te nemen, mocht de situatie hierom vragen. Tegelijkertijd denkt de groep dat zij zelf ook niet snel mantelzorg zullen accepteren. Het idee om bij hun kinderen in huis te moeten wonen staat niemand aan. In het geval van mantelzorg is het belangrijk dat er een goede band is tussen het kind en de ouder. Niet alle respondenten hebben dit. Daarnaast is een krappe behuizing ook vaak de reden dat men niet snel bij hun kind in huis zou willen wonen.

Ook op het idee van generatiewoningen reageert de groep niet enthousiast. Men vindt het iets dat zowel kinderen als ouders zouden moeten willen. Het lijkt de groep niet waarschijnlijk dat dit vaak voorkomt. Zelf kunnen zij zich er in ieder geval geen voorstelling van maken. Het is wel handig als ouders en kinderen vlak bij elkaar in de buurt wonen, maar niet onder één dak. Dan zit men toch te dicht op elkaar.

3.5 Verantwoordelijkheden

De groep is van mening dat de verantwoordelijkheid over de zorgbehoevende ouderen deels bij de burgers zelf ligt en gedeeltelijk bij de overheid. Mensen kunnen zelf maatregelen nemen door uiteindelijk kleiner te gaan wonen in gelijkvloerse woningen en kleine aanpassingen in het eigen huis aan te brengen. Daarnaast zouden mensen hier tijdig over na moeten gaan denken. Nu begint men zich vaak te laat te beseffen dat het beter zou zijn om in een woonwijk te gaan wonen die vriendelijker is voor ouderen of schrijft men zich te laat in voor een bejaardentehuis. De overheid zou kunnen zorgen voor de ontwikkeling van kleinschaliger woongebieden met voorzieningen op loopafstand.

Het nemen van financiële maatregelen om latere zorg op te vangen is niet voor iedereen haalbaar. Een deel van de groep geeft aan dat het wel verstandig is als men tijdig begint met geld opzij te zetten voor later, de rest geeft aan hier te weinig geld voor over te houden. Een enkeling noemt het bezit van een eigen huis een goede investering voor later.

Al met al is de groep van mening dat het ouderenbeleid een inkomensafhankelijke insteek moet hebben. Laat mensen die het kunnen betalen zelf voor de kosten van een rollator opdraaien. Echter, de burger verplichten om zelf voorzieningen te treffen vindt de groep een slechte zaak. De overheid kan hoogstens maatregelen nemen om het bewustzijn van de burgers te verhogen.

4 Beleving van de vergrijzing bij 60-plussers

4.1 Ouder worden

De respondenten uit deze groep vallen voor een groot deel voor buitenstaanders onder de groep 'ouderen'. Hoe staan zij op dit moment in het leven? Net als de andere twee groepen leeft deze groep ook voornamelijk in het nu, al is men zich wel meer bewust van het ouder worden en de eindigheid van het leven. Men wil er alleen niet constant mee bezig zijn en is liever actief bezig in het heden. Toch heeft men in deze leeftijdscategorie meer te maken met sterfgevallen in hun directe omgeving en van leeftijdsgenoten, zodat de dood dichterbij komt. Daarom vindt men het ook belangrijk om nu vol van het leven te genieten.

De groep voelt zich nog niet oud en heeft ook niet het idee dat zij onder de groep 'ouderen' vallen, al wordt men wel eens op straat aangesproken als oudere in negatieve zin. Dit vindt men uiteraard zeer vervelend. De groep vindt mensen die geestelijk niet helemaal bij zijn oud. 'Oud zijn' is niet leeftijdsgebonden. De groep heeft het volgende beeld van de positieve en negatieve kanten van het 'ouder zijn':

+	-
<ul style="list-style-type: none"> • je hebt het rustiger • je moet niets meer, je kunt doen wat je wilt • minder verantwoordelijkheid • meer vrije tijd • meer relativeringsvermogen 	<ul style="list-style-type: none"> • tijd te kort om te leven • verval lichaam • kwaaltjes • niet meer meetellen in de maatschappij • het altijd over vroeger hebben • meer met verwerken van verlies te maken hebben • minder incasseringsvermogen • weinig respect van jongeren • verandering van normen en waarden

De groep ziet meer nadelen dan voordelen in het 'ouder zijn'.

Al met al heeft men het idee dat de huidige generatie ouderen verschilt van hun eigen generatie. De huidige ouderen zeuren meer en zijn minder zelfstandig, is de mening van de groep. Daarnaast heeft men het idee dat zij er zelf financieel beter voor staan dan de ouderen van nu. Een deel van de groep heeft de laatste jaren geld opzij gezet voor later. Daarnaast ziet men het bezit van een eigen huis als investering voor de toekomst. Een enkeling heeft het huis al verkocht en geniet nu van de opbrengst.

4.2 Vergrijzing

De meesten maken zich zorgen om de vergrijzing. Men denkt dat vooral de zorg hierdoor in de problemen komt. Het zorgaanbod zal afnemen. Een enkeling maakt zich geen zorgen en denkt dat alleen de zorgbehoevende mensen hier hinder van zullen ondervinden. Naast de consequenties voor de zorg heeft de vergrijzing ook consequenties voor het arbeidsproces.

Mensen zullen langer moeten doorwerken. Niet alleen ouderen maar ook de jongeren zullen de gevolgen van de vergrijzing voelen. De economie zal in elkaar zakken, alles wordt duurder. De groep heeft al met al een breed beeld van wat de vergrijzing voor gevolgen heeft.

De stelling 'Ouderen verwachten dat jongeren bereid zijn om voor ze te zorgen', krijgt wisselende reacties uit de groep. Sommigen verwachten dit niet, anderen verwachten het alleen mits het echt noodzakelijk is. De een zou het ook prettig vinden als de kinderen voor hen zouden zorgen, de ander moet er niet aan denken.

De groep vindt het lastig om in te schatten hoe jongeren tegenover het betalen van premies staan. De AOW-premie betaalt men voor de volgende generatie. De groep denkt dat dat dus in de toekomst in de problemen zal komen en misschien zal worden opgeheven.

Van solidariteit tussen jongeren en ouderen in het algemeen is volgens de groep geen sprake. De groep voelt zichzelf ook weinig solidair met de jongeren in het algemeen. Een enkeling voelt ook geen solidariteit met de kinderen, terwijl de rest van de groep juist wel solidair met de eigen kinderen is. Daarnaast denkt men dat er ook een verschil is tussen stad en platteland: op het platteland zal meer sprake zijn van solidariteit tussen ouderen en jongeren dan in de stad.

4.3   Beleid ten aanzien van ouderen

Het beleidsvoornemen om mensen zo lang mogelijk zelfstandig te laten wonen vindt men een goed ideaal, al denkt men niet dat dit zonder overheidshulp te bereiken is. Ouderen worden op een gegeven moment toch afhankelijk van hulp van anderen in de huishouding en bij het boodschappen doen bijvoorbeeld. Het zou mooi zijn als mensen elkaar hierbij kunnen helpen. De overheid zou voor speciale groepswoningen voor bijvoorbeeld 55-plussers kunnen zorgen. Echter, het beeld hierbij is dat het wel bij je persoon moet passen om in groepsverband te wonen.

Mensen langer aan het arbeidsproces laten deelnemen is iets wat de overheid niet kan verplichten, vindt het merendeel van de groep. Mensen die lichamelijk zwaar werk doen kunnen niet tot hun 65e blijven werken. In andere beroepen is het misschien wel mogelijk, maar ook dan moet er iets veranderen. Variabele werktijden, meer waardering van de jongere collega's, bijscholing en meer beloning kunnen het langer blijven werken stimuleren. Een enkeling noemt dat ouderen langer in het onderwijs werkzaam moeten kunnen blijven. Dit zou een overheidsmaatregel kunnen zijn. Maatregelen die men zelf zou kunnen nemen, zijn eventueel meer interesse in jongeren hebben, goed op de fysieke conditie letten en meer arbeidsvreugde hebben.

De hele groep vindt het belangrijk dat mensen langer mobiel blijven. Dit beleidsvoornemen ontvangt dan ook veel bijval. Men vindt het jammer dat de voorzieningen die in dit kader al waren getroffen, weer zijn ingetrokken. Zelf zorgt men er voor dat men in beweging blijft en gezond eet, zodat men langer gezond en fit blijft.

Voor wat betreft vrijwilligerswerk is men van mening dat het juist al de ouderen zijn die dit voornamelijk doen. De twee respondenten binnen de groep die zelf actief zijn in het

vrijwilligerswerk zien dit ook in hun omgeving. Men is van mening dat het niet eenvoudig is om alle ouderen tot vrijwilligerswerk te kunnen zetten. Ten eerste moet men nog wel fit genoeg zijn om te kunnen werken, daarnaast heeft het vooral met mentaliteit te maken. Sommige personen zijn eenvoudigweg niet bereid om te werken zonder dat men ervoor beloond wordt.

4.4 Mantelzorg

De meesten zijn bekend met het fenomeen 'mantelzorg'. Enkelen hebben er zelf ervaring mee gehad, omdat zij een periode voor een ouder hebben gezorgd. Men denkt dat mantelzorg vooral door mensen wordt gegeven die er tijd voor hebben en sociaal zijn ingesteld. Dit hoeven niet alleen familieleden te zijn, maar kunnen ook burens zijn. Volgens de groep zijn het vooral de 50- en 60-plussers, Turken en Marokkanen die mantelzorg geven.

Sommigen zullen er moeite mee hebben om zelf mantelzorg te ontvangen. Het idee van iemand afhankelijk te zijn wordt als niet prettig ervaren. Toch is het fijn als er mensen zijn die je verzorgen als de nood hoog is.

Mantelzorg is niet iets wat je mensen kunt verplichten om te doen. Dwang werkt niet en men zal dan ook meer moeite hebben om het te ontvangen als het niet spontaan komt. De groep is zeker bereid om de eigen ouders in huis te nemen mocht de situatie daarom vragen. Het is dan wel prettig als men een eigen ruimte heeft en de ouders moeten het uiteraard wel zelf willen. Zelf staat de groep terughoudend tegenover het bij de kinderen intrekken als zij zelf zorg nodig hebben. Een enkeling zou het wel doen als het kind dit aanbiedt. Het idee van de generatiewoningen wordt door de groep enthousiast ontvangen. Iedereen zou dit eigenlijk wel willen.

4.5 Verantwoordelijkheden

De groep heeft niet het idee dat men zelf van tevoren enige maatregelen kan nemen voor als men later zorg nodig heeft. Alleen als men veel geld heeft kan men zich indekken. Sparen is voor iedereen persoonlijk en niet voor iedereen mogelijk. De groep is zo bezig met in het nu te leven dat zij liever van het geld genieten, dan het opzij zetten voor iets wat misschien niet eens nodig is. De groep ervaart ernstig ziek worden niet als een vanzelfsprekendheid. Het leven kan net zo goed morgen eindigen.

De groep legt de verantwoordelijkheid toch grotendeels bij de overheid. Het feit dat men belasting moet betalen werkt de gedachte in de hand dat het een plicht van de overheid is om voor de ziektekosten op te draaien. Al vindt de helft van de groep een inkomensafhankelijke insteek in het beleid ook een goed idee.

Bijlage 2 Vragenlijst kwantitatief onderzoek

VRAAG 1

101LI

Dit onderzoek gaat over ouderen. Denkt u wel eens na over oud zijn met betrekking tot u zelf?

- 1 Ja, vaak
- 2 Ja, soms
- 3 Nee, nooit

VRAAG 2**FORMULIER VRAAG**

Vanaf welke leeftijd beschouwt u iemand als echt oud?

VRAAG 3

105LI

Lijkt het u prettig of juist onprettig om 65 jaar of ouder te zijn?

- 1 Heel prettig
- 2 Prettig
- 3 Noch prettig, noch onprettig
- 4 Onprettig
- 5 Heel onprettig
- 6 Niet van toepassing: ben 65 jaar of ouder
- ↔ *GA VERDER NAAR VRAAG 501*
- 7 Weet niet

VRAAG 4

106LI

Denkt u dat uw eigen generatie andere ouderen oplevert dan de huidige generatie ouderen?

- 1 Ja, heel andere ouderen
- 2 Ja, wel wat andere ouderen
- 3 Nee, niet andere ouderen
- ↔ *GA VERDER NAAR VRAAG 5*
- 4 Weet niet
- ↔ *GA VERDER NAAR VRAAG 5*

VRAAG 401**OPEN VRAAG**

107LI

Wat zal er anders zijn aan ouderen van uw eigen generatie?

VRAAG 5

108LI

Heeft u zelf in uw naaste kring te maken met mensen die oud zijn?

- 1 Ja
- 2 Nee

PLAATS IN txt6 "ontvangt u als u 65 jaar bent naast uw AOW een pensioen?"

INDIEN [Q3 , 6] PLAATS IN txt6 "" PLAATS IN txt6 "ontvangt u naast uw AOW een pensioen?"

VRAAG 6

109LI

Alle Nederlanders ontvangen als ze 65 jaar zijn AOW. Daarnaast kan men tijdens het werkzame leven een pensioen hebben opgebouwd, die als aanvulling op de AOW wordt uitgekeerd na het 65e jaar. Hoe is dat bij u: <?>

- 1 Ja
- 2 Ja, via mijn partner
- 3 Nee
- 4 Weet niet

VRAAG 7

INDIEN [# Q3 , 6]
110LI

Heeft u, eventueel naast het pensioen, nog geld gereserveerd (bijvoorbeeld in de vorm van lijfrente of beleggingen) voor als u 65 jaar bent, of bent u van plan dat te doen?

- 1 Ja, ik heb geld gereserveerd
- 2 Ja, ik ben van plan om geld te reserveren
- 3 Nee, ik heb geen geld gereserveerd en ben ook niet van plan om dat te doen
- 4 Weet niet

VRAAG 701INDIEN [Q3 , 6]
111LI

Had u, eventueel naast het pensioen, nog geld gereserveerd (bijvoorbeeld in de vorm van lijfrente of beleggingen) voor na uw 65e jaar?"

- 1 Ja, geld gereserveerd
- 2 Nee, geen geld gereserveerd
- 3 Weet niet

INDIEN [Q3 , 6] GA VERDER NAAR VRAAG 801

VRAAG 8

112LI

Maakt u zich wel eens zorgen om uw financiële situatie als u 65 jaar of ouder bent?

- 1 Ja, vaak
- 2 Ja, soms
- 3 Nee, nooit
- 4 Weet niet

PLAATS IN txt1 "Nederlanders moeten sparen voor de periode dat ze niet meer werken"

VRAAG 9

113LI

In hoeverre bent u het eens met de stelling. Nederlanders moeten sparen voor de periode dat ze niet meer werken

- 1 Helemaal mee eens
- 2 Wel mee eens
- 3 Noch mee eens, noch mee oneens
- 4 Mee oneens
- 5 Helemaal mee oneens
- 6 Weet niet

PLAATS IN txt1 "Ouderen met een behoorlijk kapitaal mogen best wel wat minder AOW krijgen"

VRAAG 9

114LI

In hoeverre bent u het eens met de stelling..Ouderen met een behoorlijk kapitaal mogen best wel wat minder AOW krijgen

- 1 Helemaal mee eens
- 2 Wel mee eens
- 3 Noch mee eens, noch mee oneens
- 4 Mee oneens
- 5 Helemaal mee oneens
- 6 Weet niet

PLAATS IN txt1 "De ouderen van nu maken de pot op; er blijft niets meer over voor de toekomstige ouderen"

VRAAG 9

115LI

In hoeverre bent u het eens met de stelling...De ouderen van nu maken de pot op; er blijft niets meer over voor de toekomstige ouderen

- 1 Helemaal mee eens
- 2 Wel mee eens
- 3 Noch mee eens, noch mee oneens
- 4 Mee oneens
- 5 Helemaal mee oneens
- 6 Weet niet

VRAAG 10

116LI

Er wordt de laatste tijd wel gesproken over het probleem van de vergrijzing. Heeft u daar wel eens iets over gehoord, gezien of gelezen?

- 1 Ja, vaak
- 2 Ja, wel eens
- 3 Nee

VRAAG 11**OPEN VRAAG**

117LI

Wat is volgens u vergrijzing?

VRAAG 12

118LI

Op dit moment is 13% van de Nederlandse bevolking 65 jaar of ouder. In 2030 zal het percentage 65-plussers ongeveer 25% zijn, dus bijna een verdubbeling. Dit proces noemen we vergrijzing: het percentage 65-plussers neemt toe en het percentage dat jonger is dan 65 jaar neemt af. In hoeverre vindt u de vergrijzing een probleem voor de Nederlandse samenleving?

- 1 Het is in sterke mate een probleem
  - 2 Het is wel een probleem
  - 3 Het is enigszins een probleem
  - 4 Het is geen probleem
  - 5 Weet niet
- GA VERDER NAAR VRAAG 14*
- GA VERDER NAAR VRAAG 14*

INDIEN [Q12 , 1] PLAATS IN txt7 "in sterke mate een probleem voor de Nederlandse samenleving?"

INDIEN [Q12 , 2] PLAATS IN txt7 "een probleem voor de Nederlandse samenleving?"

INDIEN [Q12 , 3] PLAATS IN txt7 "enigszins een probleem voor de Nederlandse samenleving?"

VRAAG 13**OPEN VRAAG**

119LI

Waarom vindt u de vergrijzing <?>

VRAAG 14

120LI

Denkt u dat u zelf te maken zult krijgen met het probleem van de vergrijzing in Nederland?

- 1 Ja, zeker wel
  - 2 Ja, ik denk van wel
  - 3 Nee, ik denk van niet
  - 4 Nee, zeker niet
  - 5 Weet niet
- GA VERDER NAAR VRAAG 16*
- GA VERDER NAAR VRAAG 16*

VRAAG 15**OPEN VRAAG**

121LI

Met welke problemen van de vergrijzing verwacht u zelf in aanraking te komen?

VRAAG 16

122LI

De overheid verwacht dat de vergrijzing gevolgen zal hebben voor de betaalbaarheid van voorzieningen als de AOW, de zorg en dergelijke, als gevolg van het feit dat er relatief weinig jongeren zullen werken en relatief veel ouderen niet werkzaam zullen zijn. Daarom ontwikkelt de overheid een beleid gericht op de ouderen. Een van de onderdelen van het beleid is gericht op de deelname aan het arbeidsproces. De overheid wil stimuleren dat mensen langer aan het arbeidsproces blijven deelnemen. Wat vindt u van dit voornemen van de overheid?

- 1 Ik vind dit heel positief
- 2 Ik vind dit positief
- 3 Ik vind dit noch positief, noch negatief
- 4 Ik vind dit negatief
- 5 Ik vind dit heel negatief
- 6 Weet niet

VRAAG 17

123LI

Denkt u dat de overheid iets kan doen waardoor mensen langer dan nu het geval is aan het arbeidsproces zullen blijven deelnemen?

- 1 Ja, kan veel doen
  - 2 Ja, kan wel wat doen
  - 3 Nee, kan niets doen
  - 4 Weet niet
- GA VERDER NAAR VRAAG 19*
- GA VERDER NAAR VRAAG 19*

VRAAG 18**OPEN VRAAG**

124LI

Wat zou de overheid kunnen doen om mensen te stimuleren om langer dan nu het geval is aan het arbeidsproces deel te blijven nemen?

VRAAG 19

125LI

En kunnen werkgevers iets doen waardoor mensen langer dan nu het geval is aan het arbeidsproces blijven deelnemen?

- 1 Ja, kunnen veel doen
  - 2 Ja, kunnen wel wat doen
  - 3 Nee, kunnen niets doen
  - 4 Weet niet
- GA VERDER NAAR VRAAG 21*

VRAAG 20**OPEN VRAAG**

126LI

Wat zouden werkgevers kunnen doen om mensen te stimuleren om langer dan nu het geval is aan het arbeidsproces deel te blijven nemen?

VRAAG 21

127LI

En denkt u dat mensen zelf iets kunnen doen waardoor zij langer dan nu het geval is aan het arbeidsproces zullen blijven deelnemen?

- 1 Ja, kunnen veel doen
  - 2 Ja, kunnen wel wat doen
  - 3 Nee, kunnen niets doen
  - 4 Weet niet
- GA VERDER NAAR VRAAG 23*

VRAAG 22**OPEN VRAAG**

128LI

Wat zouden mensen zelf kunnen doen om langer aan het arbeidsproces te kunnen blijven deelnemen?

VRAAG 23

129LI

Er zijn maatregelen denkbaar om te stimuleren dat ouderen langer doorwerken. Hoe denkt u over de volgende maatregelen?

- 9 doorgaan

PLAATS IN txt2 "flexibele werktijden voor oudere werknemers"

VRAAG 2301

130LI

Hoe denkt u over... flexibele werktijden voor oudere werknemers

- 1 Ik vind dit heel positief
- 2 Ik vind dit tamelijk positief
- 3 Ik vind dit noch positief, noch negatief
- 4 Ik vind dit tamelijk negatief
- 5 Ik vind dit heel negatief
- 6 Weet niet

PLAATS IN txt2 "aangepast werk voor oudere werknemers"

VRAAG 2301

131LI

Hoe denkt u over... aangepast werk voor oudere werknemers

- 1 Ik vind dit heel positief
- 2 Ik vind dit tamelijk positief
- 3 Ik vind dit noch positief, noch negatief
- 4 Ik vind dit tamelijk negatief
- 5 Ik vind dit heel negatief
- 6 Weet niet

PLAATS IN txt2 "belastingvoordelen voor werkgevers om de loonkosten voor oudere werknemers te kunnen betalen"

VRAAG 2301

132LI

Hoe denkt u over...belastingvoordelen voor werkgevers om de loonkosten voor oudere werknemers te kunnen betalen

- 1 Ik vind dit heel positief
- 2 Ik vind dit tamelijk positief
- 3 Ik vind dit noch positief, noch negatief
- 4 Ik vind dit tamelijk negatief
- 5 Ik vind dit heel negatief
- 6 Weet niet

PLAATS IN txt2 "werknemers die daar fysiek en geestelijk toe in staat zijn de mogelijkheden geven om door te werken na het 65e jaar"

VRAAG 2301

133LI

Hoe denkt u over... werknemers die daar fysiek en geestelijk toe in staat zijn de mogelijkheden geven om door te werken na het 65e jaar

- 1 Ik vind dit heel positief
- 2 Ik vind dit tamelijk positief
- 3 Ik vind dit noch positief, noch negatief
- 4 Ik vind dit tamelijk negatief
- 5 Ik vind dit heel negatief
- 6 Weet niet

PLAATS IN txt2 "werknemers die daar fysiek en geestelijk toe in staat zijn verplichten om door te werken tot en met het 65e jaar"

VRAAG 2301

134LI

Hoe denkt u over...werknemers die daar fysiek en geestelijk toe in staat zijn verplichten om door te werken tot en met het 65e jaar

- 1 Ik vind dit heel positief
- 2 Ik vind dit tamelijk positief
- 3 Ik vind dit noch positief, noch negatief
- 4 Ik vind dit tamelijk negatief
- 5 Ik vind dit heel negatief
- 6 Weet niet

PLAATS IN txt2 "het afschaffen van VUT regelingen"

VRAAG 2301

135LI

Hoe denkt u over...het afschaffen van VUT regelingen

- 1 Ik vind dit heel positief
- 2 Ik vind dit tamelijk positief
- 3 Ik vind dit noch positief, noch negatief
- 4 Ik vind dit tamelijk negatief
- 5 Ik vind dit heel negatief
- 6 Weet niet

PLAATS IN txt3 "er wordt door bedrijven onvoldoende gebruik gemaakt van de kennis en ervaring van de oudere werknemer"

VRAAG 24

136LI

Bent u het eens of oneens met de volgende stelling...? er wordt door bedrijven onvoldoende gebruik gemaakt van de kennis en ervaring van de oudere werknemer

- 1 Helemaal mee eens
- 2 Wel mee eens
- 3 Noch mee eens, noch mee oneens
- 4 Mee oneens
- 5 Helemaal mee oneens
- 6 Weet niet

PLAATS IN txt3 "werkgevers hebben over het algemeen weinig respect voor de oudere werknemer"

VRAAG 24

137LI

Bent u het eens of oneens met de volgende stelling...? werkgevers hebben over het algemeen weinig respect voor de oudere werknemer

- 1 Helemaal mee eens
- 2 Wel mee eens
- 3 Noch mee eens, noch mee oneens
- 4 Mee oneens
- 5 Helemaal mee oneens
- 6 Weet niet

PLAATS IN txt3 "jonge werknemers hebben over het algemeen weinig respect voor de oudere werknemer"

VRAAG 24

138LI

Bent u het eens of oneens met de volgende stelling...? jonge werknemers hebben over het algemeen weinig respect voor de oudere werknemer

- 1 Helemaal mee eens
- 2 Wel mee eens
- 3 Noch mee eens, noch mee oneens
- 4 Mee oneens
- 5 Helemaal mee oneens
- 6 Weet niet

PLAATS IN txt3 "de meeste oudere werknemers kunnen het hoge tempo en de stress van het werk niet meer aan"

VRAAG 24

139LI

Bent u het eens of oneens met de volgende stelling...? de meeste oudere werknemers kunnen het hoge tempo en de stress van het werk niet meer aan

- 1 Helemaal mee eens
- 2 Wel mee eens
- 3 Noch mee eens, noch mee oneens
- 4 Mee oneens
- 5 Helemaal mee oneens
- 6 Weet niet

PLAATS IN txt3 "vakbonden werken het langer doorwerken van ouderen tegen"

VRAAG 24

140LI

Bent u het eens of oneens met de volgende stelling...? vakbonden werken het langer doorwerken van ouderen tegen

- 1 Helemaal mee eens
- 2 Wel mee eens
- 3 Noch mee eens, noch mee oneens
- 4 Mee oneens
- 5 Helemaal mee oneens
- 6 Weet niet

INDIEN [Q3 , 6] GA VERDER NAAR VRAAG 30

VRAAG 25

141LI

Hoe staat u tegenover het werken tot uw 65e jaar?

- 1 Heel positief
- 2 Tamelijk positief
- 3 Noch positief, noch negatief
- 4 Tamelijk negatief
- 5 Heel negatief
- 6 Weet niet

VRAAG 26

FORMULIER VRAAG

Tot welke leeftijd bent u zelf van plan om door te werken?

VRAAG 29

144LI

Is er in uw bedrijf of instelling de mogelijkheid van een VUT-regeling?

- 1 Ja
- 2 Nee
- 3 Weet niet

VRAAG 30

145LI

Ook woonvoorzieningen kunnen op den duur een probleem worden. Op dit moment woont 5% van de 65 plussers in een bejaardenwoning, serviceflat, verzorging- of verpleeghuis. Aangezien het aantal 65-plussers in de toekomst zal stijgen, verwacht de overheid dat het beroep op deze voorzieningen ook zal stijgen. Daarom wil de overheid stimuleren dat mensen zo lang mogelijk zelfstandig blijven wonen. Wat vindt u van dit voornemen van de overheid?

- 1 Ik vind dit heel positief
- 2 Ik vind dit positief
- 3 Ik vind dit noch positief, noch negatief
- 4 Ik vind dit negatief
- 5 Ik vind dit heel negatief
- 6 Weet niet

VRAAG 31

146LI

Denkt u dat de overheid iets kan doen waardoor mensen langer dan nu het geval is zelfstandig zullen blijven wonen?

- 1 Ja, kan veel doen
  - 2 Ja, kan wel wat doen
  - 3 Nee, kan niets doen
  - 4 Weet niet
- GA VERDER NAAR VRAAG 33*
- GA VERDER NAAR VRAAG 33*

VRAAG 32

OPEN VRAAG

147LI

Wat zou de overheid kunnen doen om mensen te stimuleren om langer dan nu het geval zelfstandig te blijven wonen?

VRAAG 33

148LI

Denkt u dat aanbieders van woningen (corporaties, woonzorginstellingen, projectontwikkelaars, en dergelijke) iets kunnen doen waardoor mensen langer dan nu het geval is zelfstandig zullen blijven wonen?

- 1 Ja, kunnen veel doen
  - 2 Ja, kunnen wel wat doen
  - 3 Nee, kunnen niets doen
  - 4 Weet niet
- GA VERDER NAAR VRAAG 35*
- GA VERDER NAAR VRAAG 35*

VRAAG 34

OPEN VRAAG

149LI

Wat kunnen aanbieders van woningen doen om mensen te stimuleren om langer dan nu het geval is zelfstandig te blijven wonen?

VRAAG 35

150LI

Denkt u dat mensen zelf iets kunnen doen om langer zelfstandig te kunnen blijven wonen?

- 1 Ja, kunnen veel doen
  - 2 Ja, kunnen wel wat doen
  - 3 Nee, kunnen niets doen
  - 4 Weet niet
- GA VERDER NAAR VRAAG 37*
- GA VERDER NAAR VRAAG 37*

VRAAG 36

OPEN VRAAG

151LI

Wat zouden mensen kunnen doen om langer zelfstandig te kunnen blijven wonen?

NIET MEER TERUG

VRAAG 37

152LI

De duur van het zelfstandige wonen zou verlengd kunnen worden wanneer mensen uit elkaars naaste omgeving elkaar zouden helpen. Dit wordt mantelzorg genoemd, dat wil zeggen de hulp bij het dagelijks functioneren, die vrijwillig en

onbetaald wordt gegeven aan personen uit de eigen sociale omgeving die bepaalde, vrij ernstige, beperkingen hebben.
Hebt u zelf wel eens mantelzorg gegeven?

- 1 Ja
- 2 Nee
- 3 Weet niet

PLAATS IN txt8 "zelf mantelzorg te geven?"

INDIEN | Q37, 1 | PLAATS IN txt8 "" PLAATS IN txt8 "nog een keer zelf mantelzorg te geven?"

VRAAG 38

153LI

Zou u bereid zijn om <?>

- 1 Ja, te allen tijde
 GA VERDER NAAR VRAAG 40
- 2 Dat hangt ervan af
- 3 Nee
 GA VERDER NAAR VRAAG 40
- 4 Weet niet
 GA VERDER NAAR VRAAG 40

VRAAG 39

OPEN VRAAG

154LI

Waar hangt het vanaf?

VRAAG 40

TOON HELPSCHERM 1

155LI

Heeft u zelf wel eens mantelzorg ontvangen, ook al was het maar eenmalig?

- 1 Ja
- 2 Nee
- 3 Weet niet

PLAATS IN txt9 "zelf mantelzorg te ontvangen?"

INDIEN | Q40, 1 | PLAATS IN txt9 "" PLAATS IN txt9 "nog een keer zelf mantelzorg te ontvangen?"

VRAAG 41

156LI

Zou u bereid zijn om <?>

- 1 Ja, te allen tijde
 GA VERDER NAAR VRAAG 43
- 2 Dat hangt ervan af
- 3 Nee
 GA VERDER NAAR VRAAG 43
- 4 Weet niet
 GA VERDER NAAR VRAAG 43

VRAAG 42

OPEN VRAAG

157LI

Waar hangt het vanaf?

VRAAG 43

158LI

Denkt u dat de jongeren van nu in uw naaste omgeving in de toekomst bereid zullen zijn om mantelzorg te bieden aan ouderen?

- 1 Ja, zeker
- 2 Ja, wellicht
- 3 Misschien wel, misschien niet
- 4 Nee, waarschijnlijk niet
- 5 Nee, zeker niet
- 6 Weet niet

PLAATS IN txt4 "Jongeren behoren verantwoordelijkheid te nemen bij het verlenen van mantelzorg aan hun _a" txt5 *FONT 0

VRAAG 44

159LI

Bent u het eens of oneens met de volgende stelling...? Jongeren behoren verantwoordelijkheid te nemen bij het verlenen van mantelzorg aan hun ouders.

- 1 Helemaal mee eens
- 2 Wel mee eens
- 3 Noch mee eens, noch mee oneens
- 4 Mee oneens
- 5 Helemaal mee oneens
- 6 Weet niet

PLAATS IN txt4 "Jongeren behoren verantwoordelijkheid te nemen bij het verlenen van mantelzorg aan hun _a" txt5 *FONT 0

VRAAG 44

160LI

Bent u het eens of oneens met de volgende stelling...? Jongeren behoren verantwoordelijkheid te nemen bij het verlenen van mantelzorg aan ouderen.

- 1 Helemaal mee eens
- 2 Wel mee eens
- 3 Noch mee eens, noch mee oneens
- 4 Mee oneens
- 5 Helemaal mee oneens
- 6 Weet niet

VRAAG 45

161LI

Zijn uw ouders of één van uw ouders nog in leven?

- 1 ja
  - 2 nee
- GA VERDER NAAR VRAAG 4502

VRAAG 4501

162LI

Zou u bereid zijn uw ouders of één van uw ouders in huis te nemen als zij zorg nodig hebben?

- 1 Ja, zeker
- 2 Ja, misschien
- 3 Nee
- 4 Weet niet

VRAAG 4502

163LI

Heeft u kinderen?

- 1 ja
  - 2 nee
- GA VERDER NAAR VRAAG 46

VRAAG 4503

164LI

Zou u bereid zijn om als u zorg nodig heeft, bij (één van) uw kind(eren) in huis te gaan wonen?

- 1 Ja, zeker
- 2 Ja, misschien
- 3 Nee
- 4 Weet niet

VRAAG 46

165LI

Er wordt wel gedacht aan de bouw van generatiewoningen, waar verschillende generaties bij elkaar wonen en jongeren ouderen kunnen helpen en ouderen jongeren. Wat vindt u van dit idee?

- 1 Ik vind dit heel positief
- 2 Ik vind dit positief
- 3 Ik vind dit noch positief, noch negatief
- 4 Ik vind dit negatief
- 5 Ik vind dit heel negatief
- 6 Weet niet

VRAAG 47

166LI

Zou u zelf in een dergelijke woning willen wonen?

- 1 Ja, zeker
- 2 Ja, wellicht
- 3 Misschien wel, misschien niet
- 4 Nee, waarschijnlijk niet
- 5 Nee, zeker niet
- 6 Weet niet

VRAAG 48

167LI

De overheid wil, ook in het kader van de vergrijzing, stimuleren dat ouderen meer dan nu het geval is, vrijwilligerswerk gaan doen. Op deze manier kan gebruik gemaakt worden van kennis en ervaring van ouderen en ouderen blijven actief betrokken bij de maatschappij. Wat vindt u van dit voornemen van de overheid?

- 1 Ik vind dit heel positief
- 2 Ik vind dit positief
- 3 Ik vind dit noch positief, noch negatief
- 4 Ik vind dit negatief
- 5 Ik vind dit heel negatief
- 6 Weet niet

VRAAG 49

168LI

Denkt u dat de overheid iets kan doen waardoor ouderen meer dan nu het geval is vrijwilligerswerk zullen gaan doen?

- 1 Ja, kan veel doen
  - 2 Ja, kan wel wat doen
  - 3 Nee, kan niets doen
  - 4 Weet niet
- GA VERDER NAAR VRAAG 51
- GA VERDER NAAR VRAAG 51

VRAAG 50**OPEN VRAAG**

169LI

Wat zou de overheid kunnen doen om ouderen te stimuleren om meer dan nu het geval is vrijwilligerswerk te gaan doen?

VRAAG 51

170LI

Denkt u dat organisaties op het gebied van vrijwilligerswerk iets kunnen doen waardoor ouderen meer dan nu het geval is vrijwilligerswerk gaan doen?

- 1 Ja, kunnen veel doen
  - 2 Ja, kunnen wel wat doen
  - 3 Nee, kunnen niets doen
  - 4 Weet niet
- GA VERDER NAAR VRAAG 53
- GA VERDER NAAR VRAAG 53

VRAAG 52**OPEN VRAAG**

171LI

Wat zouden organisaties op het gebied van vrijwilligerswerk kunnen doen om ouderen te stimuleren om meer dan nu het geval is vrijwilligerswerk te gaan doen?

VRAAG 53

172LI

Doet u zelf op dit moment aan vrijwilligerswerk, of heeft u er vroeger aan gedaan?

- 1 Ja, ik doe op dit moment vrijwilligerswerk
  - 2 Ja, ik heb vroeger vrijwilligerswerk gedaan
  - 3 Nee, ik heb nooit vrijwilligerswerk gedaan
- GA VERDER NAAR VRAAG 55
- GA VERDER NAAR VRAAG 55

VRAAG 54**FORMULIER VRAAG**

Hoeveel uur per week besteedt u op dit moment (gemiddeld) aan vrijwilligerswerk?

VRAAG 5401**MEERVOUDIGE VRAAG**

175L3

Gaat het daarbij om vrijwilligerswerk...(Meer antwoorden mogelijk.)

- 1 met betrekking tot sport of hobby-vereniging
- 2 met betrekking tot hulp aan andere mensen
- 3 met betrekking tot werk voor maatschappelijke organisaties (politiek, onderwijs, belangenbehartiging)

VRAAG 55

INDIEN [# Q3 , 6]

178L1

Verwacht u, nadat u zelf met pensioen bent gegaan, dat u actief zult zijn in het vrijwilligerswerk?

- 1 Ja, zeker
- 2 Ja, wellicht
- 3 Misschien wel, misschien niet
- 4 Nee, waarschijnlijk niet
- 5 Nee, zeker niet
- 6 Weet niet

VRAAG 56

179L1

Tenslotte volgen hier nog een aantal andere vragen. Voelt u zich over het algemeen gezond?

- 1 Ja, heel gezond
- 2 Ja, tamelijk gezond
- 3 Nee, niet zo erg gezond
- 4 Weet niet

VRAAG 57

180L1

Zou u zelf in staat zijn om hulp te geven of is het eigenlijk zo dat u zelf hulp nodig heeft?

- 1 zou zelf hulp kunnen geven
- 2 heeft eigenlijk zelf hulp nodig
- 3 kan geen hulp geven en/of heeft geen hulp nodig
- 4 weet niet

PLAATS IN txt5 "Het is vervelend voor oudere mensen wanneer zij om hulp moeten vragen."

VRAAG 58

181L1

In hoeverre bent u het eens met de volgende stelling? Het is vervelend voor oudere mensen wanneer zij om hulp moeten vragen.

- 1 Helemaal mee eens
- 2 Wel mee eens
- 3 Noch mee eens, noch mee oneens
- 4 Mee oneens
- 5 Helemaal mee oneens
- 6 Weet niet

PLAATS IN txt5 "Ik ben zelf verantwoordelijk voor hetgeen mij overkomt."

VRAAG 58

182L1

In hoeverre bent u het eens met de volgende stelling? Ik ben zelf verantwoordelijk voor hetgeen mij overkomt.

- 1 Helemaal mee eens
- 2 Wel mee eens
- 3 Noch mee eens, noch mee oneens
- 4 Mee oneens
- 5 Helemaal mee oneens
- 6 Weet niet

PLAATS IN txt5 "Oudere mensen die geen hulp van anderen willen aannemen, doen zichzelf tekort."

VRAAG 58

183LI

In hoeverre bent u het eens met de volgende stelling?
Oudere mensen die geen hulp van anderen willen aannemen, doen zichzelf tekort.

- 1 Helemaal mee eens
- 2 Wel mee eens
- 3 Noch mee eens, noch mee oneens
- 4 Mee oneens
- 5 Helemaal mee oneens
- 6 Weet niet

PLAATS IN txt5 "Als je oud bent en hulp nodig hebt, moet je niet bescheiden zijn."

VRAAG 58

184LI

In hoeverre bent u het eens met de volgende stelling? Als je oud bent en hulp nodig hebt, moet je niet bescheiden zijn.

- 1 Helemaal mee eens
- 2 Wel mee eens
- 3 Noch mee eens, noch mee oneens
- 4 Mee oneens
- 5 Helemaal mee oneens
- 6 Weet niet

PLAATS IN txt5 "Ik maak me vaak zorgen om de toekomst."

VRAAG 58

185LI

In hoeverre bent u het eens met de volgende stelling? Ik maak me vaak zorgen om de toekomst.

- 1 Helemaal mee eens
- 2 Wel mee eens
- 3 Noch mee eens, noch mee oneens
- 4 Mee oneens
- 5 Helemaal mee oneens
- 6 Weet niet

PLAATS IN txt5 "Ik voel me vaak eenzaam."

VRAAG 58

186LI

In hoeverre bent u het eens met de volgende stelling? Ik voel me vaak eenzaam.

- 1 Helemaal mee eens
- 2 Wel mee eens
- 3 Noch mee eens, noch mee oneens
- 4 Mee oneens
- 5 Helemaal mee oneens
- 6 Weet niet

PLAATS IN txt5 "Ouderen worden gezien als tweederangsburgers."

VRAAG 58

187LI

In hoeverre bent u het eens met de volgende stelling? Ouderen worden gezien als tweederangsburgers.

- 1 Helemaal mee eens
- 2 Wel mee eens
- 3 Noch mee eens, noch mee oneens
- 4 Mee oneens
- 5 Helemaal mee oneens
- 6 Weet niet

PLAATS IN txt5 "ouderen die gebruik willen maken van voorzieningen die het mogelijk maken om meer zelfstandigheid te behouden (zoals krukken, een aangepast bed, een rolstoel, een rollator) dienen dit zelf te betalen."

VRAAG 58

188LI

In hoeverre bent u het eens met de volgende stelling? ouderen die gebruik willen maken van voorzieningen die het mogelijk maken om meer zelfstandigheid te behouden (zoals krukken, een aangepast bed, een rolstoel, een rollator) dienen dit zelf te betalen.

- 1 Helemaal mee eens
- 2 Wel mee eens
- 3 Noch mee eens, noch mee oneens
- 4 Mee oneens
- 5 Helemaal mee oneens
- 6 Weet niet

VRAAG 59

189LI

Dan waren dit alle vragen. Hartelijk bedankt voor uw medewerking.

- 1 einde

Bijlage 3 Tabellen

V3386 * Ouderen-onderzoek

	Leeftijd						TOTAAL	
	Jonger dan 40		40 tot 60		60+			
	abs	%	abs	%	abs	%	abs	%
Question 1: Dit onderzoek gaat over ouderen. Denkt u weleens na over oud zijn met betrekking tot u zelf?								
Ja, vaak	32	15*	45	13*	96	28*	2303	19
Ja, soms	153	70	264	77*	219	65*	8448	70
Nee, nooit	35	16*	35	10	23	7*	1262	11
Totaal ondervraagden (x1.000) - Ongewogen basis	220	100	344	100	338	100	12013	100
Question 2: Vanaf welke leeftijd beschouwt u iemand als echt oud?								
Minder dan 40 jaar	-	-	1	0	-	-	11	0
40 à 49 jaar	1	0	4	1	-	.*	55	0
50 à 59 jaar	6	3	13	4*	2	1*	265	2
60 à 69 jaar	41	19*	41	12	12	4*	1399	12
70 à 79 jaar	122	55*	154	45	106	31*	5244	44
80 à 89 jaar	42	19*	98	28*	166	49*	3850	32
90 à 99 jaar	2	1*	4	1*	15	4*	331	3
100 jaar of ouder	-	-	2	1	-	-	21	0
Weet niet	6	3*	27	8	37	11*	837	7
Totaal ondervraagden (x1.000) - Ongewogen basis	220	100	344	100	338	100	12013	100
Question 3: Lijkt het u prettig of juist onprettig om 65 jaar of ouder te zijn?								
(5)Heel prettig	7	3	6	2	14	4	335	3
(4)Prettig	26	12*	59	17	74	22*	2049	17
(3)Noch prettig, noch onprettig	115	52	179	52	139	41*	5828	49
(2)Onprettig	47	21*	63	18*	26	8*	1903	16
(1)Heel onprettig	8	4	11	3	2	1*	266	2
Niet van toepassing: ben 65 jaar of ouder	-	.*	1	0*	78	23*	934	8
Weet niet	17	8	25	7*	5	1*	698	6
Totaal ondervraagden (x1.000) - Ongewogen basis	220	100	344	100	338	100	12013	100
		2,9*		3,0*		3,3*		3,0
Question 4: Denkt u dat uw eigen generatie andere ouderen oplevert dan de huidige generatie ouderen?								
Ja, heel andere ouderen	77	35	106	31	77	30	3392	31
Ja, wel wat andere ouderen	107	49	170	50	113	43	5335	48
Nee, niet andere ouderen	15	7*	33	10	38	15*	1128	10
Weet niet	21	10	34	10	32	12	1224	11
Totaal ondervraagden (x1.000) - Ongewogen basis	220	100	343	100	260	100	11079	100
Question 401: Wat zal er anders zijn aan ouderen van uw eigen generatie?								
Totaal ondervraagden (x1.000) - Ongewogen basis	-	-	-	-	-	-	-	-
Question 5: Heeft u zelf in uw naaste kring te maken met mensen die oud zijn?								
Ja	180	82	297	87*	207	80	9062	82
Nee	40	18	46	13*	53	20	2016	18
Totaal ondervraagden (x1.000) - Ongewogen basis	220	100	343	100	260	100	11079	100

V3386 * Ouderen-onderzoek

	Leeftijd						TOTAAL	
	Jonger dan 40		40 tot 60		60+			
	abs	%	abs	%	abs	%		
Question 6: Alle Nederlanders ontvangen als ze 65 jaar zijn AOW. Daarnaast kan men tijdens het werkzame leven een pensioen hebben opgebouwd, die als aanvulling op de AOW wordt uitgekeerd na het 65e jaar. Hoe is dat bij u: ontvangt u als u 65 jaar bent naast uw AOW een pensioen?								
Ja	162	74	256	74	240	71	8864	74
Ja, via mijn partner	26	12	40	12	55	16	1374	11
Nee	12	5	22	6	39	12*	995	8
Weet niet	20	9*	26	8	4	1*	779	6
Totaal ondervraagden (x1.000) -	220	100	344	100	338	100	12013	100
Ongewogen basis							902	
Question 7: Heeft u, eventueel naast het pensioen, nog geld gereserveerd (bijvoorbeeld in de vorm van lijfrente of beleggingen) voor als u 65 jaar bent, of bent u van plan dat te doen?								
Ja, ik heb geld gereserveerd	94	43	178	52*	105	40*	4834	44
Ja, ik ben van plan om geld te reserveren	55	25*	27	8*	5	2*	1420	13
Nee, ik heb geen geld gereserveerd en ben ook niet van plan om dat te doen	44	20*	114	33	142	55*	3922	35
Weet niet	27	12*	24	7	8	3*	903	8
Totaal ondervraagden (x1.000) -	220	100	343	100	260	100	11079	100
Ongewogen basis							823	
Question 701: Had u, eventueel naast het pensioen, nog geld gereserveerd (bijvoorbeeld in de vorm van lijfrente of beleggingen) voor na uw 65e jaar?"								
Ja, geld gereserveerd	-	-	-	-	24	31	222	24
Nee, geen geld gereserveerd	-	-	1	100	54	69	713	76
Totaal ondervraagden (x1.000) -	-	-	1	100	78	100	934	100
Ongewogen basis							79	
Question 8: Maakt u zich wel eens zorgen om uw financiële situatie als u 65 jaar of ouder bent?								
Ja, vaak	12	5	13	4*	22	8*	629	6
Ja, soms	89	40	152	44	93	36	4749	43
Nee, nooit	112	51	169	49	144	55	5416	49
Weet niet	7	3	9	3	1	0*	285	3
Totaal ondervraagden (x1.000) -	220	100	343	100	260	100	11079	100
Ongewogen basis							823	
Question 9: In hoeverre bent u het eens met de stelling... Nederlanders moeten sparen voor de periode dat ze niet meer werken								
Helemaal mee eens	31	14	41	12*	85	25*	2069	17
Wel mee eens	93	42	137	40	140	41	4790	40
Noch mee eens, noch meeneens	66	30	103	30	75	22*	3383	28
Mee oneens	17	8	42	12	29	9	1191	10
Helemaal mee oneens	11	5	14	4	4	1*	385	3
Weet niet	2	1	7	2	5	1	194	2
Totaal ondervraagden (x1.000) -	220	100	344	100	338	100	12013	100
Ongewogen basis							902	

V3386 * Ouderen-onderzoek

	Leeftijd						TOTAAL	
	Jonger dan 40		40 tot 60		60+			
	abs	%	abs	%	abs	%	abs	%
Question 9: In hoeverre bent u het eens met de stelling... Ouderen met een behoorlijk kapitaal mogen best wel wat minder AOW krijgen								
Helemaal mee eens	36	16	47	14	49	14	1776	15
Wel mee eens	80	36*	88	26	65	19*	3538	29
Noch mee eens, noch meeneens	29	13	58	17	58	17	1853	15
Mee oneens	51	23	82	24	110	33*	3131	26
Helemaal mee oneens	24	11*	65	19	54	16	1638	14
Weet niet	-	.*	4	1	2	1	77	1
Totaal ondervraagden (x1.000) - Ongewogen basis	220	100	344	100	338	100	12013	902
Question 9: In hoeverre bent u het eens met de stelling... De ouderen van nu maken de pot op; er blijft niets meer over voor de toekomstige ouderen								
Helemaal mee eens	9	4	21	6*	3	1*	464	4
Wel mee eens	73	33*	51	15	17	5*	2185	18
Noch mee eens, noch meeneens	56	25	84	24	55	16*	2770	23
Mee oneens	51	23*	127	37	160	47*	4254	35
Helemaal mee oneens	26	12*	51	15*	91	27*	1899	16
Weet niet	5	2	10	3	12	4	442	4
Totaal ondervraagden (x1.000) - Ongewogen basis	220	100	344	100	338	100	12013	902
Question 10: Er wordt de laatste tijd wel gesproken over het probleem van de vergrijzing. Heeft u daar wel eens iets over gehoord, gezien of gelezen?								
Ja, vaak	88	40	154	45	168	50*	5360	45
Ja, wel eens	117	53	178	52	160	47	6098	51
Nee	15	7	12	3	10	3	555	5
Totaal ondervraagden (x1.000) - Ongewogen basis	220	100	344	100	338	100	12013	902
Question 11: Wat is volgens u vergrijzing?								
Totaal ondervraagden (x1.000) - Ongewogen basis	-	-	-	-	-	-	-	-
Question 12: Op dit moment is 13% van de Nederlandse bevolking 65 jaar of ouder. In 2030 zal het percentage 65-plussers ongeveer 25% zijn, dus bijna een verdubbeling. Dit proces noemen we vergrijzing: het percentage 65-plussers neemt toe en het percentage dat jonger is dan 65 jaar neemt af. In hoeverre vindt u de vergrijzing een probleem voor de Nederlandse samenleving?								
Het is in sterke mate een probleem	33	15	54	16	40	12	1706	14
Het is wel een probleem	93	42	149	43	143	42	5131	43
Het is enigszins een probleem	59	27	76	22*	106	31*	3020	25
Het is geen probleem	21	10	40	12	34	10	1311	11
Weet niet	14	6	25	7	15	4	845	7
Totaal ondervraagden (x1.000) - Ongewogen basis	220	100	344	100	338	100	12013	902

V3386 * Ouderen-onderzoek

	Leeftijd						TOTAAL	
	Jonger dan 40		40 tot 60		60+			
	abs	%	abs	%	abs	%	abs	%
Question 13: Waarom vindt u de vergrijzing <?>								
Totaal ondervraagden (x1.000) -----	-	-	-	-	-	-	-	-
Ongewogen basis -----	-	-	-	-	-	-	-	-
Question 14: Denkt u dat u zelf te maken zult krijgen met het probleem van de vergrijzing in Nederland?								
Ja, zeker wel -----	46	21*	60	17*	21	6*	1862	15
Ja, ik denk van wel -----	112	51	189	55*	125	37*	5758	48
Nee, ik denk van niet -----	24	11*	39	11*	132	39*	2321	19
Nee, zeker niet -----	4	2*	10	3*	31	9*	475	4
Weet niet -----	34	15	46	13	29	9*	1598	13
Totaal ondervraagden (x1.000) -----	220	100	344	100	338	100	12013	100
Ongewogen basis -----	-	-	-	-	-	-	902	-
Question 15: Met welke problemen van de vergrijzing verwacht u zelf in aanraking te komen?								
Totaal ondervraagden (x1.000) -----	-	-	-	-	-	-	-	-
Ongewogen basis -----	-	-	-	-	-	-	-	-
Question 16: De overheid verwacht dat de vergrijzing gevolgen zal hebben voor de betaalbaarheid van voorzieningen als de AOW, de zorg en dergelijke, als gevolg van het feit dat er relatief weinig jongeren zullen werken en relatief veel ouderen niet werkzaam zullen zijn. Daarom ontwikkelt de overheid een beleid gericht op de ouderen. Een van de onderdelen van het beleid is gericht op de deelname aan het arbeidsproces. De overheid wil stimuleren dat mensen langer aan het arbeidsproces blijven deelnemen. Wat vindt u van dit voornemen van de overheid?								
Ik vind dit heel positief -----	7	3*	8	2*	37	11*	647	5
Ik vind dit positief -----	48	22	57	17*	100	30*	2546	21
Ik vind dit noch positief, noch negatief -----	67	30	97	28	100	30	3609	30
Ik vind dit negatief -----	60	27	110	32*	74	22*	3388	28
Ik vind dit heel negatief -----	29	13	64	19*	21	6*	1501	12
Weet niet -----	9	4	8	2	6	2	322	3
Totaal ondervraagden (x1.000) -----	220	100	344	100	338	100	12013	100
Ongewogen basis -----	-	-	-	-	-	-	902	-
Question 17: Denkt u dat de overheid iets kan doen waardoor mensen langer dan nu het geval is aan het arbeidsproces zullen blijven deelnemen?								
Ja, kan veel doen -----	20	9	45	13	48	14	1440	12
Ja, kan wel wat doen -----	115	52	159	46*	181	54	5892	49
Nee, kan niets doen -----	28	13*	65	19	62	18	2085	17
Weet niet -----	57	26*	75	22	47	14*	2596	22
Totaal ondervraagden (x1.000) -----	220	100	344	100	338	100	12013	100
Ongewogen basis -----	-	-	-	-	-	-	902	-
Question 18: Wat zou de overheid kunnen doen om mensen te stimuleren om langer dan nu het geval is aan het arbeidsproces deel te blijven nemen?								
Totaal ondervraagden (x1.000) -----	-	-	-	-	-	-	-	-
Ongewogen basis -----	-	-	-	-	-	-	-	-

V3386 * Ouderen-onderzoek

	Leeftijd						TOTAAL	
	Jonger dan 40		40 tot 60		60+			
	abs	%	abs	%	abs	%	abs	%
Question 19: En kunnen werkgevers iets doen waardoor mensen langer dan nu het geval is aan het arbeidsproces blijven deelnemen?								
Ja, kunnen veel doen	19	9*	46	13	72	21*	1646	14
Ja, kunnen wel wat doen	121	55	168	49*	189	56	6283	52
Nee, kunnen niets doen	25	11	52	15*	31	9*	1484	12
Weet niet	55	25*	78	23	46	14*	2601	22
Totaal ondervraagden (x1.000) - Ongewogen basis	220	100	344	100	338	100	12013	100
Question 20: Wat zouden werkgevers kunnen doen om mensen te stimuleren om langer dan nu het geval is aan het arbeidsproces deel te blijven nemen?								
Totaal ondervraagden (x1.000) - Ongewogen basis	-	-	-	-	-	-	-	-
Question 21: En denkt u dat mensen zelf iets kunnen doen waardoor zij langer dan nu het geval is aan het arbeidsproces zullen blijven deelnemen?								
Ja, kunnen veel doen	17	8	21	6*	42	12*	1101	9
Ja, kunnen wel wat doen	85	39	142	41	164	49*	5127	43
Nee, kunnen niets doen	39	18	79	23	69	20	2370	20
Weet niet	79	36*	102	30	63	19*	3414	28
Totaal ondervraagden (x1.000) - Ongewogen basis	220	100	344	100	338	100	12013	100
Question 22: Wat zouden mensen zelf kunnen doen om langer aan het arbeidsproces te kunnen blijven deelnemen?								
Totaal ondervraagden (x1.000) - Ongewogen basis	-	-	-	-	-	-	-	-
Question 23: Er zijn maatregelen denkbaar om te stimuleren dat ouderen langer doorwerken. Hoe denkt u over de volgende maatregelen?								
doorgaan	220	100	344	100	338	100	12013	100
Totaal ondervraagden (x1.000) - Ongewogen basis	220	100	344	100	338	100	12013	100
Question 2301: Hoe denkt u over... flexibele werktijden voor oudere werknemers								
Ik vind dit heel positief	123	56	158	46*	192	57*	6212	52
Ik vind dit tamelijk positief	72	33	124	36*	91	27*	3753	31
Ik vind dit noch positief, noch negatief	19	9	42	12	40	12	1492	12
Ik vind dit tamelijk negatief	2	1*	12	3	8	2	331	3
Ik vind dit heel negatief	4	2	7	2	3	1	178	1
Weet niet	-	.*	1	0	4	1	47	0
Totaal ondervraagden (x1.000) - Ongewogen basis	220	100	344	100	338	100	12013	100

V3386 * Ouderen-onderzoek

	Leeftijd						TOTAAL	
	Jonger dan 40		40 tot 60		60+			
	abs	%	abs	%	abs	%	abs	%
Question 2301: Hoe denkt u over... aangepast werk voor oudere werknemers								
Ik vind dit heel positief	117	53	153	44	162	48	5605	47
Ik vind dit tamelijk positief	73	33	130	38	106	31	4220	35
Ik vind dit noch positief, noch negatief	21	10	38	11	48	14	1461	12
Ik vind dit tamelijk negatief	5	2	12	3	11	3	402	3
Ik vind dit heel negatief	3	1	8	2	8	2	235	2
Weet niet	1	0	3	1	3	1	90	1
Totaal ondervraagden (x1.000) - Ongewogen basis	220	100	344	100	338	100	12013	902
Question 2301: Hoe denkt u over... belastingvoordelen voor werkgevers om de loonkosten voor oudere werknemers te kunnen betalen								
Ik vind dit heel positief	90	41	146	42	140	41	4714	39
Ik vind dit tamelijk positief	64	29	105	31	110	33	3693	31
Ik vind dit noch positief, noch negatief	40	18	53	15	45	13	1964	16
Ik vind dit tamelijk negatief	11	5	17	5	25	7	844	7
Ik vind dit heel negatief	9	4	13	4	7	2	432	4
Weet niet	6	3	10	3	11	3	365	3
Totaal ondervraagden (x1.000) - Ongewogen basis	220	100	344	100	338	100	12013	902
Question 2301: Hoe denkt u over... werknemers die daar fysiek en geestelijk toe in staat zijn de mogelijkheden geven om door te werken na het 65e jaar								
Ik vind dit heel positief	107	49	131	38*	158	47	5190	43
Ik vind dit tamelijk positief	66	30	128	37	112	33	4100	34
Ik vind dit noch positief, noch negatief	31	14	50	15	45	13	1716	14
Ik vind dit tamelijk negatief	7	3	16	5	14	4	556	5
Ik vind dit heel negatief	7	3	14	4	6	2	320	3
Weet niet	2	1	5	1	3	1	132	1
Totaal ondervraagden (x1.000) - Ongewogen basis	220	100	344	100	338	100	12013	902
Question 2301: Hoe denkt u over... werknemers die daar fysiek en geestelijk toe in staat zijn verplichten om door te werken tot en met het 65e jaar								
Ik vind dit heel positief	8	4	12	3*	32	9*	719	6
Ik vind dit tamelijk positief	23	10	20	6*	44	13*	1026	9
Ik vind dit noch positief, noch negatief	40	18	58	17	72	21	2242	19
Ik vind dit tamelijk negatief	56	25	109	32	95	28	3498	29
Ik vind dit heel negatief	92	42*	140	41*	92	27*	4438	37
Weet niet	1	0	5	1	3	1	91	1
Totaal ondervraagden (x1.000) - Ongewogen basis	220	100	344	100	338	100	12013	902
Question 2301: Hoe denkt u over... het afschaffen van VUT regelingen								
Ik vind dit heel positief	9	4	8	2*	42	12*	643	5
Ik vind dit tamelijk positief	14	6	21	6*	43	13*	1003	8
Ik vind dit noch positief, noch negatief	41	19	47	14*	89	26*	2281	19
Ik vind dit tamelijk negatief	70	32	96	28	86	25	3578	30
Ik vind dit heel negatief	78	35	162	47*	65	19*	4065	34
Weet niet	8	4	10	3	13	4	444	4
Totaal ondervraagden (x1.000) - Ongewogen basis	220	100	344	100	338	100	12013	902

V3386 * Ouderen-onderzoek

	Leeftijd						TOTAAL	
	Jonger dan 40		40 tot 60		60+			
	abs	%	abs	%	abs	%	abs	%
Question 24: Bent u het eens of oneens met de volgende stelling...? er wordt door bedrijven onvoldoende gebruik gemaakt van de kennis en ervaring van de oudere werknemer								
Helemaal mee eens	44	20*	88	26*	137	41*	3250	27
Wel mee eens	93	42	169	49*	140	41	5325	44
Noch mee eens, noch mee oneens	48	22*	59	17	34	10*	2112	18
Mee oneens	17	8*	13	4	10	3	617	5
Helemaal mee oneens	3	1	1	0	1	0	61	1
Weet niet	15	7	14	4	16	5	648	5
Totaal ondervraagden (x1.000) - Ongewogen basis	220	100	344	100	338	100	12013	902
Question 24: Bent u het eens of oneens met de volgende stelling...? werkgevers hebben over het algemeen weinig respect voor de oudere werknemer								
Helemaal mee eens	24	11*	54	16	55	16	1575	13
Wel mee eens	70	32	142	41*	120	36	4405	37
Noch mee eens, noch mee oneens	63	29	89	26	91	27	3491	29
Mee oneens	40	18*	34	10*	41	12	1460	12
Helemaal mee oneens	6	3	8	2	5	1	254	2
Weet niet	17	8	17	5	26	8	828	7
Totaal ondervraagden (x1.000) - Ongewogen basis	220	100	344	100	338	100	12013	902
Question 24: Bent u het eens of oneens met de volgende stelling...? jonge werknemers hebben over het algemeen weinig respect voor de oudere werknemer								
Helemaal mee eens	19	9*	54	16	66	20*	1630	14
Wel mee eens	59	27*	130	38*	109	32	4059	34
Noch mee eens, noch mee oneens	61	28	90	26	95	28	3186	27
Mee oneens	61	28*	53	15	45	13*	2366	20
Helemaal mee oneens	15	7*	9	3	2	1*	351	3
Weet niet	5	2	8	2	21	6*	420	4
Totaal ondervraagden (x1.000) - Ongewogen basis	220	100	344	100	338	100	12013	902
Question 24: Bent u het eens of oneens met de volgende stelling...? de meeste oudere werknemers kunnen het hoge tempo en de stress van het werk niet meer aan								
Helemaal mee eens	29	13	65	19	60	18	2156	18
Wel mee eens	100	45	132	38	139	41	4825	40
Noch mee eens, noch mee oneens	50	23	95	28	82	24	3053	25
Mee oneens	31	14	39	11	41	12	1475	12
Helemaal mee oneens	3	1	4	1	5	1	125	1
Weet niet	7	3	9	3	11	3	379	3
Totaal ondervraagden (x1.000) - Ongewogen basis	220	100	344	100	338	100	12013	902

	Leeftijd						TOTAAL	
	Jonger dan 40		40 tot 60		60+			
	abs	%	abs	%	abs	%	abs	%
<u>Question 24: Bent u het eens of oneens met de volgende stelling...? vakkbonden werken het langer doorwerken van ouderen tegen</u>								
Helemaal mee eens	11	5*	26	8	50	15*	1074	9
Wel mee eens	39	18	45	13*	89	26*	2219	18
Noch mee eens, noch mee oneens	83	38	130	38	110	33	4339	36
Mee oneens	11	5*	43	13*	19	6*	958	8
Helemaal mee oneens	10	5	19	6	7	2*	460	4
Weet niet	66	30*	81	24	63	19*	2964	25
Totaal ondervraagden (x1.000) - Ongewogen basis	220	100	344	100	338	100	12013	100
							902	
<u>Question 25: Hoe staat u tegenover het werken tot uw 65e jaar?</u>								
Heel positief	21	10	18	5*	47	18*	1151	10
Tamelijk positief	54	25	71	21*	78	30*	2720	25
Noch positief, noch negatief	58	26	101	29	75	29	2992	27
Tamelijk negatief	56	25	91	27*	38	15*	2569	23
Heel negatief	18	8	51	15*	11	4*	1114	10
Weet niet	13	6	11	3	11	4	534	5
Totaal ondervraagden (x1.000) - Ongewogen basis	220	100	343	100	260	100	11079	100
							823	
<u>Question 26: Tot welke leeftijd bent u zelf van plan om door te werken?</u>								
Een leeftijd lager dan 40	-	-	-	-	1	0	8	0
40-44	2	1	1	0	-	-	65	1
45-49	1	0	-	-	-	-	15	0
50-54	9	4*	-	-*	-	-*	115	1
55-59	25	11	36	10*	6	2*	928	8
60-64	74	34*	124	36*	22	8*	3220	29
65	35	16*	44	13	14	5*	1398	13
Hogere leeftijd dan 65	11	5	9	3	9	3	387	3
Werk niet	26	12*	84	24*	202	78*	3712	34
Weet niet	37	17*	45	13	6	2*	1230	11
Totaal ondervraagden (x1.000) - Ongewogen basis	220	100	343	100	260	100	11079	100
							823	
<u>Question 29: Is er in uw bedrijf of instelling de mogelijkheid van een VUT-regeling?</u>								
Ja	87	45*	151	58*	31	53	3701	50
Nee	48	25	63	24	17	29	1981	27
Weet niet	59	30*	45	17*	10	17	1685	23
Totaal ondervraagden (x1.000) - Ongewogen basis	194	100	259	100	58	100	7367	100
							511	

V3386 * Ouderen-onderzoek

	Leeftijd						TOTAAL	
	Jonger dan 40		40 tot 60		60+			
	abs	%	abs	%	abs	%	abs	%
Question 30: Ook woonvoorzieningen kunnen op den duur een probleem worden. Op dit moment woont 5% van de 65 plussers in een bejaardenwoning, serviceflat, verzorging- of verpleeghuis. Aangezien het aantal 65-plussers in de toekomst zal stijgen, verwacht de overheid dat het beroep op deze voorzieningen ook zal stijgen. Daarom wil de overheid stimuleren dat mensen zo lang mogelijk zelfstandig blijven wonen. Wat vindt u van dit voornemen van de overheid?								
Ik vind dit heel positief	47	21*	86	25*	150	44*	3443	29
Ik vind dit positief	111	50	187	54	155	46*	6148	51
Ik vind dit noch positief, noch negatief	35	16	52	15*	21	6*	1534	13
Ik vind dit negatief	20	9*	11	3	9	3*	551	5
Ik vind dit heel negatief	3	1	3	1	1	0	118	1
Weet niet	4	2	5	1	2	1	219	2
Totaal ondervraagden (x1.000) - Ongewogen basis	220	100	344	100	338	100	12013	902
Question 31: Denkt u dat de overheid iets kan doen waardoor mensen langer dan nu het geval is zelfstandig zullen blijven wonen?								
Ja, kan veel doen	54	25*	108	31	142	42*	3938	33
Ja, kan wel wat doen	103	47	161	47	144	43	5326	44
Nee, kan niets doen	19	9*	16	5	9	3*	599	5
Weet niet	44	20	59	17	43	13*	2149	18
Totaal ondervraagden (x1.000) - Ongewogen basis	220	100	344	100	338	100	12013	902
Question 32: Wat zou de overheid kunnen doen om mensen te stimuleren om langer dan nu het geval zelfstandig te blijven wonen?								
Totaal ondervraagden (x1.000) - Ongewogen basis	-	-	-	-	-	-	-	-
Question 33: Denkt u dat aanbieders van woningen (coöperaties, woonzorginstellingen, projectontwikkelaars, en dergelijke) iets kunnen doen waardoor mensen langer dan nu het geval is zelfstandig zullen blijven wonen?								
Ja, kunnen veel doen	46	21*	99	29	137	41*	3515	29
Ja, kunnen wel wat doen	114	52*	160	47	138	41*	5698	47
Nee, kunnen niets doen	17	8	22	6	17	5	687	6
Weet niet	43	20	63	18	46	14*	2114	18
Totaal ondervraagden (x1.000) - Ongewogen basis	220	100	344	100	338	100	12013	902
Question 34: Wat kunnen aanbieders van woningen doen om mensen te stimuleren om langer dan nu het geval is zelfstandig te blijven wonen?								
Totaal ondervraagden (x1.000) - Ongewogen basis	-	-	-	-	-	-	-	-

V3386 * Ouderen-onderzoek

	Leeftijd						TOTAAL	
	Jonger dan 40		40 tot 60		60+			
	abs	%	abs	%	abs	%	abs	%
Question 35: Denkt u dat mensen zelf iets kunnen doen om langer zelfstandig te kunnen blijven wonen?								
Ja, kunnen veel doen	18	8	34	10	48	14*	1225	10
Ja, kunnen wel wat doen	78	35*	140	41	177	52*	5005	42
Nee, kunnen niets doen	53	24	75	22	52	15*	2525	21
Weet niet	71	32*	95	28	61	18*	3258	27
Totaal ondervraagden (x1.000) - Ongewogen basis	220	100	344	100	338	100	12013	902
Question 36: Wat zouden mensen kunnen doen om langer zelfstandig te kunnen blijven wonen?								
Totaal ondervraagden (x1.000) - Ongewogen basis	-	-	-	-	-	-	-	-
Question 37: De duur van het zelfstandige wonen zou verlengd kunnen worden wanneer mensen uit elkaars naaste omgeving elkaar zouden helpen. Dit wordt mantelzorg genoemd, dat wil zeggen de hulp bij het dagelijks functioneren, die vrijwillig en onbetaald wordt gegeven aan personen uit de eigen sociale omgeving die bepaalde, vrij ernstige, beperkingen hebben. Hebt u zelf wel eens mantelzorg gegeven?								
Ja	58	26*	142	41	152	45*	4515	38
Nee	153	70*	189	55	173	51*	7030	59
Weet niet	9	4	13	4	13	4	468	4
Totaal ondervraagden (x1.000) - Ongewogen basis	220	100	344	100	338	100	12013	902
Question 38: Zou u bereid zijn om <?>								
Ja, te allen tijde	39	18	44	13	52	15	1853	15
Dat hangt ervan af	136	62	211	61	181	54*	6844	57
Nee	19	9*	42	12	62	18*	1595	13
Weet niet	26	12	47	14	43	13	1721	14
Totaal ondervraagden (x1.000) - Ongewogen basis	220	100	344	100	338	100	12013	902
Question 39: Waar hangt het vanaf?								
Totaal ondervraagden (x1.000) - Ongewogen basis	-	-	-	-	-	-	-	-
Question 40: Heeft u zelf wel eens mantelzorg ontvangen, ook al was het maar eenmalig?								
Ja	28	13	48	14	34	10	1654	14
Nee	183	83	289	84	299	88*	9981	83
Weet niet	9	4	7	2	5	1	378	3
Totaal ondervraagden (x1.000) - Ongewogen basis	220	100	344	100	338	100	12013	902

V3386 * Ouderen-onderzoek

	Leeftijd						TOTAAL	
	Jonger dan 40		40 tot 60		60+			
	abs	%	abs	%	abs	%	abs	%
Question 41: Zou u bereid zijn om <?>								
Ja, te allen tijde	61	28	83	24	102	30	3269	27
Dat hangt ervan af	99	45	143	42	143	42	5020	42
Nee	17	8	35	10	33	10	1120	9
Weet niet	43	20	83	24*	60	18	2603	22
Totaal ondervraagden (x1.000) - Ongewogen basis	220	100	344	100	338	100	12013	902
Question 42: Waar hangt het vanaf?								
Totaal ondervraagden (x1.000) - Ongewogen basis	-	-	-	-	-	-	-	-
Question 43: Denkt u dat de jongeren van nu in uw naaste omgeving in de toekomst bereid zullen zijn om mantelzorg te bieden aan ouderen?								
Ja, zeker	7	3	9	3	14	4	426	4
Ja, wellicht	44	20	64	19	52	15	2200	18
Misschien wel, misschien niet -	96	44	154	45	145	43	5133	43
Nee, waarschijnlijk niet	51	23	72	21	83	25	2801	23
Nee, zeker niet	7	3	15	4	14	4	502	4
Weet niet	15	7	30	9	30	9	952	8
Totaal ondervraagden (x1.000) - Ongewogen basis	220	100	344	100	338	100	12013	902
Question 44: Bent u het eens of oneens met de volgende stelling...? Jongeren behoren verantwoordelijkheid te nemen bij het verlenen van mantelzorg aan hun ouders.								
Helemaal mee eens	38	17*	38	11	36	11	1581	13
Wel mee eens	84	38	111	32	109	32	4030	34
Noch mee eens, noch mee oneens	64	29	115	33	111	33	3865	32
Mee oneens	27	12	49	14	63	19*	1772	15
Helemaal mee oneens	4	2*	24	7*	13	4	524	4
Weet niet	3	1	7	2	6	2	241	2
Totaal ondervraagden (x1.000) - Ongewogen basis	220	100	344	100	338	100	12013	902
Question 44: Bent u het eens of oneens met de volgende stelling...? Jongeren behoren verantwoordelijkheid te nemen bij het verlenen van mantelzorg aan ouderen.								
Helemaal mee eens	10	5	12	3	20	6	508	4
Wel mee eens	50	23	90	26	107	32*	3200	27
Noch mee eens, noch mee oneens	114	52*	145	42	127	38*	5243	44
Mee oneens	35	16	64	19	65	19	2165	18
Helemaal mee oneens	6	3	19	6	10	3	451	4
Weet niet	5	2	14	4	9	3	447	4
Totaal ondervraagden (x1.000) - Ongewogen basis	220	100	344	100	338	100	12013	902
Question 45: Zijn uw ouders of één van uw ouders nog in leven?								
ja	212	96*	255	74*	47	14*	7460	62
nee	8	4*	89	26*	291	86*	4553	38
Totaal ondervraagden (x1.000) - Ongewogen basis	220	100	344	100	338	100	12013	902

V3386 * Ouderen-onderzoek

	Leeftijd						TOTAAL	
	Jonger dan 40		40 tot 60		60+			
	abs	%	abs	%	abs	%	abs	%
<u>Question 4501: Zou u bereid zijn uw ouders of één van uw ouders in huis te nemen als zij zorg nodig hebben?</u>								
Ja, zeker	47	22*	18	7*	4	9	1238	17
Ja, misschien	82	39*	72	28*	15	32	2590	35
Nee	72	34*	146	57*	28	60	3200	43
Weet niet	11	5	19	7	-	.*	433	6
Totaal ondervraagden (x1.000) -	212	100	255	100	47	100	7460	100
Ongewogen basis							514	
<u>Question 4502: Heeft u kinderen?</u>								
ja	123	56*	255	74	303	90*	7793	65
nee	97	44*	89	26	35	10*	4220	35
Totaal ondervraagden (x1.000) -	220	100	344	100	338	100	12013	100
Ongewogen basis							902	
<u>Question 4503: Zou u bereid zijn om als u zorg nodig heeft, bij (één van) uw kind(eren) in huis te gaan wonen?</u>								
Ja, zeker	6	5	5	2	6	2	157	2
Ja, misschien	49	40*	53	21	45	15*	1707	22
Nee	52	42*	162	64	233	77*	5158	66
Weet niet	16	13	35	14*	19	6*	771	10
Totaal ondervraagden (x1.000) -	123	100	255	100	303	100	7793	100
Ongewogen basis							681	
<u>Question 46: Er wordt wel gedacht aan de bouw van generatiewoningen, waar verschillende generaties bij elkaar wonen en jongeren ouderen kunnen helpen en ouderen jongeren. Wat vindt u van dit idee?</u>								
Ik vind dit heel positief	29	13	41	12	44	13	1489	12
Ik vind dit positief	99	45	162	47	128	38*	5236	44
Ik vind dit noch positief, noch negatief	56	25	80	23	95	28	3038	25
Ik vind dit negatief	17	8	25	7	30	9	981	8
Ik vind dit heel negatief	6	3	9	3	13	4	354	3
Weet niet	13	6	27	8	28	8	915	8
Totaal ondervraagden (x1.000) -	220	100	344	100	338	100	12013	100
Ongewogen basis							902	
<u>Question 47: Zou u zelf in een dergelijke woning willen wonen?</u>								
Ja, zeker	16	7	28	8	31	9	990	8
Ja, wellicht	63	29	99	29	90	27	3284	27
Misschien wel, misschien niet -	74	34	99	29	95	28	3582	30
Nee, waarschijnlijk niet	30	14	56	16	63	19	2093	17
Nee, zeker niet	25	11	33	10	50	15	1376	11
Weet niet	12	5	29	8*	9	3*	689	6
Totaal ondervraagden (x1.000) -	220	100	344	100	338	100	12013	100
Ongewogen basis							902	

V3386 * Ouderen-onderzoek

	Leeftijd						TOTAAL	
	Jonger dan 40		40 tot 60		60+			
	abs	%	abs	%	abs	%	abs	%
Question 48: De overheid wil, ook in het kader van de vergrijzing, stimuleren dat ouderen meer dan nu het geval is, vrijwilligerswerk gaan doen. Op deze manier kan gebruik gemaakt worden van kennis en ervaring van ouderen en ouderen blijven actief betrokken bij de maatschappij. Wat vindt u van dit voornemen van de overheid?								
Ik vind dit heel positief	46	21	46	13*	63	19	2064	17
Ik vind dit positief	112	51	190	55	168	50	6223	52
Ik vind dit noch positief, noch negatief	39	18	76	22	74	22	2523	21
Ik vind dit negatief	9	4	13	4	16	5	509	4
Ik vind dit heel negatief	5	2	9	3	6	2	259	2
Weet niet	9	4	10	3	11	3	434	4
Totaal ondervraagden (x1.000) - Ongewogen basis	220	100	344	100	338	100	12013	902
Question 49: Denkt u dat de overheid iets kan doen waardoor ouderen meer dan nu het geval is vrijwilligerswerk zullen gaan doen?								
Ja, kan veel doen	20	9	30	9	27	8	1001	8
Ja, kan wel wat doen	76	35	100	29	99	29	3511	29
Nee, kan niets doen	29	13*	62	18	80	24*	2176	18
Weet niet	95	43	152	44	132	39	5325	44
Totaal ondervraagden (x1.000) - Ongewogen basis	220	100	344	100	338	100	12013	902
Question 50: Wat zou de overheid kunnen doen om ouderen te stimuleren om meer dan nu het geval is vrijwilligerswerk te gaan doen?								
Totaal ondervraagden (x1.000) - Ongewogen basis	-	-	-	-	-	-	-	-
Question 51: Denkt u dat organisaties op het gebied van vrijwilligerswerk iets kunnen doen waardoor ouderen meer dan nu het geval is vrijwilligerswerk gaan doen?								
Ja, kunnen veel doen	22	10	19	6	24	7	916	8
Ja, kunnen wel wat doen	72	33	117	34	132	39	3958	33
Nee, kunnen niets doen	26	12	48	14	51	15	1659	14
Weet niet	100	45	160	47	131	39*	5480	46
Totaal ondervraagden (x1.000) - Ongewogen basis	220	100	344	100	338	100	12013	902
Question 52: Wat zouden organisaties op het gebied van vrijwilligerswerk kunnen doen om ouderen te stimuleren om meer dan nu het geval is vrijwilligerswerk te gaan doen?								
Totaal ondervraagden (x1.000) - Ongewogen basis	-	-	-	-	-	-	-	-

V3386 * Ouderen-onderzoek

	Leeftijd						TOTAAL	
	Jonger dan 40		40 tot 60		60+			
	abs	%	abs	%	abs	%	abs	%
Question 53: Doet u zelf op dit moment aan vrijwilligerswerk, of heeft u er vroeger aan gedaan?								
Ja, ik doe op dit moment vrijwilligerswerk	39	18*	85	25*	133	39*	3227	27
Ja, ik heb vroeger vrijwilligerswerk gedaan	53	24	91	26	88	26	3033	25
Nee, ik heb nooit vrijwilligerswerk gedaan	<u>128</u>	<u>58*</u>	<u>168</u>	<u>49</u>	<u>117</u>	<u>35*</u>	<u>5753</u>	<u>48</u>
Totaal ondervraagden (x1.000) - Ongewogen basis	220	100	344	100	338	100	12013	100
Question 54: Hoeveel uur per week besteedt u op dit moment (gemiddeld) aan vrijwilligerswerk?								
Minder dan 5	27	69*	51	60	55	41*	1635	51
5 tot 10	8	21	20	24	39	29	810	25
10 tot 20	3	8	11	13	25	19	571	18
20 tot 30	-	.*	3	4	11	8*	159	5
30 tot 40	1	3	-	-	2	2	44	1
40 uur of meer	-	-	-	-	1	1	8	0
Totaal ondervraagden (x1.000) - Ongewogen basis	39	100	85	100	133	100	3227	100
Gemiddelde		<u>4,4*</u>		<u>5,1*</u>		<u>8,2*</u>		<u>6,6</u>
Question 5401: Gaat het daarbij om vrijwilligerswerk... (Meer antwoorden mogelijk.)								
met betrekking tot sport of hobby-vereniging	17	44	41	48	46	35*	1279	40
met betrekking tot hulp aan andere mensen	9	23*	24	28	60	45*	1206	37
met betrekking tot werk voor maatschappelijke organisaties (politiek, onderwijs, belangenbehartiging)	<u>23</u>	<u>59</u>	<u>44</u>	<u>52</u>	<u>82</u>	<u>62</u>	<u>1815</u>	<u>56</u>
Totaal antwoorden (x1.000)	49	126	109	128	188	141	4300	133
Totaal ondervraagden (x1.000) - Ongewogen basis	39	100	85	100	133	100	3227	100
Question 55: Verwacht u, nadat u zelf met pensioen bent gegaan, dat u actief zult zijn in het vrijwilligerswerk?								
Ja, zeker	24	11*	38	11*	67	26*	1639	15
Ja, wellicht	73	33*	89	26	52	20*	2952	27
Misschien wel, misschien niet -	74	34	132	38*	44	17*	3489	31
Nee, waarschijnlijk niet	24	11	44	13	46	18*	1471	13
Nee, zeker niet	11	5	12	3*	37	14*	702	6
Weet niet	<u>14</u>	<u>6</u>	<u>28</u>	<u>8</u>	<u>14</u>	<u>5</u>	<u>825</u>	<u>7</u>
Totaal ondervraagden (x1.000) - Ongewogen basis	220	100	343	100	260	100	11079	100
Question 56: Tenslotte volgen hier nog een aantal andere vragen. Voelt u zich over het algemeen gezond?								
Ja, heel gezond	116	53*	140	41	107	32*	4867	41
Ja, tamelijk gezond	97	44*	173	50	184	54	5918	49
Nee, niet zo erg gezond	5	2*	31	9	47	14*	1180	10
Weet niet	<u>2</u>	<u>1</u>	<u>-</u>	<u>-</u>	<u>-</u>	<u>-</u>	<u>48</u>	<u>0</u>
Totaal ondervraagden (x1.000) - Ongewogen basis	220	100	344	100	338	100	12013	100

V3386 * Ouderen-onderzoek

	Leeftijd						TOTAAL	
	Jonger dan 40		40 tot 60		60+			
	abs	%	abs	%	abs	%	abs	%
Question 57: Zou u zelf in staat zijn om hulp te geven of is het eigenlijk zo dat u zelf hulp nodig heeft?								
zou zelf hulp kunnen geven ----	172	78*	245	71	200	59*	8242	69
heeft eigenlijk zelf hulp nodig - kan geen hulp geven en/of heeft geen hulp nodig -----	2	1*	20	6	38	11*	840	7
weet niet -----	30	14	48	14*	79	23*	2044	17
	16	7	31	9	21	6	887	7
Totaal ondervraagden (x1.000) - Ongewogen basis -----	220	100	344	100	338	100	12013	100
							902	
Question 58: In hoeverre bent u het eens met de volgende stelling? Het is vervelend voor oudere mensen wanneer zij om hulp moeten vragen.								
Helemaal mee eens -----	39	18	59	17	85	25*	2334	19
Wel mee eens -----	112	51	163	47	178	53	6121	51
Noch mee eens, noch mee oneens -----	41	19	63	18	36	11*	1848	15
Mee oneens -----	20	9	47	14*	30	9	1334	11
Helemaal mee oneens -----	8	4	10	3	5	1	317	3
Weet niet -----	-	-*	2	1	4	1	58	0
Totaal ondervraagden (x1.000) - Ongewogen basis -----	220	100	344	100	338	100	12013	100
							902	
Question 58: In hoeverre bent u het eens met de volgende stelling? Ik ben zelf verantwoordelijk voor hetgeen mij overkomt.								
Helemaal mee eens -----	21	10	29	8	39	12	1129	9
Wel mee eens -----	74	34	93	27	100	30	3462	29
Noch mee eens, noch mee oneens -----	77	35	132	38*	101	30*	4219	35
Mee oneens -----	36	16	64	19	59	17	2183	18
Helemaal mee oneens -----	11	5	23	7	35	10*	919	8
Weet niet -----	1	0	3	1	4	1	101	1
Totaal ondervraagden (x1.000) - Ongewogen basis -----	220	100	344	100	338	100	12013	100
							902	
Question 58: In hoeverre bent u het eens met de volgende stelling? Oudere mensen die geen hulp van anderen willen aannemen, doen zichzelf tekort.								
Helemaal mee eens -----	29	13*	70	20	82	24*	2231	19
Wel mee eens -----	118	54	183	53	168	50	6450	54
Noch mee eens, noch mee oneens -----	57	26*	63	18	61	18	2465	21
Mee oneens -----	14	6	15	4	12	4	493	4
Helemaal mee oneens -----	1	0	6	2	5	1	137	1
Weet niet -----	1	0*	7	2	10	3	236	2
Totaal ondervraagden (x1.000) - Ongewogen basis -----	220	100	344	100	338	100	12013	100
							902	
Question 58: In hoeverre bent u het eens met de volgende stelling? Als je oud bent en hulp nodig hebt, moet je niet bescheiden zijn.								
Helemaal mee eens -----	24	11	51	15	42	12	1444	12
Wel mee eens -----	106	48	163	47	168	50	6069	51
Noch mee eens, noch mee oneens -----	71	32	96	28	84	25	3193	27
Mee oneens -----	15	7	22	6	35	10	902	8
Helemaal mee oneens -----	1	0	2	1	2	1	76	1
Weet niet -----	3	1	10	3	7	2	328	3
Totaal ondervraagden (x1.000) - Ongewogen basis -----	220	100	344	100	338	100	12013	100
							902	

V3386 * Ouderen-onderzoek

	Leeftijd						TOTAAL	
	Jonger dan 40		40 tot 60		60+			
	abs	%	abs	%	abs	%		
Question 58: In hoeverre bent u het eens met de volgende stelling? Ik maak me vaak zorgen om de toekomst.								
Helemaal mee eens	16	7	16	5*	29	9	831	7
Wel mee eens	51	23*	109	32	97	29	3387	28
Noch mee eens, noch me oneens	80	36	106	31	102	30	4026	34
Mee oneens	48	22	89	26	85	25	2698	22
Helemaal mee oneens	24	11*	19	6	21	6	933	8
Weet niet	1	0	5	1	4	1	137	1
Totaal ondervraagden (x1.000) - Ongewogen basis	220	100	344	100	338	100	12013	902
Question 58: In hoeverre bent u het eens met de volgende stelling? Ik voel me vaak eenzaam.								
Helemaal mee eens	5	2	4	1	4	1	261	2
Wel mee eens	16	7	17	5	25	7	973	8
Noch mee eens, noch me oneens	30	14	47	14	46	14	1815	15
Mee oneens	74	34*	131	38	153	45*	4659	39
Helemaal mee oneens	93	42	140	41	108	32*	4143	34
Weet niet	2	1	5	1	2	1	161	1
Totaal ondervraagden (x1.000) - Ongewogen basis	220	100	344	100	338	100	12013	902
Question 58: In hoeverre bent u het eens met de volgende stelling? Ouderen worden gezien als tweederangsburgers.								
Helemaal mee eens	7	3	11	3	21	6*	432	4
Wel mee eens	51	23	68	20	78	23	2790	23
Noch mee eens, noch me oneens	46	21	81	24	87	26	2680	22
Mee oneens	78	35	107	31	105	31	3701	31
Helemaal mee oneens	32	15	64	19*	43	13	2009	17
Weet niet	6	3	13	4	4	1*	401	3
Totaal ondervraagden (x1.000) - Ongewogen basis	220	100	344	100	338	100	12013	902
Question 58: In hoeverre bent u het eens met de volgende stelling? ouderen die gebruik willen maken van voorzieningen die het mogelijk maken om meer zelfstandigheid te behouden (zoals krukken, een aangepast bed, een rolstoel, een rollator) dienen dit zelf te betalen.								
Helemaal mee eens	-	.*	3	1	4	1	79	1
Wel mee eens	5	2*	13	4	30	9*	527	4
Noch mee eens, noch me oneens	52	24	68	20	84	25	2699	22
Mee oneens	85	39	131	38	141	42	4820	40
Helemaal mee oneens	73	33	123	36*	77	23*	3712	31
Weet niet	5	2	6	2	2	1	177	1
Totaal ondervraagden (x1.000) - Ongewogen basis	220	100	344	100	338	100	12013	902

V3386 * Ouderen-onderzoek

	Leeftijd						TOTAAL	
	Jonger dan 40		40 tot 60		60+			
	abs	%	abs	%	abs	%	abs	%
<u>Leeftijd</u>								
20 t/m 24	5	2*	-	.*	-	.*	130	1
25 t/m 29	29	13*	-	.*	-	.*	644	5
30 t/m 34	75	34*	-	.*	-	.*	1324	11
35 t/m 39	111	50*	-	.*	-	.*	1766	15
40 t/m 44	-	.*	78	23*	-	.*	935	8
45 t/m 49	-	.*	89	26*	-	.*	1194	10
50 t/m 54	-	.*	94	27*	-	.*	1269	11
55 t/m 64	-	.*	83	24	104	31*	2308	19
65 t/m 74	-	.*	-	.*	180	53*	1850	15
75 of ouder	-	.*	-	.*	54	16*	594	5
Totaal ondervraagden (x1.000) - Ongewogen basis	220	100	344	100	338	100	12013	902
<u>Leeftijd</u>								
Jonger dan 40	220	100*	-	.*	-	.*	3863	32
40 tot 60	-	.*	344	100*	-	.*	4600	38
60+	-	.*	-	.*	338	100*	3550	30
Totaal ondervraagden (x1.000) - Ongewogen basis	220	100	344	100	338	100	12013	902
<u>Opleiding</u>								
Lager onderwijs	-	.*	9	3*	31	9*	1187	10
Lager beroeps onderwijs	54	25	101	29	77	23	2700	22
Middelbaar algemeen voortgezet onderwijs	16	7*	38	11	64	19*	1452	12
Middelbaar beroeps onderwijs - Hoger algemeen en voorberei- dend wetenschappelijk onderwijs	58	26	88	26	65	19*	2736	23
Hoger beroeps onderwijs en we- tenschappelijk onderwijs (kandidaats)	18	8	34	10	33	10	792	7
Wetenschappelijk onderwijs (doctoraal)	57	26*	52	15*	60	18	2425	20
Weet niet \ wil niet zeggen	17	8	19	6	8	2*	624	5
Totaal ondervraagden (x1.000) - Ongewogen basis	-	-	3	1	-	-	96	1
Totaal ondervraagden (x1.000) - Ongewogen basis	220	100	344	100	338	100	12013	902
<u>Geslacht</u>								
Man	92	42*	178	52*	244	72*	5729	48
Vrouw	128	58*	166	48*	94	28*	6284	52
Totaal ondervraagden (x1.000) - Ongewogen basis	220	100	344	100	338	100	12013	902
<u>Grootte van huishouden</u>								
1	49	22	57	17	65	19	3880	32
2	47	21*	71	21*	245	72*	4216	35
3	39	18	101	29*	22	7*	1598	13
4	59	27*	81	24*	3	1*	1658	14
5 of meer	26	12*	34	10*	3	1*	661	6
Totaal ondervraagden (x1.000) - Ongewogen basis	220	100	344	100	338	100	12013	902
<u>Regio</u>								
Drie grote steden	32	15	59	17	59	17	2080	17
Rest West	65	30	88	26	98	29	3511	29
Noord	23	10	33	10	24	7	1250	10
Oost	36	16*	76	22	79	23	2393	20
Zuid	64	29	88	26	78	23	2778	23
Totaal ondervraagden (x1.000) - Ongewogen basis	220	100	344	100	338	100	12013	902

WIN-segment	Leeftijd						TOTAAL	
	Jonger dan 40		40 tot 60		60+		abs	%
	abs	%	abs	%	abs	%		
Traditionelen	21	10*	54	16	80	24*	2072	17
Conservatieven	33	15	58	17	55	16	1896	16
Hedonisten	26	12	39	11	25	7*	1173	10
Modalen	51	23	62	18	55	16	2317	19
Ambitieuze materialisten	32	15*	45	13*	13	4*	1281	11
Professionals	34	15*	28	8	27	8	1220	10
Progressieven	9	4	15	4	25	7	636	5
Geengageerden	14	6*	43	13	58	17*	1418	12
Totaal ondervraagden (x1.000) -	220	100	344	100	338	100	12013	100
Ongewogen basis							902	